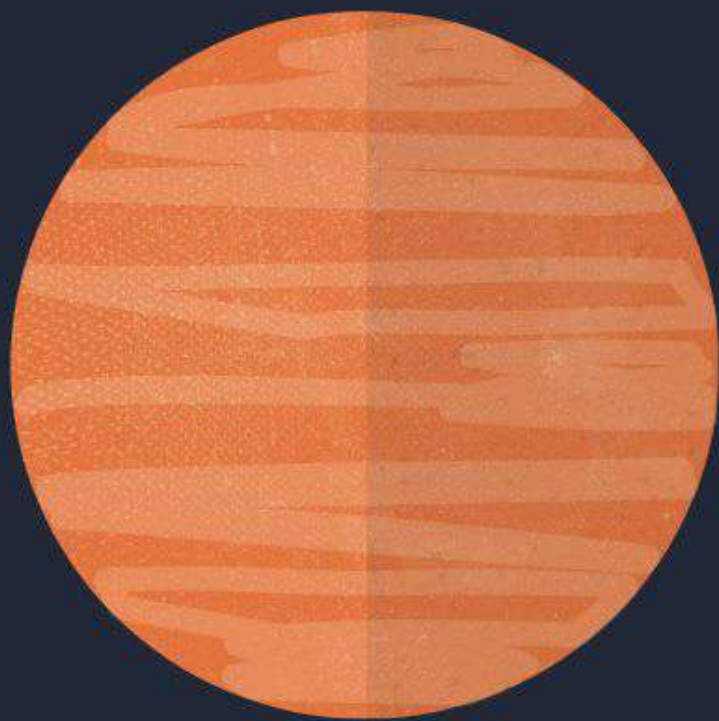


Herbert George Wells

Angličan se dívá na svět



 Knizky.sk

ANGLIČAN SE DÍVÁ NA SVĚT

HERBERT GEORGE WELLS

eknizky.sk



Angličan se dívá na svět by Herbert George Wells is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

ODPOUTÁNÍ. <i>(V prosinci 1910.)</i>	1
NEKLID V DĚLNICTVU. <i>(Květen 1912.)</i>	7
SOCIÁLNÍ VŠELÉKY. <i>(Červen 1912.)</i>	39
SYNDIKALISMUS ČI OBČANSTVÍ?	45
VELIKÝ STÁT.	53
SOUČASNÝ ROMÁN.	85
PLAT ZA MATEŘSTVÍ.	99
LÉKAŘI.	103
EXISTUJE LID?	109
AMERICKÉ OBYVATELSTVO.	113
NĚKOLIK MOŽNÝCH OBJEVŮ.	157
LIDSKÉ DOBRODRUŽSTVÍ.	165

ODPOUTÁNÍ.

(V prosinci 1910.)

Ležel jsem nemocen v posteli čta »Deset tisíc ročně« od Samuela Warrena a pozoruje, jak se svět může změnit v sedmdesáti letech.

Dostal jsem se zrovna k cestě Titmousově z Londýna do Yorkshiru v tom kočáře bývalého sheriffa, který koupil v ulici Long Acre — tam, kde se nyní prodávají automobily —, když přišel telegram upozorňující mě, že jistý pan Holt je na oceáně vraceje se do Anglie z malého výletu. Že opustil Londýn v sobotu týden v poledne, že doufá, že bude zpátky ve čtvrtek, a že pohovořil s presidentem ve Washingtoně, že navštívil Philadelphii a že ztrávil poměrně zahálčivě odpoledne v Novém Yorku. Co prý tomu říkám?

Předně, že bych byl rád, kdyby ten článek mohl napsati Samuel Warren; a když to nejde, že bych byl rád, kdyby zkušenost páně Holtovu mohl sdílet Charles Dickens, který psal ve svých Amerických poznámkách s takovým vášnivým odporem a nepřátelstvím o první lodi linie Cunardovy, vyprávěje o všem nepohodlí a trampotách při přeplavbě Atlantického oceánu po parolodi.

Neboť mne zajímá hlavně nikoli to, že pan Holt potřeboval dny, kde před padesáti lety bylo potřebí týdnů, nýbrž to, že to vykonal velmi pohodlně, bez přílišné námahy fysické a, jak myslím, ne dražě než to stálo Dickense, ježž cesta skoro zabila.

Byla-li vydání páně Holtova větší, bylo to pro zvláštní vlaky a proto, že šlo o rekord. Kdokoli by užíval obyčejných vlaků a obyčejných přeplaveb, mohl by vykonati to, co on vykonal, v 18 nebo 20 dnech.

Když jsem byl chlapec, »Cesta kolem světa v 80 dnech« byla ještě

2 Angličan se dívá na svět

skvělým kouskem fantastického románopisectví. Teď je to skoro krok invalidův. Nebude to trvat příliš dlouho, než člověk bude moci objeti svět desetkrát za rok, bude-li si to přát udělati. A dalo by se snad odpustiti, kdyby ti, kteří jako Jules Verne viděli všechny ty přírůstky v rychlosti, automobily a vzducholodi, aeroplány a ponorky, bezdrátovou telegrafii a všelicos jiného jako prosté a nutné závěry ze slibů fyziky, se obrátili k světu, který četl a pochyboval a posměšky si tropil, se slovy: »Já vám to říkal, budete teď už ctíti proroka?«

Ti proroci si neosobovali nějaké mystické a nevysvětlitelné osvícení, jemuž by se skeptik mohl po právu vysmívati, měli pro věci, které předpokládali, pohotově hojné důvody. Nyní s důvěrou zcela stejnou ukazují k nové řadě důsledků, k velikým pravděpodobnostem, které stejně následují po všem tom úžasném rozvoji rychlé, bezpečné a zlevněné dopravy, jako ony následovaly téměř nutně po mechanickém rozvoji minulého století.

Stručně řečeno, uvolňují se pouta, která váží lidi k místu. Jsme na počátku nového období lidské zkušenosti.

Po nekonečné věky člověk vedl život lovecký, stěhuje se za svou potravou, táboře bez domova, jako do dnešního dne mnozí z Indiánů a Eskymáků na území u zálivu Hudsonova. Pak počalo zemědělství a pro zajištěnější potravu se člověk uvázal k místu. Dějiny lidského pokroku od divoštví ke vzdělanosti jsou hlavně vyprávěním o tom, jak se usadil na pevném místě. Vyprávění to se začíná v jeskyních a skrýších a vyvrcholuje se v širokém výhledu na dvorce a zemědělské vesnice a na městečka mezi dvorci. Byly války, křížové výpravy, vpády barbarů, nezdary, ale k tomu stavu všechna Asie, Evropa i severní Afrika si razily cestu s nezlomnou houževnatostí. Obrovská většina lidských bytostí zůstávala posléze doma. Od kolébky až po hrob žili, ženili se a umírali v témže obvodu, obyčejně v téže vesnici, a k té okolnosti si přizpůsobili zákony, obyčeje, zvyky i mravy. Celý plán a celé pojetí lidské společnosti je založeno na venkovském

domovu a na potřebách a rázu rodiny zemědělské. Jistě byli i cikáni, poutníci a šibalové, potulní rytíři a dobrodruzi, ale zakotvený stálý venkovský domov a držení okolní půdy a slepice a kráva tvořily základní skutečnost celé scenerie.

Nu, a věc, která je opravdu podivuhodná v tom úžasném vývoji laciné, hojné a rychlé dopravy, který jsme viděli v posledních sedmdesáti letech — ve vývoji, jehož jsou Mauretanie, aeroplány, rychlíky jedoucí míli za minutu, podzemní dráhy, motorové omnibusy a automobily jen jasnými, pozoruhodnými body —, je to, že vývoj ten odstraňuje téměř všechny důvody a všechnu nutnost, proč by měli lidé dále žít ustavičně na jednom místě nebo být ztuhá vychovávání podle jednoho souhrnu podmínek. Dřívější spojení s půdou přestává být výhodou. Lidský duch se nikdy úplně nepodrobil pracovitému a usedlému životu; dosahuje nejlepších svých výsledků spíš s rozmanitostí a s příležitostným rázným napětím sil, k němuž jej podněcuje novota, než ustavičnou lopotou. A tato revoluce v lidské dopravě, která přivádí komukoli skoro všechnu zeměkouli na dosah několika dní, je nejnápadnější stránka opětného uvolnění starých, neklidných, tuláckých, dobrodružných tendencí v lidské povaze.

Můžeme již pozorovati pozoruhodný vývoj stěhování. Pracující lid od středozevního moře se přelévá na příklad sem a tam přes Atlantický oceán. Italští dělníci chodí na jaře po statisících do Spojených Států a vracejí se na podzim. Tisíce zámožných Američanů proudí zase na léto do Evropy. U srovnání s kteroukoli zemí evropskou je všechno obyvatelstvo Spojených Států plynulé. Stejně stojí za povšimnutí obrovský poměrně počet zámožných Britů, kteří přezimují ve vysokých Alpách nebo na Rivieře. V Anglii se rychle vyvíjí dřívější irský zlořád zámožné třídy, která žije mimo zem. Stěhování ještě ve větším měřítku z Indie do Afriky a z Číny a Japonska do Austrálie a do Ameriky se teď zamezuje jen úsilným tvořením umělých závor.

Všecky známky ukazují k době, kdy bude věcí zcela

4 Angličan se dívá na svět

výjimečnou, aby se člověk věnoval po celý život zaměstnání na témže místě, a věci ještě řidčí, aby syn následoval v šlépějích otcových anebo umřel v témže domě, jako jeho otec.

Ta věc je tak prostá, jako trojčlenka. Zbavili jsme se nadobro pouta vízícího nás k místu. Dosud bylo nutno, aby člověk žil v bezprostředním styku se svým povoláním, protože jediná možnost, jak se k němu dostat, bylo míti jej přede dveřmi a útrata a ztráta času s dopravou byly poměrně pro něho příliš velké, aby se stěhoval, když se jednou usadil. Ted může žít dvacet nebo třicet mil od svého povolání. A často se mu vyplatí vynaložiti malou část peněz a času nutnou k dojíždění — třeba na polovic cesty kolem světa — za zdravějšími poměry nebo za výnosnějším zaměstnáním. A s každým zlevněním a zkrácením dopravy se stává stále možnějším a stále pravděpodobnějším, že se vyplatí dopravovati velké množství dělníků vždy na sezonu mezi krajinami, kde práce je potřebí v tomto období, a krajinami, kde práce je potřebí v onom období. Mohou se vydati do zemědělských krajů v jedné době a vraceti se v druhé do měst k práci umělecké a k organisované práci v továrnách. Mohou se stěhovati z deště a tmy do slunce a z horka do chladna horských lesů. Děti mohou být posílány na vychování k moři a do zdravých hor.

Lidé budou sklízeti v Saskatchevanu a odjížděti ve velkých parnicích, aby ztrávili zimu prací v lesích yucatanských.

Lidé téměř ani nezačali uvažovat o důsledcích toho, že se lidstvo vrací od života těsně upoutaného k životu stěhovavému. Právě zde nalézá prorok pro sebe hlavní příležitost. Tyto veliké síly dopravní ovšem již mocně působí proti hranicím existujících politických území. Každá země obsahuje teď stoupající příměs cizinců, kteří nemají volebního práva. Každá země shledává, že vzrůstající část jejího doma rozeného občanstva žije do značné míry v cizině nebo že má největší díl svého důchodu z venčí a že její hlavní zájmy jsou zcela nebo z části za hranicemi.

V každém místě kterékoli západoevropské země jsou nesčetní

lidé, kteří jsou z jiného místa, kteří nemají zájmu o záležitosti toho určitého místa a kteří mohou se stěhovati s nejmenší mírou ztráty a největší mírou snadnosti do kterékoli jiné země, která se osvědčí přitažlivější. V Americe politický život, zejména politický život v jednotlivých státech na rozdíl od politického života říšského jest kleslý pro přirozenou a nevyhnutelnou netečnost velké části obyvatelstva, jehož zájmy jdou za hranice státu.

Politikové a státníci jsou poslední lidé na světě, kteří pozorují, co se v něm děje, a proto se nijak nesnaží, aby toto obrovsky rostoucí pohyblivé obyvatelstvo, skládající se z lidí vytržených z místa, nově přizpůsobili veřejné službě. Jak pan Marriott říká ve svém románu »Ted«, oni vypadávají z politiky, jak politice teď rozumíme. Místní správa se dostává téměř zcela — a rozhodování o záležitostech říšských směřuje k tomu, aby se také víc a více dostávalo — do rukou té mizející a dobrodružné polovice, která sedí pevně na jednom místě od kolébky do hrobu. Nikdo ještě nenalezl žádnou metodu pro politické vyjádření a kolektivní řízení stěhovavého obyvatelstva a nikdo se o to nepokouší. Je to nový problém.

Tu je tedy pozoruhodná vyhlídka, vyhlídka na nový druh lidí, na pohyblivé obyvatelstvo stěhující se po světě, vytržené z kořenů, zbavené pevného sídla a třeba i národnosti, se širokými zájmy a širokými obzory, jež jistě bude vyvíjeti své vlastní zvyky a obyčeje, svou vlastní morálku, svou vlastní filosofii a jež je přece se stanoviska běžné politiky a běžného zákonodárství neorganisované a bez významu.

Veliká část sil mezinárodních financí a mezinárodního obchodního podnikání bude k němu patřiti. Vyvine své vlastní charakteristické normy umění a literatury a chování v souhlase se svými novými potřebami. Věřím, že je to lidstvo budoucnosti. A poslední věc, kterou dovede dělati, bude dávatí zákony. Jsem přesvědčen, že historie nejbližší budoucnosti bude z velké části historie konfliktů mezi potřebami tohoto nového obyvatelstva a

6 Angličan se dívá na svět

institucemi, hranicemi, zákony, předsudky a zakořeněnými tradicemi, které se ustálily v domáckém, na místo poutaném období lidské dráhy.

Tento konflikt vyplývá z tohoto nového obrovského usnadnění dopravy se stejnou nevyhnutelností, jako Mauretanie vyplynula z vynálezu páry a oceli.

NEKLID V DĚLNICTVU.

(*Květen 1912.*)

§ 1.

Myslím, že naše země jest ve stavu nebezpečného sociálního zmatku. Hluboká a vzrůstající jest nespokojenost pracujících mas ve státě. Snad jsme na prahu období skutečného a nenapravitelného sociálního boje.

Z ubezpečení naprostou sociální stabilitou v době korunovace došli jsme věru velmi rychle ke stavu vyznačujícímu se vzrůstající desorganizací. Jest marným předstírali nadále, že tyto dělnické nepokoje jsou pouhým vyrovnávacím procesem při hospodářském rovnání. Nedá se vůbec mluvíti o nějakém rovnání. Nové a podivné naléhavosti působí v našem středu, síly to, na něž název »revoluční« až příliš dobře přiléhá. Nic se neděje, aby tyto síly byly ukonejšeny; spíše vše se spiklo k tomu, aby se staly hrozivějšími.

Kam nás tyto síly strhnou? Co lze ještě v poslední chvíli vykonati a co jest podniknouti, abychom se vyhnuli období sociálního úpadku, který jinak, jak se zdá, nás nemine?

Ve Velké Británii dělník až doposud se jevil v každém případě mužem velmi omezených a praktických starostí. Jeho obraznost, pohybuující se v úzkých mezích, a jeho nedostatek obecných idejí naplňovaly zoufalstvím socialistu a vůbec každého revolučního teoretika. Nedá se říci, že by anglický dělník nebyl až dosud sociálně zápasil, ale bylo to vždy pouze buď za určité zvýšení mzdy nebo za určité zkrácení denního lopocení. Tak jako ho ani nenapadlo bráti v pochybnost zemi a nebe, tak také zcela bez otázky pokládal podnikatelskou soustavu s jejími metodami za přirozenou. Nyní, pro

8 Angličan se dívá na svět

vnějšího pozorovatele takřka náhle, přestává tomu tak býti. Vidíme, jak na místo staré nastupuje nová generace dělníků, vyznačující se vlastnostmi, jež jsou cizí mužům věku středního i mužům starším, kteří doposud vedou naše velké hospodářské a politické záležitosti. Dělník počíná nyní stávkovati z důvodů dosud neslýchaných — proti systému, proti základním podmínkám práce, a vůbec ne snad za nějakým omezeným účelem, nýbrž způsobem vyvolávajícím zmatek a úžas. Stávka dle starého vzoru byla vlastně kramářským smlouváním, snad těžkopádným a násilným, ale přece jenom pouze smlouváním. Stávka novodobá jest mnohem méně smlouváním a mnohem více výbuchem hněvu. První věc, již musíme míti na mysli, máme-li rozuměti dobře otázce dělnické, jest to, že mysl dělníka se naprosto změnila v posledních dvaceti nebo třiceti letech. To jest podstatná změna, již způsobily veřejné školy a laciný denní tisk, nejen zvýšivše vzdělání, nýbrž také značně povzbudivše myšlení. Rozhled dělníka převyšil úzké pole továrny a starostí o pivo a o psa. Stal se — nebo spíše byl nahrazen — někým, kdo se umí kolem sebe rozhlížeti, třebaž ještě nedokonale, a kdo dovede posuzovati, třebaž ještě překotně a nespravedlivě. Dělník dneška čte, rozpráví, má obecné ideje a má smysl pro svět jej obklopující. Pokud se týká vědění a rozumové úrovně, má mnohem blíže k vládci dneška nežli k dělníku, tak jak byl před padesáti lety. Politický nebo průmyslový dnešní magnát není lépe vychován a má věru o málo lepší rozhled, nežli jeho kolegové před padesáti lety. Hlavním rozdílem jest golf. Dělník pozastavuje se dnes s tisícovými otázkami u stavu věcí, jež jeho otec pokládal za nejpřirozenější, a počíná se mimo jiné ptáti s velikou čílostí a vytrvalostí, proč především se čeká od něho, aby se lopotil. Odpovědí a to odpovědí jedině ospravedlňující má býti to, že ono lopocení jest práce, ke které se hodí pro svou nižší způsobilost a nižší kulturu a že ti druzí, mimo jeho třídu, jsou zvláštní, vybraný druh, zvláště vycvičený a připravený pro zodpovědná místa. To hned přivádí k platnosti fakt nového posuzování sociálních hodnot se

strany dělnické třídy. Dělník starého rázu, třeba že často podnikal úsilovný zápas se svým určitým zaměstnavatelem, přece nikdy neobžalovával zaměstnavatele jakožto třídu. Poslušně podroboval se nároku, jež si činily zákon, církev, státnické umění a politika, aby pokládány byly za věci vyššího a ušlechtilějšího řádu. Vše, čeho si žádal, byl buď přídavek na penězích nebo prodloužení doby odpočinku. Naproti tomu dělník nového vydání podrobuje kritice celý sociální systém a projevuje chuť vyřknouti o něm nepříznivý soud. Vidí daleko za meze starého sporu zájmů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Posuzuje kvalitu snah celého systému vládnoucí a vlivné třídy lidí, a ptá se nejen, zdali mají dobré snahy, nýbrž zdali jsou také schopni. To jsou nové poměry a oni starší pánové, kteří zabývají se léčením krise za předpokladu, že jejich obsáhlá zkušenost v otázce dělnické, tak jak se naskytovala v létech sedmdesátých a osmdesátých, jest cenným průvodcem při tomto novém problému, přisýpají pouze zápalný prach neporozumění k revolučnímu podkopu.

Dělník nové generace jest proniknut skrz naskrz nedůvěrou, sociálním to vlivem, jenž nejvíce demoralisuje. Podobá se plavci, který už nevěří, že jeho kapitán je dobrý námořník nebo člověk důvěryhodný a který kolísaje mezi zoufalstvím a pohrdáním, nejasné avšak ustavičně zamýšlí přenést vládu na celé mužstvo lodi. Podobá se prostému vojáku posedlému myšlenkou, že nic jiného nemůže zachrániti situaci, nežli smrt nenáležitého důstojníka. Dělníkova nedůvěra jest tak hluboká, že přestává důvěřovati nejen zaměstnavateli, nýbrž i zákonu a parlamentu jako prostředkům vedoucím k snesitelnému životu. Hledá útočiště stále jen ve svém posledním pomocném prostředku, totiž v stávce a dokonce i v stávce zákonem stíhané, jestliže ji takovou učiníme represivní taktikou. Ústředním faktem celého nynějšího zmatku jest ona nedůvěra. Jest pouze jediná cesta, jak postaviti hráz nynějšímu proudu, jenž nás unáší k revoluci a k revolučnímu zmatku. Musíme totiž obnoviti

10 Angličan se dívá na svět

důvěru v srdcích oněch odcizených milionů lidí, kteří nyní viditelně ztrácejí loyaltitu ke koruně a dávají klíčiti čím dále tím větší skutečné a hluboké nenávisti tam, kde byl dříve prostý patriotism a obvyklá píle.

To jest otázka psychologická, otázka duševního stavu. Skutky právnícké chytrosti se sem nehodí a ještě méně aritmetické výpočty. Předložití jako výsledek konference, od níž horníci i každý jiný očekával, že uzná 5 shilingů za mzdové minimum, minimum 4 sh. 61/2 d., vypočtené na podkladě přítomného výtěžku dolů, jest snad obratné, zajisté však není politické za nynějšího rozpoložení myslí dělnictva. Potlačiti obskurní plátky, o kterých nikdo nikdy před tím neslyšel, zatknouti jich vydavatele a při tom s plamennou důrazností poukázati na to, že bude možná použito vojska v občanských sporech, a naplniti hovorem o tom každou světnici v kasárnách, jest snad podle zákona přípustné, zajisté však je velmi nemoudré. Nedůvěra jen se prohlubuje.

Právě nyní nemůže býti pravou úlohou třídy vládnoucí, jež chce podržeti správu ve svých rukou, vytěžili co možná nejvíce pro sebe z nějakého hádání nebo z nějakého smlouvání, nýbrž zmocnili se pobouřené obraznosti onoho bloudícího, zarytého a nedůvěrou naplněného množství, jež jest pracujícím tělesem země. Na nás lidech zámožných, požívajících skoro výlučně darů života i příležitosti k nim, jest nyní, abychom se ospravedlnili. Musíme ukázati, že skutečně jsme schopni vzíti na sebe břemeno služby a zodpovědnosti, a že chceme velkomyslně dáti sebe za to, co máme, i za to, co jsme již měli. Musíme utkati se v poctivém zápase s onou nedůvěrou.

Zmizely pro vždy dny pohodlí pro vládce a vlastníky. Chtějí-li i nadále býti lidmi, již jsou řiditeli a vlastníky, již vedou správu a vládu, tu tváří v tvář s masami nového ducha tak sensitivními, tak kritickými, tak inteligentními, tak popudlivými, jako doposud nikdy předtím nebýval obecný lid, musí tito vládci a vlastníci odhodlati se ukázati takovou moudrost, takovou způsobilost a takový heroism,

pro jaký aristokracie neposkytuje příkladu. Jedinou volbou jest, jestliže vůbec ještě možno mluvit o volbě, přivoliti k demokracii socialistické.

A právě, poněvadž my všichni počínáme chápati, jak velice jest třeba, aby ti, kdož vládnu a kdož jsou bohatí a mocní, měli ony heroické vlastnosti jakožto odpověď na nedůvěru a řevnivost hrozící rozpoutati náš sociální pořádek a jakožto jejich korektiv, tedy právě proto jsme všichni sledovali podrobnosti oné velké katastrofy v Atlantickém oceáně s tak silnou úzkostí. Bylo to jedno z těch neštěstí, jež dostavují se s přesností času a okolností, která vyniká nad všechno umění. Není podrobnosti v této neblahé události, jež by se nevyznačovala nejvyšší typičností. Byl to pronikavý komentář náhody k celému našemu sociálnímu stavu. Pod okázale působícím povrchem ukázala se — hniloba. Cestující třetí třídy vstoupili na palubu lodi s nekonečnou důvěrou, že jest o ně dobře postaráno: na místě toho klesli však ke dnu mořskému i se svými ženami a dětmi s vyčítavým výkřikem lidí, kteří, byli podvodem připraveni o život.

Zpráva o tomto neštěstí nám odhaluje, že to byli stewardky, hudebníci a strojníci — lidé úrovně dělnických odborových organizací — jichž chování svítilo zářným příkladem. A náhoda již to tak umělecky zařídila, že se stalo údělem onoho tragického a nešťastného gentlemana, Mr. Bruce Ismaye, aby byl na lodi a aby se dal chytiti nabízeným prázdným místem v záchranném člunu a léčkou okamžiku. Žádný člověk, jenž nepodstoupil podobné zkoušky, nesmí se odvážit říci, že by se byl zachoval na jeho místě lépe. On se zachránil. Pokládal to za přirozené zachrániti se. Třída, k níž náleží, pokládá to za správné a slušné, že unikl. Není to tento muž, jež bych chtěl souditi, nýbrž zjevný nedostatek takového smyslu pro svrchovanou důstojnost svého postavení, jenž by mu byl býval podporou v době krise. Byl bohatým mužem z třídy vládnoucích, ale při zkoušce opustila ho hrdost. Člověk z lidu nepředstavuje si věru, že by většina těch, kdož ovládají náš svět, jednala jinak. Ale v tom

12 Angličan se dívá na svět

jest právě nebezpečí naší sociální nedisciplinovanosti. Na prvním místě nelze hledati odpomoci v sociálním zákonodárství atd., nýbrž v probuzeném svědomí bohatých. Heroism a šlechtné věnování se obecnému dobru jsou jediné působivou odpovědí na nedůvěru. Nedovedou-li vládnoucí lidé zroditi v sobě tyto vlastnosti, nastane jejich konec a svět bude nucen poohlédnouti se po zcela odlišné metodě řízení svých záležitostí.

§ 2.

Hlavní nesáz při našem vzrůstajícím zmatku v dělnictvu jest hluboká nedůvěra, jež vzklíčila v myslích nové generace dělníků jak ve schopnosti, tak i v dobrou vůli třídy vlastníků, vládců a administrátorů. Nepokouším se souditi o oprávněnosti neb neoprávněnosti této nedůvěry. Poukazuji pouze na její existenci co nápadného a podstatného činitele v současné otázce dělnické.

Tato nedůvěra není snad nejbližší příčinou stávek následujících ted rychle po sobě způsobem šířícím postrach, nýbrž ona přilévá trpkosti do ducha, v němž jsou stávky vedeny, zdržuje jejich urovnání a vede k jejich opětování. Pokusil jsem se dokázati, že v každém případě, ať již jakýchkoliv bezprostředních opatření k uklidnění by se použilo, jediná cesta, jež vede k lepšímu porozumění a k spolupráci, jediný způsob, jak vyhnouti se vplutí do víru nepoznaných možností sociální demokracie, záleží ve zvýšení míry účinnosti a smyslu zodpovědnosti majetných a vládnoucích tříd. Co bych k nim chtěl zvolati, není »Probud se, Anglie!« nýbrž spíše »Probudte se, pánové!«. Neboť netažte se ani, jak děsivě probuzena, k souzení náchylna a hněvem naplněna jest nová generace dělníků. A nestačí jen, aby se majetné třídy probudily. Je nutno, aby tak učinily viditelně a zřetelně, má-li se zachovati a obnoviti stará vzájemná důvěra mezi třídami, na které spočívá náš sociální system.

Nade vše jiné potřebujeme obnovu důvěry mezi třídami. Jest na čase, aby třída s třídou mluvila velmi otevřeně.

Na obou stranách velmi lehkověrně přijímají se za pravdu

nepravdivá vyličení a obě strany ochotně pokládají karikatury za portréty a obvinění za fakta. Ať již jakkoliv mlčky dalo se v minulosti dohodování s dělníky, s dělníky dvacátého století, kteří mají ráz jeho mladosti a vzdornosti, s dělníky, kteří znají číst, diskutovat a usuzovat, jest nám třeba něčeho, co má ráz společenské smlouvy. Seznáme, jak žalostně zastaralými a polámanými staly se naše politické instituce, které by měly býti nástroji mezitřídní dohody, právě když budeme chtít uvažovati o tom, jakým způsobem by nedůvěrou naplnění cestující třetí třídy na naší děravé a ohrožené sociální lodi mohli býti získáni k laskavé spolupráci s cestujícími třídou druhé a první. Mezi čilou a zaujatou kastou majitelů a zaměstnavatelů a bédnými, zatvrzelými masami stojí profesionální politik a to nikoliv jako prostředník, nýbrž jako překážka. Musí býti předem milostivě naladěn, nežli jakékoliv jednání stane se možným. Naši národní politikové dávno již nepředstavují skutečnosti našeho národního života; oni vlastně pouze překážejí obci v řeči. Zatím, co celý náš sociální pořádek jest v nebezpečí, zaměstnává se naše zákonodárství málo důležitou a nepatrnou záležitostí státní církve ve Walesu, jejíž fondy se pravděpodobně nerovnjají jmění nějakého půltuctu cestujících na Titanicu nebo desítině pravděpodobné ztráty při nové stávce horníků. Máme zcela zastaralé zákonodárství, jež je spíše museem gladstonské státnické pozůstalosti nežli správcem současného světa.

Právo jest základem civilisace, zaměstnání právnické jest však důsledkem práva a u nás alespoň právnictví znamená politiku. Libuje si ve falešných problémech a v pouhé technice politiky. Stejným krokem, jak stoupal vliv sněmovny lidové, vytlačovali advokáti lidi jiného typu z politické moci. Pokles sněmovny lordů byl konečným triumfem sněmovny právníků. Naše záležitosti jsou do velké míry spravovány nyní nikoliv od lidu pro lid, nýbrž od advokátů pro advokáty. Oni jsou to, již udávají ton politického života.

A poněvadž ze všech odborných povolání povolání jejich vede k

14 Angličan se dívá na svět

největší specialisaci a k výcviku jak jen možná výlučnému, poněvadž to, čemu se byli vyučili, jest absolutně protilehlé plodným podnětům tvořivého umělce a kontrolovaným pokusům vědce, a poněvadž zaměstnání jejich zabývá se vnějším důkazem a chytá se výhody a záležitosti vlastně v obratném jich použití, nesnažíc se porozuměti niterně věci, tudíž advokáti hodí se ze všech vzdělaných lidí nejméně k umění státnickému. Jejich zásluhou jest náš veřejný život nad všechno pomýšlení v tak beznadějném nesouhlase se sociálními potřebami opravdu velikými a naléhavými. Hrají hru, dlouhou a zajímavou hru, se stranami jako kulisami, hru to, jež odměňuje podnikavého hráče vyznamenáním, postavením, mocí a velikými zisky. Čím se méně tato hra stará o vášnivě pro- citované zájmy ostatních lidí, čím méně připouští, aby se jí účastnili a prudce do ní se vkládali, tím lépe daří se ustavičný postup politikovy kariéry. Povznesená a aktivní neplodnost zanechávající svět zrovna takovým, jakým jej byla našla, jest pro advokáta ideální politickou kariérou. Aby toho docílil, jest mu stavěti se za zákonné a politické monopoly a brániti vpádu skutečných, živoucích zájmů do politického života. A pokud advokátský politik má nějaké názory o dělnické otázce, přesahující okruh jeho právnických formulí, záleží asi v tom, že by pokládal za největší dobro, kdyby lid za jakýchkoli podmínek navrátil se co nejdříve k práci.

S takovými lidmi přijde do bezprostředního styku, právě když se pokouší zařaditi se do sociálního tělesa, moderní vzpurný dělník se svými nejasně pochopenými přáními, se svou náladou využitkovati příznivého okamžiku a se svým bezprostředním citovým reagováním. Jest to jednou z hlavních příčin pokračujícího roztrpčení mezi dělníky, že, ať jest v chodu jakákoliv záležitost — soudní rozhodnutí, smír, vyšetřování — skoro vždy si náš současný systém nasadí před dělníkem právníckou masku. Přirozené slabosti lidského rebela ocitají se tu v kontaktu se suchým dodržováním litery zákona. Následek jest, že dělník nemiluje ono velké, nezbytné povolání

zrovna tak, jako je nemiloval v době Jack Cadeově. Drobnosti se stanoviska právníků zcela rozumné — na příklad zamítnutí jistých důkazů při vyšetřování katastrofy Titanicu, poněvadž by z nich vyplývala dokonce obžaloba ze zločinu zabití, dále ustavičné přerušování zástupce dělnických organizací před týmž soudem pod nepatrnými záminkami a ustavičné kladení mu překážek v cestu — dráždí masu zcela nepoměrně.

Právník a dělník jsou typy, jež se odpuzují. Jest to zajisté vážným národním neštěstím, že v době, kdy naše situace takřka hlasitě volá po státnickém umění a jisté velkorysosti v jednání, náš veřejný život jest spravován mírou nikdy nebývalou tímto velice schopným a neliberálním stavem.

Pro ty přčetné zámožné lidi, kteří vidí pojednou, jak jsou zasaženi naší přítomnou sociální a hospodářskou krizí, a kteří budto beznadějně jsou zapleteni do stranické organizace, nebo stojí beznadějně mimo politický život, stalo se velmi naléhavou otázkou odstranění profesionálního politika a tím vyléčení choroby, jíž trpí státnické umění. Aby byl vyhuben, aby byl přinucen navrátiti se do soudních dvorů a zdržovati se jen tam, k tomu jest nutno zničití stroj soustavy politických stran, jenž ho udržuje nad vodou, a přijmouti některé volební metody, jež nebudou více stavěti nezávislého kandidáta poslaneckví do beznadějně nevýhody vůči kandidátu jmenovanému politickou stranou. Takovou metodou jest proporční systém s velikými okresy volebními. V ní jest nám hledati odpomoc, chceme-li dosíci konečného osvobození od našich nynějších pánů, politických advokátů. Situace dělnické otázky jest však taková, že nelze čekati na toto do daleké budoucnosti posunuté osvobození, a proto myslím, že při neodkladném jednání každý rozumný zámožný člověk se přičiní, a to i za cenu jistých nesnází a úsilného přemýšlení, aby tento veliký a ostrý spor vyrval pokud možná z rukou právníků a pouhých politiků a podržel jej ve svých vlastních rukou. Ponecháme-li, aby právníci řešili dělnickou otázku,

16 Angličan se dívá na svět

dostaneme se do moře nesnází věru dříve, nežli se ta věc skončí. Vyhraji to po svém, dosáhnou pozoruhodných ujednání skrytými možnostmi pozdějších překvapení, získají si osobní věhlas a budou dělati všecko, k čemu je nebe nadalo a jejich odborné studium vy-
cvičilo, a roztrpčení poroste a poroste.

Právníci způsobili první francouzskou revoluci a nyní na druhé straně Kanálu třeba ještě vyvolají revoluci anglickou. Lid tam dole je jakožto třída až podivuhodně trpěliv a rozumný, vždy ochoten přijímati rozkazy a uznávati superioritu vzdělání, vědění a dobrého původu. Jeho nároky na snesitelný život, na jisté záruky a jisté svobody vyznačují se největší rozumností. Jeho žádost po poučení a po správném řízení se strany těch, kteří nadbytečně a svobodně mohou užívati darů kultury, jest spíše tichá nežli hlučná. A je to žádost zcela odůvodněná, jestliže člověk jest skutečně tvorem společenským. Musíme však jednati s nimi slušně a otevřeně, neboť jejich trpělivost, rozumnost a ochota poslouchati není neomezená. Není dobře klásti váhu na vítězství v nepatrných podrobnostech a viniti dělníky na příklad z porušení smlouvy nebo ze spáchání všech možných teoreticky protiprávních činů, poněvadž nechtějí dodržeti slib, že se spokojí s jistou výší mzdy, když kupní síla peněz byla poklesla. Když to byli přislíbili, nepočítali s touto poslední možností, neboť, když řekli »anglická libra«, mysli-li při tom na hodnotu zboží, které dostali za jednu libru. Od té doby mincovna zvýšila roční ražbu zlatých mincí dvoj až trojnásobně. Takovými hromadami zlata snížili jsme neobyčejně hodnotu peněz oproti dřívějšímu. Ale my, kteří jsme vzdělaní a majetní, nepřispěli jsme ničím k vyrovnání rozdílu. Neřekli jsme o tom dělníku. Nechali jsme ho, aby přišel na to sám pozvolna a nepřímou v krámku hokynářově. Takové jednání jest snad přípustným se stanoviska právníka, zajisté však nikoliv se stanoviska gentlemana, a dnešní sociální systém může dělati nárok na trvalost jen poukazem na to, že jeho nesrovnalosti dávají společnosti gentlemana.

Rád bych chtěl zdůrazniti, že máme-li vyjiti zase znovu co jednolitý a mocný národ z těchto těžkých sociálních sporů, musí ti, kteří mají co činiti s řečmi, literaturou, zástupci neb požadavky dělníků, změniti ton a usilovati o novou velkomyslnost. Dělníci jsou nezbytně ve velké nevýhodě při výměně názorů, ale přes úžasnou nedokonalost ve výcviku a vzdělání pokoušejí se sděliti veřejnosti vlastní pojetí svých potřeb a cílů. Při projednávání záležitostí jest dělník nezkušeným nejen co účastněná strana, nýbrž vůbec. Průměrný dělník ani z polovice nevyrovná se politiku, soudci, právníku nebo bohatému organisátorovi s vyzrálou zkušeností, kteří mu kladou právnické léčky, viní jej z nepoctivosti a dávají si pozor na každou jeho nedůslednost. Není slušným využívat tak výhod, jež poskytuje znalost jednání soudního. A jestli tohle na vás nepůsobí, tedy dodávám, že to není ani moudré.

Čeho jest se naši společnosti nejvíce obávati od dělníků, není organisovaný odpor, nejsou vítězné stávky a zvýšené požadavky, nýbrž temný hněv, jenž dostavuje se po porážce. Vyjděte dělníkům na půl cesty vsříc a výsledkem bude možnost nové spolupráce ve vládě. Budete-li se však držeti svých zákonem pojištěných práv, budete-li zatahovati úžeji síť represivního zákonodárství, pak okamžitě budete míti co činiti s hněvem dělníků. Vzroste-li hněv v požár, znamená to revoluci; potlačíte-li naději na ni, tedy všeobecnou zarytou sympatii pro zločin anarchistický.

§ 3.

Na předcházejících stránkách rozmlouval jsem o jistých tvárnostech přítomné situace dělnické otázky. Pokusil jsem se poukázati na hluboký význam nedůvěry vyklíčivší v duších dělníků a jak tato nedůvěra byla ještě zhoršena naším příliš právnickým způsobem projednávání jejich požadavků, Chci nyní ukázati na skupinu vlivů ještě mocnějších, jež ustavičně naše dělnické zápasy svádějí s cesty pouhých pokusů o přizpůsobení pracovní hodiny a mzdy jisté míře životní na pole hnutí vážně a plánovitě revolučního.

Myslím tu na to, jak majetné a vládnoucí třídy zřejmě utrácejí velikou a stále ještě vzrůstající část svého času v radovánkách a v příjemném vzrušování, a na způsob, jakým toto divadlo zábav a dobrodružství se nyní předvádí očím a obraznosti dělníků,

Vůbec vnitřní psychologie práce jest věcí, o níž se tuze málo uvažuje a jedná, Klade-li se otázka, co udržuje dělníka při jeho práci, zdá se býti mnohým dostatečnou odpovědí, řekne-li se, že jest to nutnost sehnati živobytí. To však není odpovědí, jež by vyčerpávala vše. Práce musí býti do jisté míry poutavá. Jestliže nudí, žádná moc na světě nedocílí toho, aby ji člověk konal náležitě. Ale moderní industrialism má tendenci dělití pracovní proces a činiti tak práci ještě nudnější a obtížnější. Dělníka musí způsob života, jehož dosahuje, také uspokojovati a noviny, divadlo, kinematograf a jiná podívaná naplňují jeho mysl představami o způsobu života nekonečně příjemnějšího a zajímavějšího, nežli jest jeho vlastní. Zvyk bývá také mocnou pohnutkou, aby dělník chodil pravidelně za svou prací. Kolísání v zaměstnanosti, nedostatek péče se strany zaměstnavatelů o to, aby zaopatřili nějakou náhradu za lenošení v době, kdy obchody nejdou, podlamují tento návyk píle. A posléze uvádím (což však neznačí, že bych jí příkládal váhu nejmenší) sebeúctu. Muži a ženy jsou schopni konati divz sebezapření a úsilí, cítí-li, že jejich služba jest záslužná, jestliže se domnívají, že jsou mravně zavázáni činiti věc, již konají. Horník bude kopati uhlí v jiné náladě a s ochablou chutí, bude-li věděti, že jeho denní těžba bude na plano spálena šilencem. Člověk jest sociálním tvorem. Málo lidí jest od přírody sociálními revolucionáři, a většina jich přeje si s chutí se lopotiti v podřízeném postavení, jestliže věří, že společný cíl jest věc vznešená a veliká.

Tato síla sebeúcty jest mnohem silnější v myslí moderního dělníka nežli byla v myslí jeho předků. Ve srovnání s nimi jeho rozum jest činnější, jeho obraznost jest poměrně dosti probuzena a on klade dalekosáhlé otázky. Dělník předcházejících generací poklá-

dal své postavení za dané. Znamená to novou fási, když otroci počínají se ptáti a to ne ojedinele, nýbrž v masách, v batalionech, v družstvech: »Proč pak jsme my otroci a čemu slouží naše dření? «

Co jim odpovídáme?

Prosím čtenáře, aby se vmyslil do postavení dobrého dělníka, řekněme na příklad mladého schopného horníka, jenž hledá odpověď k oné otázce. Předpokládejme, že jest prozatím bez zaměstnání, jelikož bylo dobyto nadbytek uhlí. Vyrazil si do světa s úmyslem spatřiti vznešené a ušlechtilé činy společné práce, jež ospravedlňují, že jeho celý život jest obětován nízké práci. Co máme, abychom ukázali onomu člověku? Zdali to, co konáme, používajíc denního světla a svěžího vzduchu, ospravedlňuje náš požadavek, aby on dále kopal v úzkých chodbách a těsných koutech až do posledního dechu? Kam ho dovedeme, aby spatřil vrcholné plody naší práce, již jsme vykonali náhradou za své osvobození od jeho těžké práce? Dovedeme ho snad do sněmovny poslanců, aby poznal, který advokát míří nejkratší cestou k odluce státu a církve ve Walesu, či mu popřejeme snad, aby vyslechl vyšetřování v záležitosti Titanicu a sice tu část jednající o pětapadesáti dětech (z třiaosmdesáti) z třetí třídy, jež se utopily? Či věnujeme mu asi tak hodinu na portréty Královské akademie či dokonce vypravíme se na obchůzku ukázati mu londýnskou architekturu a sochařství, a naplníme tak jeho duši krásou, již on vlastně teprve činí možnou? Neukážeme mu snad na příklad klub automobilistů se slovy: »Bez tebe a bez tvého podřízení nemohli bychom tohle míti.« Nebo dejme tomu, že s ním obejdeme kluby a restauranty West-Endu a dáme mu příležitost vypočísti, kolik obědů může Londýn vyrobiti za malé ušetření na ceně na př. jeho denního minima nebo za ještě větší jeho zkrácení; nebo že si vypůjčíme aeroplán v Hendonu a že zakroužíme ve výši, počítajíc odtud všechny hráče golfu v hrabstvích v kterékoliv odpoledne všedního dne, »Ty strádáš sice hluboko u kořene věcí, ale popať na všechnu tu vznešenost a lesk, na všechny ty zářné květy, ke

kterým tvůj život dodává kořínky,« Také můžeme ztrávití zábavné dopoledne pokoušejíce se koupiti obstojný dámský klobouk v některém krámě West-Endu za cenu rovnající se hodnotě jeho průměrné týdenní mzdy.

Vylíčené věci věru se skutečně dějí. Horník staršího typu byl nevzdělaný a lhostejný. Nečetl ničeho, žil svým odloučeným životem a měl-li nějaké rozumové neb duchovní potřeby mimo jídlo, pití a zápasy psů, místní nonkonformistická kaple odvedla je již s cesty všeho účinného sociálního kriticizmu. Nová generace horníků má zcela odlišnou základnu. Jest zároveň i méně brutální i méně spirituální. Jest čilá, informovaná, skeptická. Noviny s ilustracemi dle fotografií, kina a řada jiných podobných výmyslů předvádí jí přesně a názorně před oči rozmařilosti, potěšení, bezcílovost a vzrušování jiného života, zanechávající v jeho duši výsměch, že jedině proto v bolesti ohýbá záda a napíná svaly. Jemu se nezdá, že by náš sociální život pracoval k nějakému vážnému, velkorysému cíli. Vidí kolem sebe (a on vidí ještě jasněji tím, že se dívá ze samého středu lopoty a temnoty) třpyt, rozkoš pro rozkoš, zdání, pýchu a hloupost. Nemůžete pochopili, jak jest to možné, že ti mladí muži tam dole v sociální spodině, v horkých, nebezpečných, strážněplných a na slávu skoupých postaveních životních počínají křičeti »My jsme sloužili jen za blázný«, a že zahazují své nástroje? Nemůžete pochopiti, že mamou jest naděje, že sbírající se bouří na obzoru rozptýlí pan Asquith nebo některý jiný politik nějakým úskokem při zprostředkování nebo nějakou nástrahou při závazném rozhodování, nebo že téhož docílí zpátečnické potlačení diskuse a stávkových organizací jménem zákona? Podívanou na rozkoše, předváděním nádherných šatů, velkostatků, automobilů, rozmařilostí a marností na oči dělníkům dosahuje se vrcholu v jejich dráždění. Pokud v tomhle bude se pokračovati, bude úsilovně dozrávati temné rozhodnutí, jehož hrůza nás jednou všechny probudí, rozhodnutí raději rozbiti celou stavbu, nežli pokračovali trpělivě v práci. Nic není platna

námítka, že takové rozhodnutí jest beznadějně a nevhodně. Máme tu co činiti s hlubšími pudy, jež neposlouchají rozumu. Potlačte tento hněv a on se vrátí se zmnoženou silou.

Nic nedělá, že neexistuje žádný plán nějakého sociálního řádu, který by mohl vstoupiti na místo našeho systému dosavadního. Říkám-li, že není žádného plánu, myslím tím plán takový, jenž by aspoň na půl hodiny prakticky se osvědčil. Zásadním faktem jest, že dělníci nezamýšlejí ponechati věci tak, jak jsou, a že žádné obratné důvody, žádné zkušené vykládání paragrafů zákona a žádné důmyslné předstírání koncesí nezastaví vzrůst roztrpčení.

Myslím, že jsem řekl dosti, abych vyjádřil a snad dovedl své přesvědčení, že pro nynější naše nesnáze s dělnickou otázkou není příkladu a že znamenají konec jedné epochy. Prořídly řady spokojeně naladěných, laciných dělníků, jejichž práce umožnila náš nynější lehký a pohodlný život. Hlavní příčinou toho jest s jedné strany rozšíření vědomostí a zobecnění prostředků reprodukčních v každé třídě a vzrůst rozmařilosti a pohodlnosti v majetných třídách se strany druhé. Na místo nám pohodlného dělníka starého vydání vstupuje nový druh dělníka, jenž odporuje, mstí se, posuzuje a podezírá. Toto vyměnění pokročilo již tak daleko, že pokládám za jisté, že by pokusy oklamati dělníky a omeziti je na bývalé poměry životní nevyhnutelné vedly k řadě ničivějších a ničivějších výbuchů, k napětím a zmatkům vrcholícím v revoluci. Není k ničemu přemýšletí o tom, jak by se i nadále dalo jiti starými cestami. Nemáli naše kultura vstoupiti do období konfliktů a úpadku, musí pomalu se přizpůsobiti novým podmínkám, z nichž jest první a nejdůležitější ta, že jest na pokraji vymizení třída za mzdu pracující jakožto odlišná třída, souhlasící s odlišným nakládáním a spokojující se s životem předem obtíženým nevýhodou. Ať se již tak stane brzo pod vlivem našich úvah o přítomné situaci, anebo ihned následkem ochuzení, jež nezbytně bude vyplývati z prodlužující se periody nepokojů v odvětví průmyslovém, jedno jest skoro jisté, že se totiž přikročí

22 Angličan se dívá na svět

k velmi značnému omezení marnotratnosti, běžné v třídách vládnoucích a utrácějících, a sice pokud se týká stravy, oděvu, nádhery a vši rozmařilosti života. Minulo období nadbytku. A nemáme-li jednou pouze pasivně přihlížeti k tomu, jak se nám způsobem dosud nevidaným redukuje naše příjmy, tu všem nám, kteří máme k tomu čas a příležitost, jest se zabývati velmi úsilně problémem neříkám smíření se s dělníky, neboť čas této možnosti již minul, nýbrž problémem vytvoření nové metody spolupráce s těmi, kdo, jak se zdá, se definitivně rozhodli nesetrvávati již dlouho v postavení mzdových dělníků. Musíme si co rozumní lidé uvědomovati, že zastaralý řád, který dopouštěl, aby nám z postavení šťastné minority plynulo tolik volné chvíle, hojnosti a nadbytku, a jenž dopouštěl, abychom těchto třídních výhod užívali za cíli nízkými a neužitečnými, se řítí a že musíme hledati nový, více na rovnosti spočívající způsob, jak se účastniti na společném pracovním úkolu světa.

Jisté věci jsou zcela zřejmé. Jest jasno, že v dobách příštích nutno dbáti větší hospodárnosti při způsobování práce jiným, nutno míti větší ochotu konati sám svou práci a nutno ušetřovati na lidské práci pomocí strojů a obratného vedení. Tolik jest nevyhnutelno, máme-li čeliti zvětšeným požadavkům, na nichž povstali dělníci stojí. Jestliže my, kdož máme aspoň jistou zkušenost v řízení záležitostí, kdož máme vlastnictví, kdož vedeme závody, řečníme a vykonáváme veřejný vliv, nejsme připraveni podniknouti toto dílo discipliny a přizpůsobení pro sebe samy, tedy není daleká doba, kdy vůdcové povstalců, nazývající se socialisty, syndikalisty anebo bůh ví jak ještě, lidé to postrádající naši zkušenosti, nerovnající se nám věděním a mající mnohem menší naději na úspěch, vezmou onen úkol z našich rukou.

Skutečně musíme se »sebrati«, jak se říká, a zakončiti ten ochablý, výstřední život, to divadlo rozkošnictví, který se byl rozšířil a sesílil ve všech civilisovaných státech během tří neb čtyř posledních

desetiletí. Obrat, jenž se stal s třídou dělnickou, není po jisté stránce něčím tak odlišným od odpovídající jemu změny s majetnějšími třídami ve státi. Ztratily své sebeovládání, svou vážnost, smysl pro vyšší cíle, staly se obětmi své honby za výhodami. Třída dělnická stavši se ostražitou a rozumnou, našla sebe a prohlašuje, že není více třídou podřízenou. Za těchto okolností ukáží desetiletí bezprostředně před námi ležící, jaké záchranné a rekonstrukční síly v sobě chová naše soustava.

§ 4.

Pokusme si nakreslit některé směrnice vývojové, jež pravděpodobně vzniknou z přítomné situace dělnické otázky.

Zajisté jest zcela myslitelné, že poměry, jež nastávají, nejsou vývojem, nýbrž zmatkem. Potrvá-li v neztenčené míře na jedné straně podezíravost a na druhé straně v míře jí odpovídající tvrdohlavost a úskočnost, stane se asi nemožným obnoviti v jakékoliv formě sociální mír. Průmyslová soustava octne se v ničivém a nevyléčitelném konfliktu. Z daných možností jest však tato možnost nejhorší a snad nejméně pravděpodobná. Skutečnost více nasvědčuje předpokladu, že náš sociální řád bude se snad moci přizpůsobiti změněnému nazírání, náladě a jakosti nové dělnické vrstvy, již stvořilo elementární školství, laciný a svobodný tisk a konečně období všeobecného hromadění se lidí v jistých střediskách.

Skoro nevyhnutelným následkem takového přizpůsobení sociálního řádu bude změněný duch celého tělesa společenského. Dospěli jsme k vážnému stavu svých záležitostí. Nepodaří se nám zase je uspořádati, leč věnujeme-li všechny síly řešení problému. Není pochybnosti o tom, že pro velikou část našich v pohodlí žijících tříd byl život v posledním čase vůbec příliš lehkým. Většina těžké práce konala se za jejich zády, aniž o ní věděly. Jim samým se zdálo zbytečným starati se příliš o všeobecné sociální poměry a zbytečným, jak se říká, »bráti život příliš vážně«. Tato okolnost vytvořila z nich lidi ani ne tak příliš zlé jako ochablé, lenivé a lehkomyšlné. Práce

jejich záležela v malichernostech, opomíjejíc věci důležité, ale ovšem zároveň obtížné. Vážný otřes burské války stal se předmětem dlouhých výkladů a sentimentálních úvah. Jednalo se ovšem pouze o úkaz státní nedostatečnosti v kraji, ležícím takřka v druhé polovici světa, a tu bylo možno spokojiti se jakýmsi výkladem. Nebude však tak snadné přenést se pouhými výklady přes nefungující železnice a prázdný uhelný sklep.

Není to věru žádným neštěstím, ba mohli bychom si k tomu spíše blahopřáti, že anglické, v hojnosti si hovící třídy, na něž marně se snášely všemožné výstrahy od doby Ruskina, Carlyla, Matthew Arnolda, konečně budou nuceny klásti účty ve vlastní domácnosti. Budou si naříkati, budou se zlobili, věřím však, že se konečně chopí příležitostí, jež jim poskytne na druhé straně jejich újma v pohodlí. Setřesou svou rozumovou ochablost, budou se zase zabývati veřejnými a soukromými záležitostmi, jež byly v tak veliké míře ponechaly rukám politických advokátů a rodinných zástupců, stanou se směšlymi, kritickými, tvořivými a budou kráčet zase s dobou.

Snad se to ani nestane skutkem, kreslím však nyní nadějnější stránku budoucnosti.

A co dále? Jaké uspořádání průmyslové práce pravděpodobně podnikne naše obrozená třída majetných a vládnoucích ve spojení s novou třídou dělnickou? V jaké formě bude se díti dělná práce v onom přísnějším, očištěném, menšími sociálními rozdíly nadaném a lépe spravovaném státě, který někdy v nadějně náladě vídáváme ve své obraznosti před sebou?

Nyní po zkušenostech minulých dvanácti měsíců jest zřejmo, že se chýlí ke konci doba, kdy většina podřízené a z nařízení podnikané práce ve společnosti se koná od mzdových dělníků, od případu k případu najímaných a naprosto nemajetných. Hlavní část nastávajícího nám úkolu rekonstrukčního záleží ve vypracování soustavy typů dlouhodobějších pracovních smluv, poskytujících dělníku přímého účastenství na reprezentaci, výtěžku a řízení

podniku. Taková soustava typů připouští nejrozmanitější variace, počínajíc pouhým systémem premiovým, periodickým to podplácením zaměstnanců, aby se předešlo jejich stávce, a končíc skutečným a poctivým společenstvím.

V tomto posledním případě musil by veliký podnik, by přinucen považovati své »ruce« také do jisté míry za »hlavy«, míti i oddělení pro technické a obchodní poučení vlastních zaměstnanců. Idea takového podniku dovedla by nás velmi brzo až ke koncepci podniků spravovaných cechovně, ve kterých činitel kapitálu nestál by více vůči dělníkům jako element výlučný a kontrastující. Na této půdě viděli bychom dělníka jako činného a rozumného pomáhače během dlouhé doby vlastního činného podílnictví. V době stáří pak bral by dělník osobní rentu a také snad vynálezčova procenta, jestliže by byl vymyslel lepší a úspornější metody ve výrobě.

Souběžně se systematickým znovuvybudováním velké části naší industrie v naznačených směrnících musí kráčet úsilovný vývoj na poli pokusů, jaké byly již konány a záležejících v stavění zahradních měst, zahradních předměstí a jiných podniků sloužících tomu, aby byl proletariátu zřízen nový domov, kulturnější a příjemnější. Pravděpodobně se tato věc nebude vyplácet se stanoviska výdělečného obchodníka. Lidé majetní musí však pochopiti, že jsou věci důležitější a větší zisk přinášející, nežli jest vydělávání peněz. Musíme té věci obětovati nejen peníze, nýbrž i čas, péči a úsilí. Aspoň polovina peněz, jež jde z Anglie do Švýcarska a na Rivieru, měla by se obrátiti ve prospěch podniku nad jiné zábavného, aby se totiž srovnala se zemí ošklivá zákoutí a aby se postavily pěkné a pohodlné dělnické domky — a to i když se tak stane se ztrátou na penězích. Ztráta ta jde na účet naší splátky za volný čas a výhody, jež nám sociální soustava přidělila, a je také v souhlase s oním spravedlivějším dáváním a braním, na kterém posléze spočívá náš sociální řád a jež nemá nic společného se spravedlností, jak ji pojímá advokát, kramář a půjčovatel peněz. Musíme tak činiti nikoliv v ná-

ladě patronisování, nýbrž v náladě pozorné starostlivosti. Ať již z důvodů více či méně ušlechtilých, naší třídě jest dáti se do práce, aby ostatní třídy opatřila větším pohodlím a učinila je spokojenějšími. To jest naším úkolem. Zpravidla jest zcela nemožno dělníkům a chudým lidem, aby si zařídili majetek a upravili vlastní domov. V tomto ohledu jsou zcela vydáni na milost bohatým. Není špinavého koutu, není boudy a není ohyzdnosti uprostřed anglické krajiny, za kterou by v poslední řadě nemohl býti kárán nebo omlouván nějaký zámožný vlastník. Čím více se zmenší počet takových věcí, tím lépe bude pro nás v onen den snad blízkého již účtování třídy s třídou.

Než to jsou pouze úvodní požadavky mé naděje v oživené sociální svědomí u šťastnější a volnější části společnosti. Věřím v možnost mnohem hlubších proměn pracovních podmínek, nežli jak jsem je byl navrhl. Počínám tušiti, že sotva které z našich předpokládaných mínění o způsobu, jak se má práce konati, o hodinách pracovních a obyčejích při práci obstojí před vyčerpávajícím vědeckým rozborem. Jistě pochopíme, že bychom mnoho získali, kdyby práce, jejímž cílem jest zdar společnosti, konala se způsobem mnohem šetrněji nakládajícím s námahou a životem nežli až doposud. Až dosud mužové vědy učinili sotva co v oboru metod, zkoumajících, za jakých podmínek dělník pracuje nejlépe, kdy vykoná nejvíce práce a kdy pracuje s větší chutí. A dejme tomu, že by se ukázalo při takovém zkoumání, že člověk po celý svůj život vykonávající pouze jediné zaměstnání, pracující pravidelně den po dni určitý počet hodin jako je tomu u většiny dnešních mzdových dělníků, nevykoná ani přibližně tolik práce nebo alespoň práce téže jakosti jako člověk střídající zaměstnání, nebo pracující po určité období s největším napjetím a pak požívající prázdnin. Skoro věřím, ba věru jsem již přesvědčen, že při jistých zaměstnáních, na příklad při zaměstnání učitelském nebo lékařském, nováček koná s počátku práci nezapně a neobratně. Pak však, hodí-li se opravdu pro svůj obor, velmi rychle vzrůstá jeho zájem a obratnost, pojednou se všim

úsilím zabere se do své práce a vykoná jí neuvěřitelně mnoho a to té nejlepší. Ale přijde také doba, kdy jeho zájem a úsilí velmi rychle klesají. Jsem nakloněn věřit, že to platí o většině zaměstnání, stejně o dolování jako o inženýrství, stejně o cihlářství jako o přádelnictví. Úkaz ten nebyl nikdy náležitě promyšlen. Naše civilizace rostla nazdařbůh a tomuto stavu zdála se vyhovovati specialisace práce a na jeden úkon omezené zaměstnávání dělníků. Je-li však pravda, že člověk při jakémkoliv zaměstnání má jisté období své největší výkonnosti, otvírá se budoucnosti celý svět sociálních možností. V tom případě to, co skutečně budeme požadovati od člověka pro naše sociální blaho, nebude pravidelná ustavičná práce, nýbrž několik málo let práce nejúčinnější a nejnapjatější. Společnost co zaměstnavatelka bude moci mu poskytnouti déle trvající vzdělání a výcvik, nežli skutečně začne pro ni pracovati, a bude moci propustiti jej z práce s roční pensí, pokud bude ještě pln života a schopnosti užívati svobody. To vše jest však zřejmě nemožno za trvání soustavy týdenní mzdy a občasného zaměstnání. Jest nutno uspořádati tyto poměry jakýmsi vhodnějším způsobem, dříve nežli přikročíme k řešení vycházejícímu ze stanoviska, že život pracujícího člověka jest nedělitelným celkem

Přemítám často ve svých myšlenkách o vyličené právě možnosti, jak řešiti nynější krizi dělnické otázky. Není jedinou. Na příklad jest velmi žádoucí, aby každá třída společnosti měla praktickou znalost toho, co to znamená pracovati. Jest obsáhlý obor prací, jež buďto již jsou předmětem správy veřejné nebo pravděpodobně se jím v budoucnosti stanou, na příklad stavba silnic, dolování, práce na železnicích, pošta, telefon, lékařství, ošetrovatelství, veliká část podnikatelství staveb. Proč máme vůbec najímat lidi, aby vykonali většinu těchto věcí? Proč nekonáme je my jakožto obec sami? Jinými slovy, proč bychom neměli zavěsti pracovní odvody a neměli požadovati od každého, bez rozdílu stavu, asi tak rok služby ve prospěch obce? Věřím, že by to mravně nesmírně posloužilo

napjatým a ochablým poměrům naší společnosti. Jestliže učiníme práci částí života každého člověka, nevyplňující jí ničí život zcela, tu věřím, že jsme našli konečné rozřešení svých průmyslových nesnází.

§ 5.

Stalo se to skoro národní pýchou, že se vždy »protlučeme« svými nesnázemi, a já myslím, že jest to pravda a že nám to slouží ke cti. Majíce jistou přívětivost povahy, humoristickou ochotu naléztí vždy nejlepší stránku na věci a zcela příjemnou zapomětlivost, vycházíváme z útisků a neštěstí, jež by roztržily tvrdší, křehčí národ nežli jsme my, jen s malým otlučením nebo poškozením. A jest zcela pochopitelné, že naše země nějakým způsobem přežije nesmírná napětí nové úpravy dělnické práce, čekající nyní na řešení, i když se nevzchopí k heroickému zápasu s těmito nesnázemi. Může však období to přežít co země menší, chudší a co stát druhého řádu. Nechce zajisté obětovati ještě více, a jest vůbec otázkou, zdali někde na světě našel by se národ, jenž by při řešení této gigantické otázky ukázal se býti velikodušnějším. Pravděpodobně není takového národa a konflikty a zmatky nás čekající rozprostou se po celém světě. Snad přece připadne naší vlasti úloha nějakým podivným řízením rozvinouti novou odvalu a podnikavost a býti první na cestě k oné nové fási civilisace, již předvídám, a z níž skoro úplně vymizí oddělená třída dělnická, třída to vyvlastněných, na mzdu odkázaných lidí.

Až dosud i to nej lepší, co kterýkoliv stát octnuvší se v období sociálních a hospodářských zmatků, při úpravě jich provedl, nebylo než záplatování,

Jednotlivci, skupiny a živnosti octly se v dobách těžkých a jimi nedostatečně chápaných. S odporem měnily pod tlakem své cesty a ideje a to jen tu neb onu. Někdy se jim podařilo protlouci se na nových cestách, někdy v zápase zmizely s povrchu, žádná však obec dosud neměla dosti vůle a obraznosti přetvořiti a od kořene

změnití své sociální metody jakožto celek. Idea takového přetvoření od dob Platonových nikdy nevytizela z lidské mysli. Znovu byla nesmírně posílena rozšířením materiálních úspěchů moderní vědy, za něž tato děkuje dosažení rozboru a systematického zpracování na místo náhodného pokoušení a tápání, Nikdy však se dosud netěšila takové víře a porozumění, aby byla umožnila opravdovou snahu po rekonstrukci. Pokus byl vždy příliš obrovský v poměru k víře. Proti němu pak byl strach z domyšlivosti, zájmy všech lidí požívajících výhod a přirozená lenivost lidská. My nyní právě jen procítáme z období rozmyslného sledování hesla »nějak to půjde« a vymaňujeme se z vlivu Herberta Spencera, který došel skoro až k povýšení veřejné bezradnosti na národní filosofii. Vše prý se samo upraví, jen ponecháme-li to samo sobě.

Jsou však věci, které nelze dělati po kouskách, jako na př. přeskočiti propast, zabítí vola nebo uniknouti se střechy hořícího domu. Při takovýchto příležitostech jest nám se rozhodnouti pro jistou cestu a neustávat v ustavičném pohybu. Čekáte-li na hořícím domě tak dlouho, dokud se nespálíte, a pak se pootočíte nebo poodstoupíte asi tak na vzdálenost metru, nebo jestliže se na okraji propasti pohnete jen kousek směrem, kterým si přejete jíti, zkáza bude trestem vaší umírněnosti. A mně se zdá, že podložení světové práce novými základy — a méně nežádá pobouřený dělník pro své uklidnění — jest právě jedna z oněch velkých změn, jež nikdy nebudou provedeny kolektivně neuvědomělou činností lidí, soutěží a zápasem a trhovým handrkováním. Lidstvo bouří se proti tomu, aby dále existovala třída dělnická jakožto taková. Nezdá se mi, že by se naše nynější soustava najímání na práci za týdenní mzdu dala proměnití cestou nepatrných přídavek v soustavu pevných platů a výslužného, neboť jest zřejmo, že pouze dosažením tohoto posledního dospějeme ke konci nynější nespokojenosti. Změnu jest provésti buďto rozsáhlým způsobem anebo vůbec ne. Má-li se

podariti, není potřebí ničeho menšího, nežli všenárodního plánu sociálního vývoje.

Připouštím, že toto jest, jak Američan říká, obsáhlý návrh. Žijeme však v době stále obsáhlejších plánů. Pouhý fakt, že nikdy předtím nepokusili se lidé o návrh soustavy tak obšírné, není vůbec důvodem, proč bychom o ní neměli přemýšlet. Uvažujmeť dnes zcela klidně o schemech pro jednotnou péči o zdraví národa, kdežto dříve naši otcové vycházeli ze stanoviska, že nemoci jsou směs náhody a speciální prozřetenosti božské.

Dle jednotného systému děje se nyní opatřování vody obyvatelům obce, děje se výchova a všemožné druhy dříve chaoticky konaných služeb. Německo a naše vlastní bezmezné, z nepořádku plynoucí nepohodlí a naše nevkusnost způsobily aspoň to, že jest možno u nás dělati plány na úpravu našich měst a obcí. Zbývá učiniti jen ještě jeden krok směrem vzhůru k vymýšlení návrhů nových, snesitelnějších podmínek pro kteroukoliv práci a k organisování přechodu z našeho nynějšího zmatku.

Podstatnou nesnází jest, že zaměstnavatel a státník jsouce nuceni uvažovati o problému sociálním, zaujímají přitom opačná hlediska diktovaná jim odlišným cílem. Pro zaměstnavatele dělník existuje pouze v den nebo týden, kdy koná pro něj práci. Státníkovi naproti tomu jest se zabývati celým životem dělníkovým. Soustava soukromopodnikatelská a moderní konkurence nutí zaměstnavatele, aby považoval dělníka jenom za nástroj, který se objeví, vykoná svou práci, vezme mzdu a pak zase zmizí. Pouze takové stávky, jaké byly během minulého roku, probudí jej z tohoto stavu mysli. Státník však nesmí si zakrývati oči před tím, že dělník jest tvor, jenž také má svůj počátek vývoje, svůj zralý věk, svůj konec — a také potomky. Státník uvažuje na příklad i o tom, jak by se to mělo zařídit, aby se dala práce odložit a aby tudíž námaha jedné periody životní opatřila náklad na pracovní klid a volnost periody druhé. Takové myšlení neodpovídá ovšem naprosto účelu pouhého,

prostého zaměstnavatele. Těžko bych uvěřil, že by se dala smířiti konkurencí podmíněná občasnost zaměstnání s neodkladnými požadavky civilisovaného života, leč že by zasáhl stát neb jiná veřejná korporace způsobila prostředkovati mezi obchodním organisatorem a jeho podřízeným dělníkem se širšího hlediska. S jedné strany potřebujeme obsáhlejšího vedení obchodů, nežli to můžeme očekávati od dobrodružných pokusů soukromých vlastníků neb soukromých společností, a s druhé strany potřebujeme úplně vybudovanou organizaci kolektivního ukojení potřeb. Jest nutno organicky spojití podnikatelské schopnosti obchodních kruhů s národní výchovou pojatou jako celek a pomocí odborových sdružení neb společenstev nebo pomocí nějakého rozšíření odborářské organizace zabezpečiti dělníku stálý příjem, který by nedostával jako mzdu přímo od zaměstnavatele, nýbrž prostřednictvím organizace. K tomu jest zapotřebí, aby byl pořízen soupis vsí národní produkce, dokonalé ocenění našich zdrojů a daleko vědecktější znalost podmínek maxima výkonnosti pracovní. Očekáváme, že zde zasáhne stát. . . , ale právě tu poklesá srdce vlasteneckého Angličana, poněvadž jest to naším národním neštěstím, že všechny události našeho veřejného života se takřka spikly, aby zdržely vývoj právě tohoto oboru vědění a právě tuto dráhu vědecké obraznosti, jež se stává životní nutností pro blaho moderní kulturní společnosti.

Nedostává se nám mužů vědy zrovna tak jako v případě války s Německem nebude se nám skoro jistě dostávati vědecky vzdělaných námořníků a vojáků. Vědecké vzdělání — a. obzvláště vzdělání našich zámožných a odpovědných tříd — bylo zmrzačeno krutou žárlivostí našich klasických učitelů, kteří ovládají university, strachem a nenávisí státní církve, jež dosud v tak velké míře ovládá naše vyšší školství, a úplným nedostatkem porozumění a podpory se strany oněch schopných advokátů a finančníků, kteří řídí náš politický život. Věda byla ponechána stále více mužům skromného původu a úzkého rozhledu. To začínáme nyní draze platiti vnitřními rozpory

a brzo snad zaplatíme národním ponížením za ono takřka organisované potlačení popudu a moci.

Ale ať již jakkoliv jsou zkrouceny a zmrzačeny naše představy o veřejném životě, přece jest se nám jen snažiti, abychom vybredli jak možno nejlépe z této situace. Vypracujme plány tak obsáhlé a pokusme se o metody tak důkladné, pokud je jen připouští stát stranami tak ovládaný jako náš. V teorii jsem socialista a kdybych teoretisoval o nějakém státě úplně izolovaném, byl bych pro to, aby všechna výroba ve větším měřítku a všechen obchod byl soustředěn do rukou sestátněných podniků a aby byl pojímán jako státní služba. Ale náš stát pro svou zvláštní povahu se nehodí k takovým úkolům. V přítomné době nedovede se postarati ani o poštovní známku, jež by se dala dobře přilepit. Typ úředníka, který by pravděpodobně pro průmyslovou organizaci vytvořil, byl by asi divokou kombiancí mezi okresním dohlížitelem a mladičským praktikantem.

Pro úsilí a chápání tak veliké, jakého vyžaduje naše přítomná situace, jest apelovati na schopnosti lidí z kruhů nezávislých, disponujících časem a prostředky. Při zanedbanosti naší veřejné služby otvírá se zde veliká příležitost pro dobrovolné úsilí. Dovolávati se našich oficiálních vůdců jest nesmysl. Jest na čase, aby se vybraní mužové, podrobující se nutnosti, postavili v čelo.

Potřebujeme národní plán svého příštího sociálního a hospodářského vývoje, kterému by každý rozuměl a který by platil za jednotnou basi vši naší činnosti v životě politickém a sociálním. Takový plán nemůže býti spěšně nahozen spisovatelem postrádajícím zodpovědnosti. Konečná existence jeho jest podmíněna široce založenou akcí dotazovou a všeobecným prodiskutováním. Účelem těchto mých stránek nejsou návrhy, nýbrž pouze diagnosa. Pokládám to přímo za povinnost každého inteligentního člověka v naší zemi poučiti se pokud možná nejvíce o těchto problémech hospodářské a sociální organisace a dopracovati se v nich k účelným závěrům. V našich veřejných záležitostech dospěli jsme k období,

kdy možno voliti pouze mezi velkorysým, rozvážným obrozením vůle a porozuměním na straně jedné, a národním zmatkem a úpadkem na straně druhé.

§ 6.

Pokusil jsem se o diagnosu této tvářnosti naší národní situace. Vytkl jsem, že skoro všechny sociální síly přítomné doby zdají se spolupůsobiti k tomu, aby zmizela dělnická třída jakožto taková a aby naše průmyslová práce byla reorganisována na novém základě. Reorganise tato vyžaduje neslýchaného úsilí celého národa a vypracování rovnocenného jí všenárodního plánu. Nepodaří-li se nám to, neunikneme, jak se zdá, období chronických sociálních konfliktů a možná přímo i revolučních výbuchů, jež nás bud vůbec zničí anebo zůstaví jako okleštěný a zeslabený národ.

Dříve nežli budeme s to, abychom rozvinuli onen všenárodní plán, jenž nás má zachrániti od toho osudu, a nežli začneme uváděti jej ve skutečnost, jest nám vykonati bezprostředně dvě věci, nezbytné to práce přípravné před dílem obsáhlejším. První z nich jest obnova reprezentativní vlády a druhá obrození našeho veřejného mínění ohledně záležitostí politických a sociálních.

Jak jsem již byl dovedil, hlavní činitel naší přítomné národní nezpůsobivosti k vhodnému řešení hlubokého a vzrůstajícího sociálního zmatku záleží ve zcela nerepresentativní a nepraktické povaze naší parlamentární vlády.

Naše parlamentární vláda stojí v míře zcela mimořádně stranou všeho našeho národního života. Do této situace dostává se stále více a více. Zasednouti ve sněmovně poslanců znamená postaviti se mimo hlavní proud našich společenských, životních sil do kouta, kde málo kdo se chce dát poučiti, ale za to každý kuje pikle. Toto specialisované shromáždění nemá žádného porozumění pro naše záležitosti, ač má na ně ohromný vliv. Byla doba, kdy debaty ve sněmovně poslanců byly doplňujícím, ba skoro předním článkem naší národní myšlenky, kdy řeči v něm proslovené byly čteny v

desettisících domovech, kdy takřka celá veřejnost s účastenstvím sledovala podrobnosti řečnického zápasu. Za nynějších časů noviny, jež by se odvážily plnit své sloupce hlavně parlamentními debatami, úplnými zprávami o malichernostech, akademických výplodech, důvěrných žertících a zcela neupřímných řečnických výkonech, jež zaměstnávají toto shromáždění, šly by vsťric úpadku.

Toto ubývání aktuálnosti našemu politickému životu se skoro všeobecně dnes pozoruje. Naplňuje však podivem, jak příliš často bývá takový komentář vyslovován tónem beznadějně neuspokojenosti, jak zřídka kdy provázen jest vůlí změnití stav věcí, jež tak velikou měrou dotýká se našeho národního cíle. A přece příčiny naší přítomné politické neobratnosti jsou zcela zjevny. Také nepřesahuje síly rozumných lidí radikální a účinná rekonstrukce.

Všechny příčiny a účinky v našem složitém moderním státě jsou rovněž složité, však v tomto zvláštním případě nedá se pochybovati, že klíč k nesnázím jest v nezralosti a prostoduchosti našeho postupu volebního, jež redukuje zdánlivě svobodnou volbu vládců na směšné rozhodnutí se pro jednu ze dvou nežádoucích možností a vydává náš celý veřejný život do rukou prohnaných manipulátorů. Naše poslanecká sněmovna sotva by nás mohla representovati hůře, kdyby členové její byli nazdařbůh jmenováni lordem komořím nebo kdyby byli vylosováni z obyvatelů Notting Hillu. Volba poslanců v místních volebních okresích vysílajících jednotným hlasováním po jednom členu parlamentu, připravuje občana prakticky o možnost rozhodnouti se pro kandidáta, jež není ustanoven organisacemi dvou velikých stran ve státě. Jest to volební systém, který zabraňuje jakémukoliv tříštění hlasů anebo projevení jakýchkoliv odstínů mínění. Přítomnost více nežli dvou kandidátů vede k úplně nerozřešitelné komplikaci. Volič jest v tomto případě nucen hlasovati, nikoliv aby odvrátil porážku od jím favorisovaného kandidáta, nýbrž aby přispěl k zamítnutí kandidáta, kterému je nejméně nakloněn. Prospěch z tohoto zařízení mívá však čiperný

řidič volebního zákulisí, jež pravidelně proklouzne. Ve Velké Británii nemáme vlastně již voleb, máme zamítání. Při všeobecných volbách jest rozhodující událostí, že organizace stran — neproniknutelná a tajemná to konklave s fondy záhadného původu — ustanoví asi 1200 jmen, jež mají býti našimi vládci. A vše, co smíme při tom činiti my, národ, který prý si sám vládne, není více nežli vyškrtnutí za pomateného a rozčileného postupu asi polovici jmen oněch nám naznačených gentlemanů.

Proberte člena nynější sněmovny za členem a uvažujte o jeho případě. Můžete býti jisti, že každý z nich má horlivý úmysl setrvati v ní po celý svůj život, neptejte se však po tom, čím se tento muž vyznamenal, a pro jakou velikou myšlenku našeho národního života pracuje. Následkem laskavosti stranické mašinerie mohl se představit zmateným voličům svého okresu jako jediná druhá možnost, kdyby nechtěli voliti kandidáta konservativního, zastupujícího tarifní reformu. Tímto způsobem dostal se do sněmovny a podobně se tam dostala většina jeho kolegů.

Takovýto reprezentativní systém zajisté zaslouží, aby byl za každou cenu odstraněn, poněvadž dusí diskusi v národě a maří národní vůli. Nesmíme se zříkati žádné cesty vedoucí ke změně, aniž bychom jí zkusili. Není moudré, že mnoho lidí jest zbaveno vlivu na veřejné záležitosti následkem strnutí volebních metod na pouhý mechanism nezáživně vykládaný. Existují možnosti nápravy, a k nim jest se nám uchýliti. Od té doby, co John Stuart Mill jakožto první obrátil pozornost veřejnosti k důležitosti studia volebních metod, bylo systematicky pracováno na jejich teorii. Nyní jest jasné prokázáno, že v systému proporcionální representace spojené s velikými okresy volebními, z nichžto v každém volí se více členů, nalezena byla pravděpodobně cesta, jak uniknouti nešťastným rozpakům při procesu volebním, jež působí stranickopolitičtí zákulisní řidiči a pevně stanovení volební kandidáti strany.

Nechci se zde dlouho zdržovati podrobnostmi systému

proporcionálního. Existuje čilá společnost, jež se zabývá poučováním veřejnosti o jednotlivostech tohoto návrhu. Zde postačí, řeknu-li, že v ní jsme našli volební metodu, při které volič může s důvěrou hlasovat pro kandidáta, jemuž dává přednost, beze strachu, že hlas jeho bude zmařen v případě, když naděje jeho kandidáta na zvolení se ukáže býti planou. Jest to metoda, při které skutečně jest naznačen pořad kandidátů poslaneckých dle přednosti voličem jim přisuzované. Ač ve vylíčených bodech záleží vlastně celá reforma, pohleďme, jak jimi úplně se mění povaha voleb. Na místo spletité volby mezi dvěma kandidáty nastupuje svobodná volba mezi mnohými. Taková změna znamená úplný převrat v povaze našeho veřejného života.

Zmizela by nynější veliká výhoda pro kandidáta stranou stanoveného, jež jest základní a skoro jedinou příčinou naší přítomné politické neschopnosti. Stranou stanovený kandidát pozbyl by naprosto možnosti zatlačití nějakého proslulého a nezávislého kandidáta, jenž se rozhodl postavit se mu ve volebním zápase. Nastala by bezprostřední změna v typu poslanecké sněmovny. Na místo oněch specialistů v politických praktikách nastoupili by mužové, z nichž málokterý by si byl již nezískal jistý intelektuální a morální vliv na život státní společnosti. Byli by to mužové, kteří se vyznamenali již dříve a na jiném místě, nežli se stali členy vlády. Veliké obory našeho národního života, věda, umění, literatura, vychovatelství, inženýrství, výroba nebyly by více nedostatečně anebo špatně zastoupeny čiperným advokátem nebo politickým specialistou. Naše zákonodárství počalo by konečně v souhlase s naší nejnaléhavější potřebou sloužiti jako nástroj a prostředek národní konference o sociální situaci, již skutečně již potřebujeme.

Chtěl bych zasvětit svůj život potřebám a povaze takové konference. Nemíním zde slovem »konference« nějaké schůze nudících se, formálních a neposlouchajících lidí v té neb oné zaprášené místnosti s netečným posluchačstvem a občas horlivými

reportéry; představy to, jež sám název v nás vyvolává. Míním tím vážné přihlížení ve všech částech vlasti k nutnosti studovati a vypracovati plán sociálního smíření a sociální spolupráce. Nemůžeme si déle dovoliti, abychom ponechali tyto záležitosti specialisovaným politikům a samoustanoveným, svůj prospěch hledajícím »expertům«. Moderní státní obec musí promysleti své problémy v neděleném celku a při jejich řešení musí spojití snahu všech tříd. V debatě o všenárodním plánu musíme probratí svůj národní život v jeho úplnosti. Přitom ať pomáhají nejen noviny, revue a knihy, nýbrž i kazatelna a škola. A obzvláště chtěl bych povzbuditi školy, poněvadž v nich více nežli kdekoliv jinde má se díti ustavičné oživování naší národní tvořivé obraznosti.

Chceme, aby naše mládež byla proniknuta novým přesvědčením, že historie se neskončila, že nic není definitivně uspořádáno, a že nejdramatičtější období v dějinách Anglie teprve nastane. To nebylo ve vítězství Normanů, nebylo v útěku krále Jakuba II. a nebylo v přemožení Napoleona; nastává nyní a na tomto místě. Mládeži připadá úloha býti činitelem nikoliv snad při historickém průvodě, nýbrž při živoucím zápase. Čím dříve bude připravena k této své úloze, tím lépe naše říše dostojí svým povinnostem. —

Jak absurdní jest, že se naše školy a university tolik zabývají malichernými provincialismy naší minulé historie před r. 1800. »Nic ze současné politiky«, šeptá náš učitel, »žádné náboženství — leda nejstudenější formality. Někteří otcové by se snad proti tomu stavěli.« Tento učitel pouští každoročně do veřejného života novou zásobu mladých gentlemanů rozumějících hlavně cricketu a lelkování a zcela nepřipravených — leč že by si byli zapamatovali nějakou širokou generalisaci sebranou z tajného socialistického pamfletu — k řízení nesmírně naléhavých sociálních záležitostí, jež byvše jednou zanedbány nedají se už vůbec ovládnouti. Naše university nejsou v tomto ohledu lepší. Vše to musí se změnit, a

to brzy a od základu, má-li naše země provést svůj úkol. Naše školy a university nejsou tu leč k tomu účelu, aby zprostředkovaly naší mládeži správnou představu o světě a o jejích povinnostech vůči světu. Nemůžeme déle snášeti, aby byly posledním útočištěm zastaralé ortodoxie a posledním uchovatelem Vysloužilých jazyků. Od škol musí se naléhavě žádati, aby naše budoucí vůdce k tomuto úkolu vůdců vychovávaly a aby v národě udržovaly porozumění pro stálý pokrok.

Jsme oprávněni žádati také od dělnické třídy daleko účinnější účastenství v národní konferenci nežli až doposud. Pouhé výmluvné omlouvání nedůvěry, pouhé obžaloby kapitalismu a volání po socialistickém pořádku neurčitým jako jest dým nikterak neuspokojují, jestliže uvážíme, že tyto projevy jsou jediným příspěvkem sociálně vzestupu jícího dělníka k národním poradám o národní budoucnosti. Myslící dělníci musí se státi určitými ve svých požadavcích a musí si býti jasni, zdali splnění jich požadavků obstálo by před rozpočtem národního hospodářství. S větší poněkud velkomyslností nežli až doposud musí si dělník představití nesmírnou morální obtíž úkolu zpracovati lidi až dosud zámožné a po celý život požívající výhod třídních do té míry, aby sami přemýšleli o sociální reformě, jejímž účelem jest zmenšiti anebo úplně odstraniti jejich přednosti. Bez rozdílu příslušenství ke třídě musíme přemýšleti všichni, a to vážně, nepřestávající býti v duši laskaví. Dnes není v Anglii muže, třeba by pracoval především pilně rukama, jehož mozek nemohl by napomáhati při řešení oné velké úlohy sociální reformy, jež leží před námi všemi.

SOCIÁLNÍ VŠELÉKY.

(*Červen 1912.*)

Jestliže jsme sledovali v novinách časté diskuse o dělnické otázce, zajisté jsme se v mnohém poučili o způsobu lidového myšlení. Já se své strany mezi mnohými věcmi naučil jsem se rozuměti mnohem lépe tomu, proč patentované medicíny jsou tak populární. Jest jasno, že jakožto společnost nemáme trpělivosti zabývat se podrobnostmi a složitostmi, přejeme si nadměrně zjednodušovat! věci, voláme po universálních prostředcích a tím takřka vyzýváme dryáčníky, aby nám něco namluvili.

Naše situace jest velmi spletitá, a nepřipouští řešení jedním duchaplným slovem nebo větou. Přání po zjednodušení jest však tak mocné, že jest komukoliv nesnadné dokázati o sobě, že sám není kramářem s universálními prostředky. Někdo třeba píše o veřejných záležitostech, lidé to čtou, ovšem poněkud nepozorně a více než poněkud netrpělivě. Pak učiní určitý návrh. Tu lidé vyskočí. »Tak, to má býti vaším navrhovaným lékem!? Jak je to nesmyslně nedostatečné!« Dostalo se mi té cti zúčastniti se jedné z takých diskusí v r. 1912. Ve svém situačním rozboru poukázal jsem mezi jinými věcmi na marnost našich volebních metod jako na hlavní zlo působené našemu veřejnému životu. Našemu celému veřejnému životu propůjčují tyto metody ráz soudního přelíčení bez zjevného účinku. Vytkl jsem, že tomuto špatnému účinku, jenž porušuje náš celý národní život, mohlo by býti odpomoženo lékem mnohem lepšího systému volebního, známého pode jménem proporcionální zastoupení. Na to »Westminster Gazette« prohlásila s politováním a pohrdáním, že tohle není žádný lék, a více o tom nemluvila. Bylo

by však zrovna tak nemoudrým chtít vinit doktora, jenž zatačil poněkud do pozadí zástup obklopující muže ležícího se zlomenou nohou na ulici, z toho, že chtěl léčit úd tím, že nemocnému zjednal volnější přístup vzduchu.

Úloha, kterou má řešit naše státní společnost, úloha reorganisovat průmyslovou práci na podkladě širším nežli jest najímání dělníků za denní nebo týdenní mzdu, jest velmi složitá a jest opatření naprosto rozumné, ale ovšem též naprosto jen předběžné vyčistit a modernisovat v míře co možná největší nás reprezentativní a zákonodárný stroj.

Jest pozoruhodné, jak převládá tato náklonnost řešit frází, slovem nebo nejjednodušším receptem podnik ve skutečnosti tak obsáhlý, že po celý zbytek našeho života největší část naší činnosti, to jest činnosti 40 milionů lidí, bude věnována k jeho jen částečnému provedení. Před opravdu velikými výkony lid se stává netrpělivým a rozčileným, ač by si téhož nedovolil při řešení otázek daleko omezenějších. Nikdo na příklad neočekává, že se najde universální klíč pro řešení poměrně prostých a jednoduchých úloh hry šachové. Nikdo si nežádá, aby se mu řeklo »spoléhejte zcela na své pěšáky«, nebo »nikdy nehýbejte s věží«. Také nikdo nezvolá: »Dejte mi třetího jezdce a vše mi půjde dobře.« Ale to je přesně totéž, co každý jest nakloněn činit v naší nynější diskusi. Jako jiný rys téže netrpělivosti zaznamenávám sklonnost zavrhovati všechny možné druhy nutných procesů pro vývoj kultury. Na příklad opět a opět jsem čítal o pochybenosti reprezentativní vlády a v devíti případech z deseti jsem shledal, že tyto hlasy stupňují se až k zavrhování jakéhokoliv druhu reprezentativní vlády. Jest naprosto pravda, že naše reprezentativní instituce nekonají svou práci dobře a potřebují důkladného prozkoumání svého stavu. Ale zatím co stěží nalézám nějaký hlas dožadující se též této revise, slyším množství neurčitých a nebezpečných hlasů volajících po aristokracii, oligarchii a autokracii. Lidé takto volající podobají se člověku, jenž vyskočil z automobilu,

poněvadž mu praskla pneumatika, odmítá nabídnutou rezervní pneumatiku a místo toho shání vášnivě něco jiného, čtyřkolový vozík nebo třeba osla, jen aby se zbavil nutnosti usednouti zase do svého stroje, u něhož se udál výbuch. Zcela zřejmě jest značný počet lidí v této zemi, kteří by uvítali v nynější době tyрана, nějakou silnou, mlčelivou, krutou, uvěznňující, popravující, melodramatickou osobnost, jež by nějakým způsobem řídila všechno, zatím co by oni mohli nadále — být pošetilci. Shledávám, že tato forma netrpělivosti proráží všude. Slyším echa Blatchfordovy knihy »Potřebujeme muže« a ještě se může státi, že nějaký generál Boulanger pojede na koni našimi ulicemi. Nebylo nikdy pošetilejšího volání. Není to jediný muž, jehož potřebujeme, nýbrž právě přesně tolik milionů mužů, kolik jest jich ve Velké Británii v nynější době. Ty, čtenáři, já a my všichni musíme pospolu dále pracovati na věčné úloze zachraňování vlasti a to za prvé konáním práce vlastního oboru, jak nejlépe možno, a za druhé — a důležitost není tu menší nežli v případě prvé — co největším úsilím o to, abychom rozvinuli a provedli svůj národní plán. Každý se musí státi záchrancem státu v moderní obci. Nesmíme se vymknouti z účastenství na společném břemenu. Myslím, že zde tkví zase něco, co jest dobře podškrtnouti a zdůrazniti. V přítomnosti naše »za druhé« jest nenáležitě podríženo našemu »za prvé«. Naše hra jest lepší individuálně nežli kolektivně. Jsme podobni fotbalovému mužstvu, jež si špatně podává. Čeho jest nám potřebí, není ani zdaleka tak požadavek vyměnění hráče jako spíše zdokonaliti jejich styl. Toto poslední přivádí mi na mysl, abych zmínil se a to v duchu zcela protichůdném, o Galsworthyové návrhu autokratické revoluce ve vyučovacích metodách našich hlavních středních škol.

Dříve však nežli přistoupím k tomuto tématu, dovolu mi, abych se zmínil o volání ještě dalekosáhlejším, jež opět a opět bylo slyšeti v této diskusi. Jest to tvrzení o všeobecné pochybenosti našeho vyučování. Ve spojení s tímto zvláštním pokřikem nebyl nikdy učiněn návrh na léčení zla. Kritisující články přestávají na pouhém hanobení

a odsuzování škol, obzvláště škol elementárních, a končivají nesmělým závěrem, že by tyto školy měly býti zavřeny. Více nepodávají tyto příspěvky k otázce školské. Není však v nynější době pokřiku nespravedlivějšího a — vyjímaje onoho, jenž je vysloven v knize »Potřebujeme muže« — pošetilejšího. Není pochyby, že naše vychovatelské pomocné prostředky, tak jako většina ostatních věcí, daleko nejsou dokonalé. Při vši však nedokonalosti našeho školství jsou školy elementární nejméně nedokonalé. Odvážil bych se jíti v úsudku ještě dále a tvrdit dokonce, že uvážíme-li jakost jejich materiálu, velikost a těžkopádnost tříd, ubohost školní správy, bídný plat a nejisté vyhlídky do budoucnosti, učitelé elementárních škol naší země pracují až ku podivu úspěšně. Kromě toho, že jsou školy poměrně dobré vzhledem k dnešním podmínkám, padá na váhu ještě okolnost, že byly vytvořeny takřka z ničeho během sotva čtyřiceti let. Školský systém mající se rozprostírati po celé říši není věcí, již můžeme obdržeti za pouhé slovo, kdykoli se nám zachce. Nedá se také koupiti za peníze, nýbrž musí býti vypěstěna. Na počátku bude asi chudý, nestejný, vyumělkovaný, přetěžující, knihomolský, mělký nebo bude míti ještě všemožné jiné vlastnosti. Bylo by zrovna tak rozumné naříkati nad tím jako nad přirozenou věcí, že děti zrozené minulého roku nedospěly dosud k zralosti. Armáda učitelů nevznikne na ráz vydáním školského zákona. Vždyť ani organisace přípravy učitelů nedojde ani za mnoho let ke stavu aspoň uspokojivému, nebyly-li předem uváženy překážky a odklady způsobené hádkami a vzájemnou trpkostí rozmanitých křesťanských církví. Není to tedy pochybenost elementárního školství, již máme činiti východiskem svých úvah, nýbrž naopak způsob, jak pokračovati a rozšířiti jeho za daných poměrů skoro zázračné výsledky.

Pokud se týká výchovy vládnoucích a správu vykonávajících tříd, jest tu podobný, ač menší důvod pro zmírnění horlivosti trpělivostí. I tento hořejší oddíl naší vychovatelské organisace

vyžaduje naléhavě reformy. Nelze však směr jeho obrátiti k lepšímu tím způsobem, že bychom se pokusili naléztí archanděla, jenž by je zreformoval diktátorsky. Pro blaho našich duší nejsou žádné takové bytosti, jež by sňaly s našich beder břemeno kolektivní zodpovědnosti. Jest sice jasno, že jmenování na tomto poli vyžadují mnohem větší péče a mnohem přísnějšího požadování tvořivé schopnosti nežli bylo až dosud projevováno, jinak však jest nám tu počítati s muži a školami, jaké právě máme. Nemůžeme ve školství prováděti radikální očistu a to třeba jen z toho důvodu, že bychom na nové muže musili dlouho čekati. Zde zase to, čeho nám jest potřebí, není netrpělivost, není revoluce, nýbrž stálá, pronikavá kritika a vytrvalý, nepřetržitý nátlak ve směru plánovité rekonstrukce a výkonnosti.

Jako poslední příklad nynější hysterické nálady odhazovali věci dříve, nežli byly náležitě prozkoumány, jest volání proti zkouškám, jež způsobilo jen to, že popustila horlivost při závěrečné školní práci v posledních několika letech. Poněvadž u mnoha zkušebních komisařů jmenovaných nazdařbůh se ukázalo, že se pro svou nedbalost a nezpůsobilost k tomuto úřadu nehodí, poněvadž jejich nezpůsobilost dala podnět k cynickému řemeslu rychlého vtlokání vědomostí, mnoho lidí zrovna v době, kdy se zkoušky zdokonalují k dokonalé úspěšnosti, došlo k závěru, že zřízení zkoušek jest vůbec špatné. Zejména byl snižován konkurenční zkušební systém, obzvláště výtečný to prostředek, jak přiváděti novou krev a novou energii do veřejné služby a činiti tak přítrž oficiálním klikám a protekčním tovaryšstvům, a již tu vyvstaly zase zákulisní vlivy, tajně působíce v počtu stále vzrůstajícím na jmenování.

Než napsal jsem již dosti o této netrpělivosti, která jest a byla vlastně vášnivou snahou o nápravu, jež ztratila však hlavu a bojuje proti vlastním svým úmyslům. Není naděje mimo nás samy. Žádné násilné změny, žádní napoleonští spasitelé neprovedou výstavbu budovy nového státu, státu kulturního, jenž vyvstane z našich

zmatků. Na něm musíme všichni pracovati, žádného nevyjímaje. Musíme mysliti jasně a soustředili všechno duševní úsilí k studiu idejí o otázkách veřejných a k neustávajícímu uvažování o nich. Každý z nás musí si ujasniti své stanovisko, vyjádřiti je a snažiti se poctivě, aby podnítil myšlení a snahy ve svém okolí.

Vím, že by bylo pro nás všechny příjemnějším, kdybychom měli nějakou zázračnou pilulku jako léčivý prostředek proti všem státním nesnázím, které bychom v daném případě použili a žili pak zase spokojeně dále jako až dosud. Ale věru ztratiti slovo pro tuto myšlenku bylo by zradou. My jsme stát a chceme-li jej reformovali, nevede k tomu žádná jiná cesta, leč zasvětime-li mu službu svých životů. Jen v poměru k velikosti našich spojených obětí a k zdravému, kritickému, propracovanému chápání našich veřejných záležitostí, bude se svět napravovati.

Dočetl jsem se v cenné publikaci, nazvané »Tajné prostředky«, jež analysuje mnohé populární způsoby léčení, že tato překotná dychtivost zjednodušovali a snaha naléztí prostředek, jenž by nás rázem zbavil všech nesnází, může dovésti lidi ještě dále než na stupeň nezlomné víry v léčivost nějakého zaručeného obsahu láhve. Jsou hotovi dáti svou víru něčemu, co se prakticky rovná pouhému nic v láhvi. A právě nyní, kdy jistý počet vynikajících lidí ze střední třídy se domnívá, že tu nic neschází než »muž«, aby se ihned vše dostalo do dobrých kolejí, postupuje dělnickou třídou pozoruhodná vlna naděje a víry zrovna v takovou bublinu, jež se nabízí pod přitažlivou etiketou »syndikalism«. Až potud bylo mi možno rozmlouvati o nynějším stavu dělnické otázky, aniž jsem použil tohoto prázdného slova. Když se však s ním setkávám skoro v každém článku o této látce, pokládám za radno vytknouti, co syndikalism není. A při tom bude mi možno objasnili, co jest socialism v širším smyslu, čili socialismus konstruktivní.

SYNDIKALISMUS ČI OBČANSTVÍ?

»Jest nádražní nosič především nosičem a potom člověkem, či jest napřed člověkem a pouze náhodně také nosičem?«

Syndikalism, planý a blýskavý to druh odborářství, jest ohledně této otázky v rozporu s ideálem »Velikého státu«, to jest ideálem veliké pospolitosti, k níž konstruktivní síly v naší kultuře směřují. Máme pokračovati na cestě zhoubného sesilování panujícího systému dělby práce, či se máme pustiti s houževnatou chutí do díla široce založené sociální rekonstrukce, jež zacelí zase rozšiřující se trhlinu a vytrhne naši společnost z její nynější závislosti na lopotné práci mzdového dělnictva, jež ji konalo jen nerado a nyní dokonce s bouřlivým odporem?

Případá nám směšným považovati syndikalism za cíl sociálního vývoje. Zaslужuje však bedlivé pozornosti jakožto doplněk zmotaných teorií našeho nynějšího sociálního řádu, jenž mnoho objasňuje a bezděčně ironisuje. Snem syndikalistů jest nemožné roztržštění společnosti. Podle nich má se státi demokratickou republikou pro sebe, a tudíž státem ve státě služba dopravní, doly a vůbec každá veliká industrie. Tímto způsobem stal by se náš stát nejspíše zápasštěm do sebe zasahujících vlád dělníků, nezpůsobilých měniti metody v duchu pokroku a rozšířiti nebo vůbec změniti pracovní cíl, takže by těžiště života každého dělníka bylo v jeho průmyslové specialisaci. Přitom prý, jak se ne dosti jasně usuzuje, mzdy budou stoupati a pracovních hodin bude ubývati . . . Zde náš rozum nedovede myšlenku sledovati dále do budoucnosti, oslepen jsa příliš zářivými výhledy do nepředstavitelné říše pohádky. Jedinou cestou k ní jest prý stávkování — ustavičné a ničící — dokud by se nedostavila.

To jest syndikalism, laciný universální prostředek pro řešení dělnické otázky, jenž projevuje ustavičnou přitažlivost na vášnivější a

méně inteligentní část mladších dělníků, nemajících dosti trpělivosti k spolupráci na velikém díle konstruktivního, moderního socialismu. Syndikalismus jest přímou a logickou reakcí na náš nynější hospodářský systém, podle něhož dělníci nemají ani duši ani hlav, nýbrž pouze ruce. Dělníci počínají přijímati pojmy této metody. Syndikalismus znamená vrcholný obrat k účinnosti odborářství zprvu zcela obranného, k němuž byl dělník přinucen individuálním sobectvím, kolektivní krátkozrakostí a státnickou slepotou našich majetných, spravujících a vládnoucích tříd. Zprvopočátku odborářství bylo podstatně obranné. Bylo jediným způsobem možné obrany proti stlačování dělníkovy životní míry. Bylo téměř bezděčným odporem proti třídnímu potlačování. Jako takový označil je pan Vernon Hartshorn v nedávném článku. Jestliže jsme jej pozořně přečetli od začátku do konce, poučili jsme se formou zhuštěnou a vyčerpávající o nevyhnutelném psychologickém vývoji specialisace práce. Počíná nejmírnějšími tóny nyní všeobecně uznávaných slov o »zajištěném minimu« mzdy, bydlení atd. a končí velmi jasným ohlášením všedělnického státu.

Je-li co na světě jisto, jest to fakt, že masa dělnická nespokojí se zajištěním minima. Sebe četnější zákonná zvyšování všeobecné míry životní nedosáhnou přec jen toho, aby přestal neklid v dělnictvu; naopak ony jej rozmnoží. Hladovějící člověk snad se domnívá, že nežádá si na světě ničeho jiného nežli chleba. Když však se byl nasýtil, tu shledáte, že touží mimo to ještě po všemožných jiných věcech. Pan Hartshorn nás ujišťuje, že dělník nemá smyslu pro teorii. Tím však hůře pro dělníka a pro nás všechny, kteříž učinili jsme z něho pouhý nástroj, neschopný definovati nebo předem uvažovati o svých konečných cílech. Pouhá ruka, již se stal dělník, bude pak chňapat. Jest zřejmo, že přímým, nejbližším předmětem, po němž chňapne, stane se všecken průmysl a to ihned, jakmile obraznost dělníkova se povznesse nad »zajištěné minimum«.

Nemohu pochopiti, jak by člověk přející si, aby civilisace dále se

rozvíjela, mohl pohlížeti na odborářství jinak, nežli jen jako na nutné zlo, prostředek obhajoby proti nátlaku, organizaci zdržující a odvracející, zplozenou právě jen oním třídním odloučením dělnictva, jež bude pospolitostí Velkého státu odstraněno. Odborářství samo nevede nikam. Jest pouze chatrčí sloužící za útulek na cestě života. Širší rozhled po moderní civilisaci ukazuje, že vývoj její směřuje k odstranění třídní organizace a kastovního cítění. Ale odborářství patří k silám působícím proti pokroku, jež sice vždy znovu vzrůstají, snažíce se z přechodné organizace učiniti vzor pro vždy, které však vždy znova jsou překonávány.

Ze všech vážně vyslovovaných hloupostí zajisté největší jest tvrzení, že se nalzáme ve »věku specialisace«. Poměrná produktivnost a nadějnost nynějšího sociálního řádu ve srovnání s kteroukoliv jinou sociální soustavou záleží v přímém jeho popření této absurdnosti. Na příklad nynější pokroky v oboru lékařství skoro naprosto děkují za svůj vznik invasi chemie do vědy medicínské. Náš vývoj v oboru plavidel byl podmíněn nahrazením námořníka inženýrem. Povozníka zabijíme železnicí, předměstskou železnici elektrickou tramwayí, abychom zase na tuto podnikli útok motorovým omnibusem. Užíváním železné konstrukce při stavbách odstraňujeme ponaáhlu stavby z cihel a kamene, obratného dřevorytce nahrazujeme fotografem. A tak se stále děje při všech našich činnostech. Změna funkce, zastavení specialisace obnovami v metodě a použití, pokrok přestoupením obvyklých hranic professe a vzdor vůči pravidlu, to jsou asi hesla našich dnů. Člověk nacvičený pouze pro jeden úkon, člověk specialisace, jest člověkem nejnešťastnějším. Neudrží krok se světovým pokrokem a ztratí schopnost dohoniti jej. Pohyblivost, čilá přizpůsobivost, toť jest, čeho jest naléhavě potřebí. Jak v míru, tak i ve válce muž bez obraznosti a vynalézavosti stává se dnes přítěží, jak tomu tou měrou nebylo nikdy v dějinách světa. Proto onen moderní stát, jemuž podaří se nejrychleji a nejúplněji sloučiti i třídu dělnickou i třídu majetných

v jednu masu lidí čilých, schopných, klidných, vzdělaných a fyzicky dobře vyvinutých, stane se nevyhnutelně převládajícím státem naší zeměkoule. Tohle lze vyčisti už i z povrchu věcí nás obklopujících. Člověk, jenž toho nevidí, nemá asi oči pro ruch našich ulic.

V syndikalismu nelze najít rozumného plánu sociálního vývoje. Jest naplněn duchem sváru. Ohrožuje naši budoucnost otevřenou válkou stávek, anebo, jestliže moc zákona a pořádku tyto potlačí, vystřídá je sabotáží a svedením revoltu jícího, lidského ducha k zločinnosti toho druhu, který v nynější době zoveme anarchismus. Nás však zachrání jen to, dáme-li se po široké a slibné cestě úplného odstranění třídy dělnické jakožto třídy.

Vím, že takovýto návrh jest nesmírně dalekosáhlý. Než řešení sociální otázky jest vůbec úkolem obrovským a my ničeho nesvedeme, leč sáhneme-li po ideích velikostí mu rovnocenných. Začne-li se katedrála sv. Pavla kloniti, zajisté ji nebudeme podpíratí půl tuctem procházkových hůlek. V takovém případě nemají nepatrné ulevující prostředky vůbec oprávnění. Jest úkolem současné generace, aby široce pojala strašlivou nutnost sociální rekonstrukce. Cesty, jimiž se má ubíratí, musí býti promyšleny tisíce a tisíce mozky, Z tohoto důvodu kladl jsem takovou váhu na diskusi, na obecné probuzení duchů po stránce intelektuální a morální, na povzbuzování jich v našich školách a s našich kazatelen a konečně na ujasnění si v duchu moderním, co asi má býti vážným shromážděním národním,

Bylo by domýšlivostí chtít předpisovati národnímu plánu, jenž musí projíti tak široce založenou debatou, cítím však, že jisté body, jež mám na mysli, obstojí ve zkoušce před nejdůkladnější kritikou, Jsem především toho názoru, že bude nutno lišiti mezi »prací zajímavou« a »pouhou prací«, Připouštím, že při nezmatelném stupňování přechází jedna v druhou, Ale zatím co taková zaměstnání jako na příklad býti mistrem zahradnickým a pěstovati růže, nebo býti uměleckým truhlářem a vyráběti jemný nábytek, nebo býti

jakýmkoliv umělcem, spisovatelem povídek, konzultujícím lékařem, vědeckým badatelem, hlídačem divokých zvířat, lesníkem, knihovníkem, dobrým tiskařem, inženýrem, jsou zaměstnání, jež vždy mužové obdaření jistým temperamentem budou vykonávat radostně a s entusiasmem, jen budou-li také při tom dostatečně placeni — neboť taková práce musí býti zároveň i chlebem — tedy na druhé straně zaměstnání tak bezradostná a obtížná, jako dolování uhlí, hlídání šilenců, vojákování v době míru, čištění stok, skoro mechanické konání malého úseku moderního průmyslového procesu beze vší změny nebo přijímání peněz v závodě hojně navštěvovaném, jsou práce, jež by málokdo konal, kdyby nemusil.

Veškero úsilí našeho spojeného důvtipu musí v první řadě směřovati k nalezení prostředků, jak odstraniti bezradostnou práci. Nutno vynalézati stroje, jež nahrazují lidskou práci, nutno důmyslněji upravití správu, nutno systematicky vystříhati se toho, aby trýzeň byla ukládána někomu co povinnost, a konečně nutno nad to zbývající část práce tohoto druhu rozdělití tak, aby se v ní nevyčerpával život některé třídy našeho obyvatelstva. Citoval jsem již myšlenku profesora Williama Jamese o všeobecném odvodu k takovému bezradostným pracem. Chce jej zavésti hlavně pro jeho veliký morální účinek na společnost. Já však v něm vidím i cestu k částečnému rozřešení oné nesnáze vyjádřené slovy »pouhá dřina«, jestliže k všeobecnému odvodu bude se pojiti nacionalisace dopravy, nacionalisace dolů atd.

Zmínka o závazném období práce pro každého — tak asi rok a to s motykou stejně jako s puškou — přivádí mne k jiné myšlence, jež, jak myslím, obstojí ve zkoušce před nejpřísnější kritikou. Jejím obsahem jest naprosté zavržení všech návrhů nyní v liberálních kruzích tak běžných o osmihodinné denní době pracovní, o časném uzavírání závodů, o týdenních polosvátcích atd. Není pochyby, že za dnešních poměrů, za platnosti nynější soustavy soukromého podnikání a neobmezené soutěže, tato omezení jsou nutná, aby

uchránila velikou část našeho obyvatelstva před nutností ztrávit celý svůj život v nepřetržité dřině. Jsou však zrovna tak jako odborářství sice nezbytností vyvolanou nynějšími poměry, nikoliv však cestou k lepšímu sociálnímu stavu. Jestliže se vymaníme jakožto celek společenský ze stavu chudoby a nepohodlí, jest nám pak míti se na pozoru před tím, abychom neoctli se ve stavu, normálnímu lidskému tvoru ještě daleko nesnesitelnějším — a tím jest stav dlouhé chvíle. Vyhlídku na život po stránce zdravotní pečlivě předepsaný a připoutaný k nějakému lehkému, malému, nezajímavému dennímu zaměstnání asi tak šestinebo osmihodinnému, připadá mi — a jsem si jist, že zde mluvím za většinu normálních, zdravých, činných lidí — mnohem strašlivější nežli vyhlídka na hlad a smrt. Odpovídá daleko více lidskému duchu a snad ještě více tomu, co všichni ve svých srdcích po lidském duchu žádáme, vrhnouti se s největším napětím sil do práce a konati ji s celou vášní.

V případě, že by mi bylo poručeno nakopati tisíc tun uhlí, tu, mám-li mluvit za sebe, pustil bych se do díla bez meškání a pracoval bych zuřivě, popřáváje si co nejkratších chviliek k oddechu, občerstvení a světě tu a tam svátek klidem pracovním jen za noci. To bych konal tak dlouho, dokud bych nenakopal podíl uhlí na mne připadající. Kdyby pak nějaká osoba s blahovolným výrazem v tváři chtěla zakročiti a omeziti mou práci na pět set kilogramů denně, tu octl bych se asi v silném pokušení udeřiti toho dobrodince kopáčem.

Zajisté takto by si chtěl počínati každý přirozený muž. Jest to vinou těžkopádnosti a nedokonalosti naší společenské organizace, že není možno, aby si člověk odpracoval svůj vymezený úkol napětím sil během několika málo let, a pak si zařídil život v plném světle slunečním podle svého přání.

Myšlenka všeobecného odvodu naznačuje nám asi směr, kterým se naše reorganizace soustavy pracovní dle mého zdání musí konec konců ubírat. Věřím, že by pro stát jakožto celek jednotlivcova práce byla daleko účinnější, kdyby jednotlivec měl takovouto poměrně

krátkou dobu vášnivé práce, nežli kdyby pracoval smutně po celý život, upadáje občas do nezaměstnanosti. Za nynějších poměrů, za platnosti nynější soustavy práce mzdové, není možno provést tak obsáhlou změnu v úpravě života dělníka. Tu jest třeba zasažení státu nebo nějaké veřejné organizace, jež by stála mezi dělníkem a zaměstnavatelem, jež by dělníkovi sloužila co jeho banka a ručitel a jež by určovala hodnotu jeho práce. Jakmile by jednotlivec v takto zřízeném státě odpracoval si svůj několikaletý úkol, dostával by přiměřenou pensí a měl by na vůli nekonati buď nic nebo to, pro co by se rozhodl. Při socialistickém uspořádání společnosti, při němž stát do velké míry sám by byl zaměstnavatelem, takováto metoda posuzování práce zajisté dala by se mnohem snadněji provést.

Modernější teorie socialistické nechtějí pověřiti stát úkolem jediného zaměstnavatele. Jest to hlavně dopravnictví, dolování, lov ryb, pěstování surovin potravinových a onen průmysl, jehož výrobu považovati lze jaksi pro život společnosti za základní — na příklad výroba cihel, oceli, domů — kde si představujeme, že stát se stane bezprostředním vlastníkem a zaměstnavatelem. A právě v těchto oborech výroby nalezneme většinou onu práci bezradostnou, Zůstávají nedotčeny veliké obory práce více specialisované a individualisované, jež mnozí novodobí socialisté chtějí ponechati svobodnější iniciativě soukromých podnikatelů. Většina těchto zaměstnání má ve svém charakteru něco, co dovede zaujmouti, co vyžaduje spíše společnou poradu nežli nařizování s hůry, Při těchto zaměstnáních ponese ovoce spojování se k spolupráci a účastenství jednotlivců na nich pro celý život.

Existence zde vylíčené, kulturní výši naprosto vyhovující soustavy bez specialisované nemajetné třídy dělnické jest nejen možná, nýbrž prostě nutná, Všechny směrnice soudobého sociálního vývoje, samy dráhy hvězd, bojují proti nynějším poměrům, Jestliže se nepokusíme v gigantických rozměrech dáti naší společnosti nový řád, tedy nepodaří se nám, jako až dosud, dále se protloukati, nýbrž

52 Angličan se dívá na svět

upadneme nevyhnutelně do občanské války. Syndikalista se svým bláznovstvím pomstí se na nás za to, že jsme propásli příležitost. Nepotřebujeme státu dělnického ani otrockého, nýbrž přejeme si mocný stát svobodných mužů, jimž zbývá dosti volné chvíle.

VELIKÝ STÁT.

§ 1.

Nyní již po mnoho let se účastním rozprav o socialismu. Během této doby socialismus se stával výrazem stále temnějším. Zdálo se mi tudíž záhodným, abych si ujasnil svoje vlastní myšlenky o sociálním pokroku a o veřejné stránce svého života tím, že bych si je znovu v mysli spořádal. Výsledkem toho pokusu jest tento essay.

Na samém počátku bylo třeba raziti dva výrazy a užívati jich pouze pro určitý, vymezený obsah. Jest to za prvé výraz: Normální Sociální Život, a za druhé výraz: Veliký Stát. V celém essayi bude užíváno těchto výrazů pouze v souhlase s definicí, již bezprostředně podám. Užití jich v tomto smysle bude kromě toho zdůrazněno počátečními velikými písmeny. Snad bude někdo namítati, že to, co se zde rozumí Normálním Sociálním Živodem, není normálním sociálním životem, a že Veliký Stát není vpravdě vůbec žádným státem. Taková námitka nemůže se však týkati těchto rčení, neboť se jich zde užívá v jiném smyslu.

Myslím si pod rčením Normální Sociální Život typus lidského sdružování a zaměstnání, prakticky ode dávna převládající, jenž byl podílem daleké většiny lidstva od pradávna, jak nás o tom poučuje historie, tradice i dochované památky, jež nám pomohly učiniti si představu o životě v době neolithické. Tento typus nebyl nikdy osudem všech lidí. Dnes pak je jím snad méně nežli kdy jindy, přece však i v přítomné době musí se s ním asi spokojiti větší polovice lidstva.

Podstatně jest reprezentován obcí pevně umístěnou a to takovou, jejíž větší část zaměstnává se více nebo méně bezprostředně vzděláváním půdy. K tomu se druží chov dobytka a pasení jeho na více méně rozsáhlých pozemcích, náležejících bud společně všem

anebo odděleně jednotlivým členům obce. Sdílely tedy život člověka v tomto stadiu ovce, hovězí dobytek, kozy, vepří a skoro vždy také domácí drůbež. Alespoň obdělávaná půda jest obyčejně přidělována a to buď dočasně nebo nepřevoditelně, jakožto vlastnictví jednotlivcům, kteří zase tvoří rodiny, obyčejně monogamické, jichž hlavou jest otec. Sociální jednotkou jest tedy v podstatě rodina. Monogamie dosud převládá jako pravidelný způsob života a to i tam, kde, jako na př. v zemích mohamedánských, zákon nebo obyčej připouští polygamii. Při tom ženy nevdané jsou málo váženy a děti jsou vítány. Zdali takováto obec sestává z usedlostí po velikém obvodu rozptýlených nebo stěsnaných ve vesnicích, závisí na bezpečnosti krajiny, způsobu vzdělávání půdy a povaze lidu. Zemědělská obec s velkým obvodem a hubenou pastvou hraničí ještě na nomadický způsob života. V protivě k ní zemědělská obec v blízkosti konsumujících trhů představuje opačný extrém soustředěné a intenzivní kultury zemědělské. K zemědělské obci patřívá ještě také divoký les, podléhající snad již jakési primitivní lesní správě a zaopatřující obyvatelstvo obce dřevem. Právo stmelující obec jest většinou pouze právem tradičním a zvykovým. Vedle něho výrazem prapůvodního společného pouta bývá chrám a kněz. V chrámě uctívá se pravidelně místní božstvo nebo svatý v místě zvláště uctívány. Místo chrámové jest středem obce, kde se konají shromáždění obce a trhy. Pro potřebu zemědělců bývá v obci též několik ovšem málo specialisovaných řemeslníků, kovář, také snad krejčí, košíkář nebo hrnčír, kteří sídlí kolem chrámu. Takováto obec žije někdy životem úplně izolovaným. Obyčejně však vedou stezky nebo silnice k střediskům přilehlých obcí, po nichž se pohybuje pramének cestování a trochu obchodu s věcmi nedůležitými. Neboť ve věcech denní potřeby jest taková normální obec nezávislá a samopostačitelná; kde nové síly nové doby nemodifikovaly její původní způsob života, vyrábí si samostatně potravu, nápoje i své vlastní šatstvo a její mužští členové nehledají žen za jejími hranicemi.

V hrubých obrysech jsem zde narýsoval, co míním rčením Normální Sociální Život. Ještě až do naší doby v něm setrvává podstatná část venkovského života celé Evropy, většiny Asie i Afriky. Od nepaměti jím žije veliká většina lidských bytostí. Je to život zakořenělý. Zůstává připoután k půdě. A z této půdy, z jejích reakcí na roční počasí a na rozmary nebe klenoucího se nad člověkem vyrostla většina tradic, zařízení, citů, věr, pověr, národních písní a zkazek lidstva.

Ale již od samého rozbřesku lidských dějin Normální Sociální Život nikdy nevyčerpával celý život lidí. Zcela odděleně od zapadlého života divokého lovce působily jisté síly a vlivy bud v duších mužů a žen nebo mimo ně, jež daly vznik ještě jiným cestám života, odchylujícím se od normálu a doplňujícím jej nebo tvořícím k němu přímou protivu.

Promluvme si nejprve o silách působících v srdcích mužů a žen. Třebas Normální Sociální Život trvá již hezky dlouho a třeba se stal skoro universální formou života, přece člověk až doposud nikdy nedosáhl toho, aby se dokonale přizpůsobil jeho potřebám. Naprosto se nevykazuje oním bezvadným chodem, jaký pozorujeme při společnosti včel nebo mravenců. Zvědavost, hluboko tkvící touha tulácká, ještě ze starších dob zděděné náklonnosti lovce, stále se vracející nechuť k práci a odpor proti nezbytným vázanostem rodinného života, — to vše působilo vždy jako odporlivé síly v zemědělské obci. Vzrůst obyvatelstva v období blahobytu vedl v letech neúrodných nebo válečných k zoufalým prostředkům boje a vpádu na cizí území. Zejména podél břehů velikých řek a vnitrozemských jezer naskytala se příležitost ukojiti nomadické a dobrodružné choutky lidského ducha. Vznikl obchod a cestování, nejprve ovšem jen obchod s nahodilými věcmi, jako s koni, předměty vzácnými neb luxusními a také s otroky. S obchodem přišlo písmo a užívání peněz. Vynalezen byl úvěr a důchod, úrok a poplatek. Shledáváme již na samých počátcích našich dějin, že

tenounká síť obchodu a otroctví rozprostírá se nad světem Normálního Sociálního Života, síť to, jejíž provazce jsou první cesty a jejíž uzly jsou první města a první dvory.

Dá se říci, že všechny písmem neb slovem dochované dějiny jsou v jistém smyslu dějinami těchto jaksí nadbytečných a doplňujících činností lidských. Normální Sociální Život plynul způsobem sebe si neuvědomujícím, bez písma, bez zaznamenávání, nezůstává o sobě žádných dějin. Naproti tomu však malá minorita, sestávající z obchodníka, námořníka, otroka, pozemkového šlechtice, vybírače daní, měšťana a krále, v dochovaných zprávách dějinných hraje nepoměrně velikou úlohu.

Celá psaná historie jest zprávou o této minoritě a o jejích zvláštních záležitostech, vybočujících z normálního chodu života. Pokud historie nezaznamenává velké přírodní katastrofy a nevypravuje o šíření neb ústupu lidstva dle změn podnebí a fyzických podmínek, obmezuje se vlastně jen na výčet řady útoků, úprav a dodatků, jimiž působí na Normální Sociální Život ony nadměrné a přebytečné síly, jež se zrodily v obci. I vynález písma jest částí těchto modifikujících vlivů. Způsob Normálního Sociálního Života tiše přejímá generace od generace. Nepotřebuje tudíž žádných písemných památek. Jest tak mlčelivý jako stojící obilné pole. Nemá vývoje, nýbrž opakuje se cyklicky dle ročních období. Budoucnosti také nepovídá více, nežli o tomto ustavičném koloběhu.

Ten lidský přebytek života může mít na obecný život lidstva vliv budto dobrý nebo špatný nebo neutrální. Může mít tvářnost práva zamezujícího spory, blahodárného dodatku a nadstavby k Normálnímu Sociálnímu Životu ve způsobě silnic, trhů a měst, ve způsobě královských dvorů a sjednocujících monarchií, ve způsobě pomáhajících a pořádajících církevních organizací, ve způsobu literatury, umění, vědy a filosofie. Všechny tyto vlivy působí zpětně na jednotlivce, zůstávají v Normálním Sociálním Životě, přináše-
jíce jim lesk a potěšení z nových, širších zájmů, dosud neznámých

rozkoší a pramenů bohatství. Dají se uvést jistá období v dějinách rozmanitých zemí, kdy vylíčený stav byl skutečností, kdy celek prospívajících obcí, vykazujících se zdravým rodinným životem a na široké vrstvy se vztahujícím rozdělením majetku, oživený silnicemi a městy a sjednocený obecně přístupnou náboženskou věrou, žil v pomíjející, ale uspokojivé harmonii pod sympatickou vládou. Předpokládám, že originální, silní, ale reakcionářští myslitelé, jako G. K. Chesterton a Hilaire Belloc, mají na mysli takovéto poměry, když poukazují na minulost jako na nejžádoucnější stav lidstva.

Z historie odnášíme si však celkem dojem, že tato období byla pouze výjimečným štěstím a že ony nadbytečné síly působící v lidstvu skoro nikdy nebyly v harmonii s Normálním Sociálním Živodem. Otevřeme-li nazdařbůh knihu dějin, tu otevřeme ji pravidelně na stránce, kde ony nadbytečné síly jsou více méně v ničivém konfliktu s Normálním Sociálním Živodem. Dočteme se na příklad o depopulaci Itálie útočným postupem velkostatků římského imperia, dočteme se o ochuzení francouzského venkovského obyvatelstva nadměrně centralistickou monarchií před francouzskou revolucí, a dočteme se o ohromném degeneračně působícím vzrůstu velikých průmyslových měst v západní Evropě během devatenáctého století. A zase otevřeme knihu dějin, třeba na stránce líčící ničivé války. V dějinách vidíme, jak ony nadbytečné síly, působící jaksi nad Normálním Živodem, dávají ve velikém měřítku vznik pomíjivé koncentraci obyvatelstva, centralisaci vlády, stěhování a rozličným konfliktům. V dějinách objevíme třeba nějaký úsek dějinného procesu končícího se fází sociálního roztříštění a sociální zhouby, aby se pak zase, když bylo pustošení srovnalo lidská sídla se zemí, až nezbyvá než holá, půda, vrátil Normální Sociální Život jako vřes a tráva roste na spáleništi. Než Normální Sociální Život nevrací se nikdy přesně ve své staré formě. Nadbytečné síly mění jej vždy znatelně. Rytmus jeho je vždy poněkud jiný. Ačkoliv život galského venkovana před podrobením skrze Římany, venkovana galské provincie, venkovana

doby karolinské, a francouzského venkovana v století třináctém, sedmnáctém a dvacátém má stejný ráz a ačkoli tito všichni dýší společnou atmosféru krav, drůbeže, hnojení, lopocení, orání, hospodaření a intimností domácího života, přece rozlišuje je účinek ponenáhlu vzrůstající řady obecných vlivů a šířeji založených vztahů. Střídání se universálních říší s královstvími, hnutí náboženských, válek, vpádů, kolonizací, zanechává v mysli lidské dojem, že onen přebytečný život lidstva, život méně poutaný na místo, jenž nesouvisí bezprostředně s půdou, nýbrž více méně se byl od ní odloučil a na ní učinil nezávislým, se stává poměrně mnohem důležitějším ve srovnání s Normálním Sociálním Živodem. Připadá nám, jakoby byl z Normálního Sociálního Života vyrostl odlišný způsob života a osvobodil se od jeho tradic a hranic.

A zcela obzvláště máme tento dojem po přečtení historie posledních dvou století. Alchymistova a přírodovědcova skromná činnost spekulativního rázu, skromné, v oboru hospodaření konané pokusy podnikavého držitele půdy, podporované nebývalým obdobím osobní bezpečnosti a svobody, vyústily v novou íasi mimořádné produktivnosti. Tato činnost rozmnožila překotně prameny lidského bohatství a stále je ještě rozmnožuje v rozměrech ohromných a takřka bezmezných. K síle koně, lidí a otroků byla přidána síla stroje a řada úsporných možností, která by se byla kdysi zdála neuvěřitelná. Normální Sociální Život byl zastíněn v míře dosud nebývalé koncentrací a výkony života nadbytečného. Široké pole nových možností otvírá se tu lidstvu. To vyzývá k zápasu a ohrožuje tradiční způsob života a tradiční soustavu lidské asociace. A věru všechno sociální myšlení a všechna politická činnost naší doby se chystá ve skutečnosti k zápasu starého systému (souhrn jeho podstatných znaků byli jsme definovali jako Normální Sociální Život) s neurčitými dosud a formy postrádajícími popudy, jež jsou určeny budto pohřbítí starý život i s lidstvem v konečné katastrofě anebo nahradit starý

život nějakým novým a pravděpodobně vypracovanějším tvarem lidské společnosti.

Jest jasno, že jest značný rozdíl mezi jakostí nadbytečných sil působících dnešního dne a jakostí těchže sil v době před vznikem a zobecněním přírodních věd. Tenkrát pokládalo se za samozřejmé, že každá sociální a politická organizace musí se konec konců opírat o vzdělavatele půdy, o zemědělský statek a Normální Sociální Život. Dnešního dne však počínají zavládati i v zemědělství metody velkopodniku. Říká se, že působí destruktivně. Jest však docela dobře možno, že vykonají za změněných poměrů společnosti tytéž služby jako malá rolnická usedlost, která byla až dosud nevyhnutelnou sociální basí. Je-li tomu tak, tedy nový způsob života bude netoliko pronikat Normální Sociální Život stále víc, nýbrž jej přímo odstraní a vůbec nahradí. Je také možno, že jej sice vyvrátí, nebude však nijak moci vyplniti jeho místo. V zemích Nového světa nezdá se, že by Normální Sociální Život zapouštěl kořeny příliš rychle. Ani v Americe ani v Australii nepotkáváme se s opravdovým venkovem. V zemích pak Starého světa v konkurenci se zámořskou velikou farmou a zámořskou produkcí zkomírá rolnické obyvatelstvo jako celek, není-li chráněno propracovanou legislativou a ochrannými cly.

Většinu politické a sociální diskuse posledního sta let možno pokládati za pokus pochopiti tento obranný boj Normálního Sociálního Života proti vzrůstajícím novotám, a dáti nám všem, kteří se zápasu účastníme, bezpečné směrnice a vůdčí myšlenky. Do velké míry jest to věc temperamentu a také svobodné volby, na kterou stranu se v zápase postavíme. Předtím však uvažujme o některých základních pojmech současného myšlení, na příklad o liberalismu, individualismu, socialismu, a to ve světle obecného rozlišení, jež jsme byli provedli. Pak snadněji učiníme pochopitelným svůj úmysl užití co druhé technické pomůcky rčení Veliký Stát jakožto protějšku ke rčení Normální Sociální Život, jehož obsah jsme byli právě určili.

§ 2.

O Normálním Sociálním Životě bylo řečeno, že kotví v zemědělství, že se přenáší tradicí a že se v podstatě nemění. Nepotřeboval žádné snášlivosti a také neprojevoval této vlastnosti k novotám a cizotám. Jeho víry byly takové povahy, že nehledaly opory mimo jeho okruh, neboť on choval hluboké nepřátelství k jiným věrám. Bůh jeho obce byl bohem žárlivým, třebaš byl pouze bohem místním neb pouze bohem jednoho kmene. Jen velmi zřídka se setkáváme v historii před příchodem moderní doby s nějakou státní obcí, jež by byla upustila od pradávného a normálního stavu naproste nesnášlivosti k ideím a praksi odlišné od její vlastní. Byla-li někdy ve starém světě projevována snášlivost a dokonce ochota přijímati cizí ideje, dalo se tak jen v nějakém středisku obchodním nebo politickém. Nové ideje a pová náboženství přicházela po vodě po cestách obchodních. Taková snášlivost zřídka však dosáhla stupně volnosti vyučovací a volnosti propagandy. Dokonce i ve svobodných Athenách sloužila číše jedu v poslední instanci starým bohům a tradiční morálce proti skeptickému kritiku.

Když však během vývoje působily na lidské poměry síly stále nové a nové, vyvinul se takřka kult schopnosti přejímací, ochota k novým ideám a víra v pravděpodobnou správnost novot. Liberalismus — jmenuji-li jej, nemyslím přitom naprosto politickou stranu, která se k němu přiznává — jest v podstatě protitradicionalismus. Jeho snahou jest podrobiti vyšetřování každé zřízení a každou víru, jež se dostane před jeho soudní tribunál. Jest žalobce a protivník všech pevně stanovených tradičních hodnot, imperativů a zákazů Normálního Sociálního Života. Ve shodě s liberalismem a podporována jím roste veliká budova vědeckého poznání, která při nejmenším aspoň prohlašuje, že jest absolutně protidogmatická a ustavičně hotova podrobovati vše vyšetřování, zkouškám a opětnému přezkoušení.

Možno říci, že veliká část pokrokového myšlení z minulého století není více nežli zmatená negace rozšířených věr a zařízení, jež

byly od nepaměti dědictvím lidské společnosti a její sociální basí. To platí i o extrémním individualismu i o extrémním socialismu. První popírá prvek zákonného a zvykového obmezení, jež vždy podrobovalo jednotlivce potřebám Normálního Sociálního Života, a druhý popírá svobodu soukromého vlastnictví, jež jest basí rodinné autonomie. Oba bojují proti tradičnímu životu a není nic absurdnějšího nad nepravdivé vylíčení budto jednoho nebo druhého z nich jakožto sil konservativních. Jsou to rozbíhající se učení se společnou snahou zavrhovati staré a obracet se k novému. Individualista hlásá víru, pro niž nemá žádného rozumového důvodu, že totiž pouhé odhození tradic a všech obmezení dá nakonec vznik novému a krásnému sociálnímu řádu. Naproti tomu socialista, proniknut jsa stejným liberalismem, dívá se do budoucnosti s jakýmsi druhem nadějeplného strachu a žádá si propracovaného znovuuspořádání poměrů, nového, dosud nevyzkoušeného plánu sociální organisace, aby jím nahradil v základech otrěsený a zeslabený Normální Sociální Život.

Ani jeden z těchto směrů — a vlastně žádný směr, který není pro obnovení tradice a pro podrobení novot tradici — nepodává dosti jasné myšlenky o budoucnosti. Nevytvářejí žádného určitého plánu budoucnosti, ke které s takovou důvěřivostí ukazují cestu. To platí však méně o moderním socialismu nežli o jeho protivě. O socialismu se to stává stále méně pravdou, ježto tento v přehojné sprše kriticizmu pomalu smývá se svého těla masu stranických prohlášení, ukvapených nesprávností, přímých omylů a domněnek, jež mu ubíraly jasnosti při jeho prvé vystoupení.

Jest však třeba ujasniti si dobře jednu pravdu nynějšího stupně vývoje, že totiž přítomná doba není bojištěm mezi individualismem a socialismem. Jest bojištěm mezi Normálním Sociálním Životem a souhrnem sil, hledajících nějakou formu, pod kterou by jej nahradily, a zdajících se již ji nalézati v té neb oné doktríně,

Skoro všechny současné myslitele, vyjímaje ty, kteří jsou příliš

nejasni, možno zařaditi do jedné ze tří skupin, z nichž třetí poznáme jako největší, nejrozmanitější a nejvíce odlišnou, Bude záhodno říci něco o každé z těchto skupin dříve nežli přistoupíme k zvláštnímu rozboru skupiny třetí, Náš rozbor bude asi v rozporu s mnohými přijatými klasifikacemi, podáme však hojně důvody pro toto nové uspořádání, O každé z nich možno zcela spravedlivě říci, že je založena na obecném vylíčení dějinného vývoje, které tu bylo podáno.

Nejprve tedy jest se nám zabývati řadou spisovatelů a myslitelů, které bychom nazvali konservátorními, protože název konservativní má už význam politický.

Jsou to lidé, kteří skutečně pokládají Normální Sociální Život za jedině žádoucí a vhodný pro široké masy lidstva, a kteří jsou naprosto odhodláni podříditi všechny výjimečné a odlišné způsoby života mravním měřítkům a obmezením, přirozeně vyrůstajícím ze stavu Normálního Sociálního Života, Žádají si společenské zřízení, ve kterém na soukromém vlastnictví mají podíl široké vrstvy, kde obec nezávislých rodin jest chráněna zákonem a rozumným demokratickým státnickým uměním proti hospodářským útokům velikých kumulovaných majetků a kde náboženství jest společným poutem, Jejich chování proti silám způsobujícím změnu jest přirozeně nepřátelské, Jsou nakloněni dívati se nevráživě na novoty v dopravě a strojním zařízení, pokládajíce je za zlovolné ničitele celkové rovnováhy. Nejmírněji řečeno nechovají přátelství k organizaci vědeckého badání a pohrdají náročivostí vědy. Kritiku metod logických a skeptičnost k lidským věrám obecněji rozšířeným označují za šílenství. Dva schopní angličtí spisovatelé, pan G. K. Chesterton a pan Belloc, dali nej čistší výraz této soustavě myšlenkové a podivuhodně ji odůvodnili. Líčí nám věk, kde se pije víno, hlasitě zpívá, kde žije se pozemsky podle starých zvyků v práci a ve zdraví a ovšem také bez hygieny. Spisovatele tyto možno nazvati pohanskými v tom smyslu, že svým srdcem náležejí venkovánům

a nikoliv měšťákům, také však křesťanskými v duchu osadního farmáře. Nad ně není konservátorů s tak jasnými mozky a s takovou důsledností. Jejich učení jest však pouze logickým výrazem nesmírného množství konservativních citů. Veliký počet méně pronikavých duchů sdílí jejich nepřátelské smýšlení k novotám a vědeckému badání. Vědu nenávidí, bojí se jí a zuřivě jí pohrdají. Mají však vřelý smysl pro hřejivé, důvěrné výrazy prapůvodních citů a nepamětných předsudků. Konservavec horující pro život venkovský, liberál stranící hospodářskému typu přidělů půdy a malých usedlostí i pan Roosevelt — ve fási nadšení pro západoamerického farmáře a výchovu zdravého potomstva, fási, již nutno lišiti od jeho záchvatů imperialistických — jsou v podstatě konservátory, jsou těmi, kdož hledají a zachovávají Normální Sociální Život.

Totéž činí i socialisté typu Williama Morrise. Duše Williama Morrise byla hluboce reakcionářská. Nenáviděl všechen modernistický směr na sklonku devatenáctého století zástím, jež je přirozené u muže veliké učenosti a silných estetických zálib. Stejně jako pan Belloc obracel zraky k zdokonalenému a zámožnému typu Normálního Sociálního Života západní Evropy ve středověku. Na rozdíl však od něho věřil, že s řádem soukromého vlastnictví půdy a obvyklých předmětů nutných k životu nutně spojeno jest hromadění statků, lichvářství, vyvlastňování a vznik jiné využívající, bohaté třídy. Pokládal zisk za hlavní zlo. Jeho »Zprávy odnikud« kreslí nám komunismus, jenž vpravdě málo se liší od soustavy soukromého vlastnictví na venkovských statcích, ovšem spojené se soustavou živností bez používání peněz, bez kupování a prodávání a to v atmosféře laskavosti, štědrosti a ochoty k vzájemné pomoci. Pan Belloc, nadaný strážlivějším smyslem pro reality života, chce, aby podíl na vlastnictví měly co možná nej širší vrstvy, a aby čilá demokratická vláda bez ustání vydávala zákony proti ustavičně vznikajícím proteovským obměnám lichvářství a hromadění statků,

a aby bez ustání na ně útočila, aby zamezovala a znovu dělila každý nadměrný majetek, nedalo-li se jeho vzrůstu již dříve předejiti. Oba mužové však stejně by chtěli zavésti Normální Sociální Život a stejně jsou nepřáteli všeho nového. Rovněž tak zvané »socialistické« pozemkové zákonodárství Nového Zealandu jest projevem směru téže myšlenkové školy: automaticky mají přestati veliké statky a vlastnictví má zůstatí rozdrobeno. A konečně množství politických řečí a spisů v Americe a vůbec po celém světě sesiluje dojem o široce rozvětveném vlivu konservátorských ideálů.

Zajisté nedá se předejiti tomu, aby období dostatku v Normálním Sociálním Životě nebylo vystřídáno někdy obdobím přelidnění a nedostatku, případně všeobecným hladem, morovými ranami a překrváním, vedoucím k válečnému pouštění žilou. Myslím, že aspoň pan Chesterton a pan Belloc mají odvalu domýšleti a že jsou odhodláni říci, že takové věci vždy byly a vždy budou. Jsou článkem veselého rytmu lidského života pod sluncem, a jest je přijmouti z rukou osudu jako integrující část nekonečného dramatu lidstva spolu s údělem obžinek, milování a smírného umírání po životě počestně ztráveném.

§3.

Protivu konservátorů tvoří lidé, kteří ani nepokládají současné lidstvo za poslední stupeň vývoje ani Normální Sociální Život za nezbytný předpoklad trvání lidské společnosti. Věří v ustavičnou změnu, v pokrok a v takovou budoucnost lidského druhu, jež stále více se bude lišiti od jeho minulosti. Zkrátka řečeno, tito lidé chystají postupné odpoutání lidstva od Normálního Sociálního Života vůbec, a hledají s jistou dobrodružnou důvěrou nové způsoby žití a nové metody útvarů společenských.

Tato druhá veliká skupina nepřipouští ani tak dalšího rozlišení na dvě pododdělení, jako se vyказuje spíše velikou rozmanitostí přechodných směrů mezi dvěma extrémy. Navrhuji pro tyto extrémy dvě rozličná jména, s určitým však připomenutím, že extrém-

my nejsou protilehlé a že většina směrů této druhé, protikonservátorní skupiny, této liberální a novější skupiny, již zplodily moderní poměry, leží mezi nimi, nejsouce ani jedním ani druhým, nýbrž majíce v rozmanitém stupni něco od obou. Na jedné straně vidíme typus myšlení rozhořčeného na všechno kolektivní postupování a hluboce jemu nedůvěřující. Tento extrém, vyjádřený podstatně individualismem, zamítá tedy i církev i stát. Individualista mnoho si slibuje od rozkladu Normálního Sociálního Života postupujícího v přítomné době. Všechno ošklivé a drsné na moderním industrialismu a na novém sociálním vývoji našich dnů pokládá za nezbytnou tvářnost zákona o výběru a přežití, jenž nevyhnutelně vede k celkové spokojenosti. Věří, že příští blahobyt lidstva závisí pouze na bezděčných a bezplánovitých činnostech jednotlivých lidí, jednajících ve svém zájmu, a že státní zasahování může míti v tomto ohledu vliv pouze brzdicí. Co do morální kvality a logických důsledků jest této extrémně optimistické škole podivně příbuzným socialism Karla Marxe, ač ovšem s ní kontrastuje svou zlobnou zasmušilostí ducha. Podle Marxe jest současný svět v procesu hospodářské koncentrace a všeobecného vyvlastňování, v procesu vzrůstající moci několika málo lidí a vzrůstajícího útisku a bídy pro zbývající většinu. Proces ten bude pokračovati tak dlouho, dokud se nedosáhne vrcholu napětí již nesnesitelného. Na tomto bodě vypukne krise provázená sociální revolucí. Svět skutečně musí se státi napřed horším, nežli smí doufati v obrat k lepšímu. Marx si představoval, že rozhořčená třídní válka bude trvati ustavičně. Po ní jako odměna vítězných dělníků nastoupí tisíciletá říše štěstí, již však načrtl jen velmi nejasně. S individualisty jej pojí víra v samočinnou působnost hospodářských zákonů, pro kterou stejně jako oni jest nepřítelem všech plánů příštího řádu. Individualism i Marxism společně působí jako brzdy kolektivního dorozumívání se o základně žádoucího sociálního stavu. Oba směry prakticky směřují k heslu »laissez faire«. Z tohoto důvodu zahrnul bych jejich hlasatele

pod pojem »bezplánovitých pokrokovců« a postavil bych proti nim ony směry, jež jdou především za systematicky propracovaným cílem.

Představitelé cílevědomých a soustavných typů směrových pokládají stejně jako individualisté a marxisté Normální Sociální Život, přes to, že trval po tisíciletí, toliko za fási, která se nyní stává již pouhou lidskou zkušeností. Připravují budoucí společnost, jež se má rozhodně v podstatných vlastnostech lišiti od lidské minulosti. Ale oni také věří, že síly, jež napadly a odstranily Normální Sociální Život, jež na jedné straně daly vzniknouti velikému nahromadění bohatství v jedněch rukou, individuální svobodě a špatně vymezené, nezodpovědné, sociálně nebezpečné moci, a jež na druhé straně stvořily roty dělnické, soustředěné většinou ve velkoměstech, bez majetku a jakékoli vyhlídky leč na ustavičné dření a tíseň, jež v Anglii nahradily nezávislého sedláka skoro úplně zemědělským dělníkem na výpověď, a jež v Americe, jak se zdá, zastavily úplně obecný vývoj Normálního Sociálního Života, jsou silami dalekých, dosud neurčitelných možností, jež potřebují toliko, aby byly podrobeny kolektivnímu úsilí jdoucímu za kolektivním cílem a odvedeny z řečiště, kde působily toliko zlo, do řečiště, kde by jich mohlo býti užito na prospěch lidského blahobytu. Tito myslitelé sdílejí společně s třídou oněch myslitelů, jež jsem byl označil za konservátory, poznání současných dalekosáhlých nedostatků a nevíru v dobrodiní revoluční změny. Zatím však, co konservátoři nepokládají všechny novoty a nezvyklosti za nic jiného nežli za zhoubnou záplavu, proti níž, máme-li ji přežiti, nutno bojovati a stavěti hráze, tito, jsouce ducha více doufajícího a dobrodružného, jsou nakloněni věřiti, že přítomné změny povedou spíše k bouřlivému a snad dokonce i katastrofálnímu otevření nových drah, k příležitosti dáti se novými cestami za dalekosáhlými, hluboce pojatými, dosud příkladu nemajícími cíli lidské společnosti, cíli to, jichž ani není se co báti, aniž jim lze uniknouti.

Zatím však co konservátoři ustavičně mluví o »věčných faktech« lidského života a lidské přirozenosti a jsou ovládáni představami o dějinné nezměnitelnosti, již ve skutečnosti tím více ubývá na pravdivosti, čím více se naše poznání dějinné prohlubuje, jsou druzí proniknutí věrou, že možno promyšlenými změnami přizpůsobiti zřízení společenské změněným potřebám. Z důvodu, že se tím liší od konservátorů, rovněž však i od »bezplánovitých pokrokovců«, navrhol bych pro ně jméno »budovatelů«. V oposici proti konservátorní myšlence představují nejzazší pravici, kdežto bezplánovití pokrokovci představují nejzazší levici.

Věřím, že moje rozlišování se kryje prakticky s každou jasnější soustavou současného myšlení a že jest utříděním lepším a více napomáhajícím, nežli kterékoli nyní běžné. Za našich časů skutečně skoro každý jednotlivec jest aspoň trochu zmaten. Shledáme, že zakolísá i během sebe kratšího hovoru mezi názorem tím a oním. Moje rozlišení jest však spíše utříděním mínění nežli osob. Ozvláště slovo socialism stalo se dnes tak neurčitým a nedůsledně užívaným, že nazve-li se kdo socialistou, neví se o něm naprosto, zdali není snad konservátorem rázu Williama Morrise, bezplánovitým pokrokovcem rázu Karla Marxe, nebo budovatelem z jedné z půltuctu rozmanitých škol. Celkem však moderní socialism vypracovává se k tomu, aby se postavil na křídlo budovatelů. To také platí o oněch rozmanitých hnutích v Anglii, Německu a Francii, nazývajících se brzo hnutím nacionalistickým, brzy imperialistickým, a to platí o amerických občanských a sociálních reformátorech. Pod totéž záhlaví spadají i pokusy dáti nejasným popudům syndikalistickým konkrétnější formu ve způsobu »gildního socialismu« pana Orage. Všechna tato hnutí shodují se v názoru, že společnost vyvíjí se k novému a nebývalému sociálnímu řádu, jenž však není nezbytně a již dle osudového určení lepším, nýbrž který má zapotřebí, aby byl připravován organizační a zákonodárným

vedením. V tom tedy hnutí ta se shodují, jakkoliv jinak velmi se liší co do názoru o formě, jakou nový sociální pořádek má na se vzítí.

Již po větší část jednoho století socialism jest vystaven kritice světa a není tudíž snad předčasným pokusiti se o krátký rozbor tohoto velikého hnutí v souhlase s novými pojmy, jichž jsem zde použil. Vznik socialistické myšlenky jest velmi složitý a mnohonásobný. Nikdy pak v průběhu doby nepodařilo se vyjádřiti ji soustavou, která by byla zároveň jednoduchá, úplná a přijatelná pro velikou většinu těch, kteří sami sebe zvou socialisty. Vždy však kladla váhu na dva nebo tři určité body. Prvním z nich jest názor, že neobmezená svoboda soukromého vlastnictví se vzrůstající snadností výměny, spojování a zvětšování, stává se stále nebezpečnější lidské volnosti vyvlastňováním stále vzrůstajících částí obyvatelstva a uváděním jich do otrocké závislosti na soukromopodnikatelské mzdě. To konstatují všechny socialistické školy formou více méně vyčerpávající, třeba by se sebe více lišily co do navrhovaných prostředků odpomoci. Dále přijímá každá socialistická škola názor o nutnosti soustřediti vlastnictví a jednotně je spravovati a zavrhuje typický léčivý prostředek konservátorů, totiž opětne rozdrobení vlastnictví. V důsledku tohoto učení staví nejen proti velikému soukromému vlastnictví, nýbrž proti soukromému vlastnictví vůbec ideu vlastníka veřejného, státu, který podrží vlastnictví v zájmu kolektivity. Ale při řešení čeho raný socialismus se zastavil uprostřed cesty a v čem až do dnešního dne socialismus jest nejasný, nehotový a rozdělený v míněních, to jsou psychologické problémy vyvolané touto novou a ve většině dosud neviděnou formu vlastnictví, a to jest ještě choulostivější otázka, jak této formy vlastnictví dosáhnouti. Jsou to dalekosáhlé a hluboce, mnohonásobně nesnadné problémy. Bylo přirozené a nevyhnutelné, že první socialisté v počátečním nadšení pro ideu zmenšovali tyto obtíže, pokládali v zápalu svého přesvědčení částečné odpovědi na námítky za odpovědi úplné a konajíce poctivě míněnou propagandu odkrývali její slabé stránky před celým světem.

Socialism nyní dospěl dostatečného věku, aby mohl ukázati, že zmoudřel. Málokdo z moderních socialistů předkládá nyní svou víru jako dokonalý universální prostředek a většinou začínají vážně pracovati o řešení předběžných otázek, jimž se byli dlouho vyhýbali a jimiž problém kolektivní hlavy a mozku může jedině býti řešen.

Valná část socialistického hnutí zůstává, jak byla od prvopočátku, nejasně demokratická. Jejím cílem jest kolektivní vlastnictví, avšak bez označení administrativní cesty, kterou zamýšlí uskutečniti svůj záměr. Přirozeně, že zůstává beztvarým požadavkem bez rukou, které by se uchopily toho, na co si činí nárok. Skutečně ve velikém počtu případů jest sotva něčím více, nežli že vyvlastněné masy s hněvem si uvědomily sociální rozklad. Utrácí své síly velikou měrou v pouhých odvetách na vlastnictví co takovém, útočí destruktivně prostě z toho důvodu, že nemá žádného dalšího určitého plánu. Jest špatně vyzbrojeným a bezplánovitým bojovníkem, jenž vše ničí, cokoliv uchvátí, poněvadž nedovede ani toho užití, ani s cesty to odstraniti. Rada demokratických socialistů ovládající Londýn dovedla by asi zrovna tak pořádně a soustavně vésti správu jako Novokřtěnci v Münsteru. Ale nedostatky a zmatky naší nynější bezplánovité společenské soustavy přispívají ustavičně k vývoji tohoto nezrale socialistického ducha v mase proletariátu. Sabotáž, mstivé útoky na vlastnictví a generální stávka jsou logickými a nezbytnými důsledky neobmezované koncentrace majetku v několika rukou. Takové věci budou tvořiti hluboký spodní proud v rozplývavém toku Normálního Sociálního Života tak dlouho, dokud nebude uskutečněn nový plán náhrad a dostiučinění nebo se nevrátí Normální Sociální Život.

Fabiánský socialism se první soustavně pokoušel čeliti osudnému nedostatku administrativních plánů v raném socialismu. Na jeho směr možno nyní pohlížeti sotva jinak, nežli jako na zajímavé pochybení, pochybení však, jež mělo všechnu výchovnou hodnotu prvních zkušeností na nezbádaném území. Socialisté směru

fabiánského vycházejíce z onoho odporu proti nahromaděnému majetku, jenž jest obecným východiskem všech návrhů socialistických, a děsíce se zřejmých obtíží, s nimiž by se potkala nezakryvaná konfiskace a otevřený převod statků z rukou soukromých do veřejných, přišli na podivnou myšlenku ukrásti majetek ve prospěch státu. Malé sdružení lidí neobyčejně vychytralých mělo podniknouti vyvlastnění postupně té neb oné velké skupiny kapitálové ve prospěch obce neb státu, a to způsobem tak lstivým, že by milionáři, když by posléze jednoho dne se probudili, seznali, že jsou chudými lidmi. Po celé jedno desetiletí nebo ještě víc pan Pease, pan Bernard Shaw, pan Sidney Webb a jeho choť, paní Besantová, Dr. Lawson Dodd a jejich soudruhové z londýnské fabiánské společnosti napínali svůj vtip a důmysl nebo aspoň vtip a důmysl svých volných chvil proti sešikovaným kapitalistům Anglie a světa v tomto složitém a choulostivém podniku, avšak bez jakéhokoliv zjevného úbytku velikých nahromaděných kapitálů. Ale jaksi jako doplňkem vyvinuli jinou ještě důvtipnější stránku fabiánismu, kterou prohlašovali za druh obnovy vlastnictví u proletariátu, a v tomto směru měli větší úspěch. Ustanovili se na tom, že se má obratně využiti možností skrytých v chudinském zákonodárství, veřejném zdravotnictví, veřejném vyučování, veřejném dozoru stavebním atd., a tímto způsobem stvořiti takřka jakýsi komunismus nižších tříd. Mase lidu, kterou síly hospodářství směnného byly vyvlastnily, mělo se zajistiti jisté minimum potravin, bydlení, výchovy a zdravotní péče. Těchto počátečních zařízení mohlo by se pak užiti dle přesvědčení socialistu jako ostrého konce klínu zaraženého do tělesa řádu kapitalistického ve prospěch úplného komunismu. Minimum jednou zajištěné dalo by se zřejmě tak dlouho ustavičně zvětšovati, až by buď každý měl, čeho by potřeboval, nebo až by pomocné prostředky společnosti došly a zarazily tak tento proces.

Tato druhá metoda útoku dovedla fabiánské hnutí ke spolupráci

s mnohými blahovolnými a konstruktivními vlivy, stojícími vůbec mimo řady socialistů. Ve skutečnosti jest málo bohatých lidí, kteří by opravdu nepřáli chudým podílu na nezbytných prostředcích k životu, a většina z nich jest zcela ochotna spolupůsobiti na plánech takového rozdělení statků, jež by tento podíl zajišťovalo. Ale zatím co podobné plány přirozeně obsahovaly mnoho upravování a reglementování života chudých vrstev, odpadala fabiánská společnost na druhé straně stále více od svých sociálních plánů na socialisaci bohatství. Fabiánské návrhy měnily ustavičně svůj charakter, až na konec přestaly býti vůbec v jakémkoli smyslu protivníky bohatství jakožto takového. A jestliže lev zrovna neléhal přímo s beránkem, přece na každý způsob aspoň muž s ručnicí a domnělý sociální vztekly pes se navraceli spolu velmi mírumilovně. Zkrátka bylo po fabiánské honbě.

Velicí finančníci přispívali štědře škole národního hospodářství, jež byla založena penězi odkázanými Fabiánské společnosti prvními nadšenci pro socialistickou propagandu a výchovu. Bylo ponecháno panu Bellocovi, aby charakterisoval morálku celého tohoto vývoje větou, že fabianism nesměřuje více k socialisaci celé státní obce, nýbrž pouze k socialisaci chudých. První skutečně úplný plán nového sociálního řádu, jenž měl vstoupiti na místo Normálního Sociálního Života, předstoupil před kritické zraky světa, a tento plán znamenal donucovací reglementaci pracovníků a dokonalé státní poručníkování dělnictva pod novou plutokracií. Náš nynější chaos měl se přeorganisovati ve stát otroků.

§ 4.

Pro mnohé z nás, kteří obecně uznávali myšlenku socialistickou nejméně aspoň za nadějnou, přitažlivou a sympatickou, mělo by to skorem tragické důsledky, kdybychom uvěřili, že fabianism byl něčím více, nežli prvním pokusem narýsovaným — a to skoro nevyhnutelně mělkým a náročivým — z dlouhé řady pokusů, jež téměř se zákonnou nutností přicházívaj, nežli jasné světlo padne na

cestu, po níž lidstvu jest kráčet. My však odmítáme myšlenku, že bychom byli nuceni pro toto jediné rozumové fiasko rozhodnouti se pro laissez faire individualistů a marxistů, nebo že bychom museli uznati Normální Sociální Život s jeho ovzduším slepic, krav a hnoje, s jeho ustavičnou dřinou, s jeho zotročením žen a s jeho nekonečným opakováním se za jediné snesitelný život myslitelný pro většinu lidstva — za konečnou formu života pro lidstvo vůbec. S menší drzostí a s menším sebevědomím, ale snad se silnější věrou prohlášíme, že věříme v možnost mnohostrannějšího socialistického řádu nežli jaký kde existuje anebo kde existoval, že věříme v možnost světového míru, za něhož vládne skoro universální svoboda, zdraví, štěstí, blahobyť a který v sobě skrývá símě ještě lepší budoucnosti. Navrhujeme, aby opět se počalo s uznáním těchže obtíží, které nejdříve konstatovali fabiáni. Nechceme však organisovati společnost, utvořiti výbor pro dohled nad dvěma hlavními politickými stranami, provésti socialism v pětadvaceti letech, ani konati něco víc, nežli přispívati každý na svém místě a podle svých sil k oné konstruktivní diskusi, o jejíž skutečné velkoleposti začínáme si nyní činiti pojem.

Máme víru v budoucnost, jest to však víra, jež pojí se s přesvědčením, že budoucnost se utváří zcela podle síly a jasnosti, s jakou si uvědomíme cíl, za nímž přítomná doba má kráčet. Nevěříme totiž, že vývoj postupuje se zákonitou nutností stále k dokonalejšímu socialistickému řádu.

Přece však máme zato, že s jistou výhradou lze věřiti ve vývojovou nevyhnutelnost dokonalejšího sociálního řádu, poněvadž věříme, že každý sociální řád, který nebudí všeobecnou spokojenost, nezaručuje všeobecnou svobodu a všeobecnou a vzrůstající plnost života, musí dříve či později zase upadati, zanikati a navraceti se více či méně úplně v Normální Sociální Život, a poněvadž věříme, že v Normální Sociální Život samotný hustě jest zaseto semeno čerstvých počátků. Normální Sociální Život nebyl nikdy za žád-

ného času absolutně stejný, nosil v sobě vždy zárodky podnikavosti, dobrodružství a směnného obchodu, jež na konec podryvaly jeho stabilitu. Zdá se, že nadstavba dnešního společenského řádu — charakterisovaná ohromným vzrůstem vyvlastněného dělného lidu a plány pozdějších příslušníků fabiánského socialismu, majícími za účel utvrditi tento společenský řád organisovanou formou, jež by zároveň učinila jej poněkud snesitelným — jest také odsouzena k tomu, aby jen pomáhala kupiti katastrofální napětí. Byrokratické plány na uzákonění pravidelné, celoživotní podřízenosti dělnické třídy, třebaž by byly udržovány při svěžesti častým dozíráním, disciplinárním šetřením v dobách nezaměstnanosti, nucenou zdrželivostí od pití, bezplatnou lékařskou péčí a laciným povrchním elementárním vyučováním, zajisté neuspokojí věčně neklidné touhy v srdcích lidských. Jsou to touhy, jež ani klamavé metody nejdůmyslněji pracujících smírčích soudů nedovedou navždy udržeti v mezích. Směr otrockého státu přirozeně se nese k třídní revoltě, ochromující sabotáži a všeobecné stávce. Čím se zřízení státu otrockého stane přísnějším a úplnějším, tím dokonalejší bude jeho konečný nezdar. Jeho osudem jest úpadek nebo výbuch. Z jeho trosek se buď navrátíme do Normálního Sociálního Života a počneme znovu dlouhé probíjení se směrem k velkorysejšímu, šťastnějšímu, spravedlivějšímu uspořádání lidských poměrů, jež my, kdož stojíme za touto knihou, rozhodně pokládáme za možné, anebo se octneme v soumraku lidstva.

Tento vyšší sociální život stavíme tedy proti Normálnímu Sociálnímu Životu, z něhož člověk stále uniká, jako jeho jedinou skutečnou alternativu. Nenavrhujeme pro něj název »stát socialistický« nebo »socialism«, poněvadž věříme, že názvy tyto následkem ustavičného zmateného užívání tak se staly otřelými a pokroucenými a tak se odbarvily nepřipadnými asociacemi, že spíše zavádějí nežli aby byly pravým výrazem. Navrhujeme, aby se užívalo pro něj názvu »Veliký stát«, čímž se chce označiti ideál sociální

soustavy, již ne více vázané k místu, ne více bezprostředně připoutané a podmíněné vzděláváním půdy, nýbrž soustavy zahrnující svět do svých zájmů a výhledů a katolické co do snášlivosti a sympatie, soustavy vyznačující se velikou individuální svobodou a obecným porozuměním mezi občany pro kolektivní myšlenku a kolektivní cíl.

Obtíže ležící na cestě lidstva v jeho složitém a pracném putování příštími stoletími k Velikému státu záležejí podstatně v otázce, jak poměry přizpůsobiti a upravit. Pro žádný myslitelný sociální řád není člověk vnitřně předurčen: jest stvořením žárlivým a podezřívavým, nestálým, nadaným nejvychytralejší a nejčipernější nepoctivostí. Mimo to jest obdařen obrazností, dobrodružností a vynalézavostí. Jeho přirozenost a jeho pudy se vzpírají nezbytným omezením a jhům Normálního Sociálního Života zrovna takovou měrou, jako by se pravděpodobně vzpíraly jakékoliv jiné sociální síti, již by nutnost na ně upletla. Ale Normální Sociální Život má tu přednost, že se vykazuje věky nakupenou morální tradicí a dopodrobna vypracovanou věcnou metodou. Všechna základní zřízení povstala ve vztahu k němu a hodí se na jeho poměry. Opětný návrat k němu po nějakém období sociálního chaosu a bídy jest a bude ještě po dlouhý čas nejschůdnější cestou pro zmatené lidstvo.

Představa Velkého státu není ještě v podstatných znacích dokreslena. Jest plánem dosud tak mlhavým, jakým by asi bylo bývalo v roce 1850 elektrické světlo, elektrická dráha nebo aviatika. V roce 1850 muž zběhlý v současné vědě fyzické mohl prohlásiti se značnou důvěrou, že budou-li sociální poměry do jisté míry ustáleny a potrvá-li sociální bezpečnost, oněch vymožeností spíše se dosáhne nežli nedosáhne během nejbližšího století. Splnění však tohoto proroctví bylo podmíněno předběžným nashromážděním značného množství zkušeností, získaných pokusy a chybami. Kdyby by svět roku 1850, unesen jsa nějakým podnětem, vložil všechny své pomocné prostředky do rukou nejschopnějšího žijícího vědce a žádal

ho, aby sestrojil do r. 1852 použitelnou elektrickou drožku, tu by vědec ten byl v nejlepším případě asi sestrojil nějakou neohranou, podivnou hračku, jestli by vůbec byl na úloze neztroskotal. A podobně, kdyby veškero obyvatelstvo světa přišlo ke spisovateli této knihy a slíbilo pokorně, že konati bude vše, co se mu poručí, přece by spisovatel upadl do velikých rozpaků vymýšleje plán pro tisíciletou říši blaha. A přece zrovna tak jako každý muž pracující v roce 1850 o Voltově elektřině věděl, že k vynálezu elektrické dráhy dojde, zrovna tak i já vím zcela jistě, že nehledě k celé řadě nerozřešených problémů přibližují svou prací Veliký stát.

Dovolu mi, abych v krátkosti zopakoval hlavní problémy naskýtající se při pokusu podati náčrtek Velikého státu. Basí každého sociálního řádu jest nějaký způsob zemědělské výroby. Je-li však žádoucno, aby dohrál úlohu rolník a chalupník — vedoucí jakožto malý usedlík život plný lopocení, plození, nevzdělanosti a obmezenosti a jsoucí stále v bezprostředním styku s půdou — musí ustoupiti metodám mnohem rozvitějšího stupně, užívajícím ve velkém měřítku strojů a předpokládajícím velikou úspornost. Moderní spisovatelé tvrdí, že neustálé setrvávání zemědělce v těsném místním poměru k vlastní půdě jest pozůstalostí z dob obtížného a nákladného cestování, dále že převážná většina zemědělské práce jest prací sezónní a že by se zcela dobře dalo ve státě plánovitě ustaveném přikročiti ke střídání venkovského a městského způsobu života periodickým stěhováním obyvatelstva. Obyvatelé určené k pracím zemědělským mohli by se s příchodem jara odebrati z města, aby trávili život na čerstvém vzduchu, a navrátiti se do města k zábavě a vzdělávání, jakmile by se dny začaly krátiti. Již nyní něčím podobným, dějícím se však za podmínek neobyčejně nepříznivých, jest každoroční tažení česačů chmele a ovoce z východní části Londýna do Kentu. Zjev tento naznačuje nám pouze, jakou měrou by se asi zvyk táboření pod širým nebem mohl rozšířiti vlivem kolektivně organisovaného vzdělávání půdy. Plně vyvinutá technická kultura,

užívající strojů pod dozorem velmi dobře cvičených mužů, zmenší lopotu na nejnížší míru. Žádný člověk nepotlačí něco, kde totéž může konati stroj, žádný neponese, kde stroj může uvézt. Zbude však vždy, obzvláště v létě, mnoho ručních prací, posilujících a přímo lákajících městské obyvatelstvo. Krátká doba pracovní, dobrý plat a veselá zábava při večerním táboření, kterou si vytvoří svobodný, šťastný a rozumný lid, toť jsou asi podmínky, jež bez velké námahy způsobí, že tato zvláštní třída práce nebude se asi mnoho lišiti od kterékoliv potřebné práce jiného druhu.

Z tohoto důvodu přistupujeme bez jakéhokoli přechodu od otázky zemědělské výroby, základní to otázky pro sociální řád ve Velkém státě, ihned k širší otázce práce vůbec.

Pohled na krajinu kouzlí před mým zrakem příští obraz rozsáhlých ploch polních vzdělávaných po velkopodnikatelsku, obraz cvičených mužů řídících veliké pluhy a stroje secí i žací, vodících dobytek a ovce po pečlivě označených a ohrazených pastvách, stavějících zavodňovací kanály a přivádějících síť stok přímo tam, kde jest jí třeba na polích, a dále obraz pomocných zástupů veselého lidu přicházejícího, aby ořezávali stromy a česali, roztřidovali a balili ovoce. Než kdo jsou tito lidé? Proč právě oni konají tuto práci pro stát? Což i v našem Velikém státě jest většina lidí v takovém stavu, že jsou rádi, mohou-li konati hrubou práci za nepatrnou mzdu? A budou ještě existovati jednotlivci, kteří pojedou snad mimo na koních po silnici dívající se na pracující sice nepochybně se sympatií, ale přece s utajeným pocitem povýšenosti? A tak se dostáváme k základnímu problému organisace pro dělnou práci.

Zdůrazňuji, že zde píší »organisace pro dělnou práci« a nikoliv »organisace dělné práce«, poněvadž jest naprosto proti duchu Velikého státu, aby nějaká část obyvatelstva byla vyloučena co třída s určením konati pro stát práce nejjednotvárnější, nejnamáhavější a nejméně zábavné. Neboť to jest skutečně nynější společenské zařízení a to také spolu s cílým smyslem pro potřebu přinutiti lidi k

takovému životu jest ideálem byrokratického otrockého státu, jehož jsme společně s konservátory rozhořčenými protivníky. Jsem si vědom, že jsem zde u své nejnepohodnější otázky, jež dá asi nejvíce přemýšlení a jež působí nejrevolučněji. My, kteří vzhlížíme k Velikému státu jako k cíli lidského pokroku, věříme, že stát má úlohu rozřešiti hospodářský problém, aniž by některá část občanstva byla odsouzena k celoživotní práci. Současné poměry, zjevy nedávných stávek a sabotáží, přivádějí nás k názoru, že ve státě, kde skoro každý hojně čte, cestuje a pozoruje na půvaby a změny bohatý život vrstev zámožných a svým časem volně nakládajících, žádná třída neskloní trvale svou šíji pod jeho moderních pracovních podmínek bez nejzazšího odporu a to i v tom případě, kdyby ve skutečnost byly uvedeny nejpropracovanější návrhy na usmíření dělníků sociálními minimy. Prostředí dnes příliš podněcuje obraznost. Ze všech nemožných sociálních snů jest snad nejdivočejším věřiti, že dělníci dají se dnes upokojiti, podrobiti a učiniti ochotnými. Žádný druh moderních lidí nebude jiný. Dělníci jakožto třída raději vše zhubí, nežli aby se takovému řádu podrobili. I čtení a písma neznalý venkovan snese celoživotní dřinu jen tehdy, je-li mu oslazena soukromým vlastnictvím a je-li utěšován náboženstvím. Ale typický moderní dělník nemá ani jednoho ani druhého. Věřím, že na čas, snad asi po dobu jedné generace, dá se dělnická masa oblouditi nebo přinutiti, na konec však vzbouří se proti svému podrobení bez ohledu na to, zdali zaviní všeobecnou sociální katastrofu.

Skutečně, chceme-li věřiti v příští Velkého státu, stojí před námi úkol vynaléztí takové metody hospodářského života, jež by nepočítaly se zvláštní dělnickou třídou. Jestliže toho nedovedeme, učiníme lépe, jestliže se pokloníme před konservátory, neboť v tomto případě oni mají pravdu a my jsme tvrdili hloupost. Býti přesvědčen o uskutečnitelnosti Velikého státu znamená věřiti, že ono množství pravidelné práce, cvičené i necvičené, které postačuje vyrobiti vše potřebné pro život každého jednotlivce v souhlase s požadavky

vysoké kultury, může býti za moderních podmínek, pomocí vědeckého hospodaření a strojů dodávajících hnací sílu, stěsnáno do tak malého počtu pracovních hodin, připadajících na jednu hlavu v poměru k průměrnému životu občanů, že se bude moci za větší část tohoto počtu platiti ještě mzda nad pracovní podíl, jež každý jednotlivec ze všeobecného pracovního výkonu musí udělati zdarma. Co se pak týče zbytku práce, zbývajících to úkonů hrubých, nepřijemných a jednotvárných, pro ty zjednání budou pracovní cestou odvodu, jež si vyžádá asi tak rok ze života každé osoby ve prospěch veřejné služby. Jestliže si představíme, že v současném státě jest aspoň jakýmsi způsobem postaráno o potraviny, přístřeší a šatstvo pro každého, přes to, že obrovský počet lidí nekoná vůbec žádné produktivní práce, poněvadž se jim příliš dobře daří; že veliký počet nemá práci, že veliký počet následkem podvýživy a nedostatku výcviku jest nezpůsobilý k práci, a že veliké množství práce skutečně vykonané jest nadbytečná výroba pro obchodní soutěžení a pro takové politicky sice nutné, avšak hospodářsky neužitečné věci, jako jsou na př. dreadnoughty, rozjasní se nám, že absolutně nevyhnutelné práce v moderním státě, myslíme-li na její poměr k užitečné životní síle, jest věru poměrně málo. Než látku tuto zbývá ještě propracovati a vyjádřiti v obecných pojmech. Jest úlohou hospodářské vědy najiti měřítko a technické pomůcky a uvésti v soustavu fakta, dle nichž dalo by se hodnotiti. Již před čtvrtstoletím Morris ve svém díle »Zprávy odnikud« poukázal na tyto skutečnosti, o kterých se ostatně již mluví v »Utopii« Tomáše Mora. Naše současná politická ekonomie jest však dosud jen hloupou, domýšlivou pseudovědou, kvasící masou domněnek o kupování, prodávání a placení mezd, A člověk mohl by se snad se stejnou nadějí dovolávati rady v oboru těchto základních hospodářských otázek v Bradshawově jízdním řádě nebo v dílech Dumasových jako u profesorů politické ekonomie.

My nadto věříme, že lidé mají vrozenou chuť k práci, a že v

dobře zřízeném státě, ve kterém nikdo by nepodléhal neuniknutelné nezbytnosti pracovat, větší část produktivní práce stala by se snad tak přitažlivou, že by se proměnila ve vyhledávané zaměstnání. Pokud se pak týče zbývající práce nežádoucí, jejíž charakter se nedá proměnit v jiný, děkuji svému příteli profesoru Williamu Jamesovi za onen návrh na všeobecný odvod a období veřejné služby závazné pro každého, návrh to, jenž převelice zaměstnával jeho myšlení v době posledních let jeho života. Byl hluboce přesvědčen o vysoce výchovné a disciplinární hodnotě všeobecně závazné vojenské služby a o potřebě něčeho reálnějšího, nežli jest sentimentální ideál o veřejných povinnostech občana. Bylo jeho míněním, že by veškero obyvatelstvo mělo býti učeno a připravováno ve školách pro tento rok (neb ať už by to bylo jakékoli období) trpělivé a heroické práce, muži pro práci v dolech, pro rybářství, službu sanitní, železniční, ženy pro službu v nemocnicích, pro vychovatelství atd. On věřil, že veřejná služba tohoto rázu by prodchla obyvatelstvo celého státu smyslem pro občanské povinnosti.

Ale za všemi těmito představitelnými triumfy vědecké úpravy sociálního života čeká na nás nekonečně větší překážka na naší cestě k Velkému státu, otázka to správy. Jaký druh lidí pověříme úlohou přidělovati práci, rozhodovali, co se má neb nemá konati, určovali odměnu, vyvolávali nové podniky? A pod jakého druhu kontrolou, kritikou a obmezením budou konati tuto choulostivou a obsáhlou službu? Těmito otázkami se ocitáme na prahu problému vlády, správy a úřednictva.

Marxisté a demokratičtí socialisté obecně jdou vůbec z cesty této záhadě. Fabiánská představa o byrokracii, úřední do té míry, že by se stala odlišnou třídou a sektou, jest schopna vyvolati jen zdravý odpor. Ať už se dojde v příští době k jakýmkoli podrobnějším odpovědím, jedno zůstává zcela zřejmým, že totiž nezbytný správní stroj bude nutno nadati přesnou organisací, jež by bránila, aby se vyvinula vládní kasta, která by byla v stavu nepřetržitého spiknutí,

ať již zřejmého nebo zatajovaného, proti průměrnému člověku. Jest skoro jisto, že metoda dělání z lidí úředníky pro celý jejich život jest naprosto nejhorší cesta, chce-li se dosáhnouti toho, aby úřední záležitosti byly co nejlépe spravovány, nemluvě ani o nebezpečí vovolaném nesympatickou a osudně popuzující vládou. Úřednictví, toť druh nekompetence. Oni poněkud affektovaní, učeliví mladíci slušného chování, které přitahuje vyhlídka na zajištěný příjem a pensi tou měrou, že se zakotvují ve státní službě, a kteří se rozmanitou služební horlivostí vyvinují na druh bázlivě mstivých hodnostářů, jsou posledními osobami, jimž bychom s chutí svěřili rozhodování o životních zájmech národa. Chceme lidi, kteří vědí mnoho ze skutečného života, kteří vstoupí do veřejné služby vyzrálí již svou zkušeností, a ne lidi, kteří se specialisovali a osvojili si onen druh vědění, který nazýváme, a to asi ve stejném smyslu jako když se hovoří o čínském stříbře, věděním znaleckým. Jest zřejmé, že naši veřejní zřízení a úředníci smějí býti jimi jen v období své služby. Musí býti učeni životem a nikoliv »vycvikování« vychovateli. Každý jednotlivec ve svém zaměstnání má období, kdy si počíná nezrale a chybuje. Nato přijde období, to nejplodnější, kdy jednotlivec jest pln čilosti a štěstí zc zdaru. Konečně přijde čas, kdy zběhlost velkou měrou nahrazuje iniciativu novoty. Jsem přesvědčen, že Veliký stát bude posuzovati změny v zaměstnání jako okolnost v životě občana prospěšnou pro celek. Ocení jisté amatérství ve státní sužbě a dá mu přednost před otrélou vševědoudností jalového úředníka. Když již ne ze žádného jiného, tedy z toho důvodu, že změna je nutná, jsem přímým odpůrcem návrhů »gildního socialismu«, výplodu to nepokojného mozku pana Orage, jenž obdržel popudy z učení pana Pentyho a syndikalismu.

Poněvadž fabiánští socialisté rozšířili víru, že v jejich projektovaném státě každý člověk nezbytně bude veřejným zřízencem nebo veřejným žákem, poněvadž stát bude jediným zaměstnavatelem a jediným vychovatelem, jest nutno zdůrazniti, že

Veliký stát nepředpokládá ani jedno ani druhé. Jest formou volnosti a nikoliv formou zotročení. Souhlasíme s předpokladem starších forem socialismu o základní majetkové nezávislosti každého občana. Občan jest podílníkem státu, Chce-li více nežli tento podíl, může pracovati. Líbí-li se mu však žiti pouze z tohoto minima a nepracovati vůbec — ačkoliv takový typ charakteru jest stěží myslitelný — tedy může tak činiti, Výtěžek jeho práce případně mu jako plus. Věříme, že nad touto hospodářskou základnou Velikého státu bude se prostíratí obrovská dodatečná soustava dobrovolných zařízení, sloužících zvláštním kolektivním cílům. Na příklad veřejné organisace budou nestranně rozšiřovati noviny ve Velikém státě a pravděpodobně je také tisknuti a vyráběti pro ně čern a papír. Jest jisto však, že noviny samy nebudou jim patřiti. Jen doktrinářští lidé odvážíli se mysleti, že je budou vlastniti. Stát také na příklad nebude v zaměstnavatelském vztahu ke spisovatelům nebo umělcům, rovněž ne k divadlu — třebaže budovy divadelní bude stavěti a vlastniti — ani ne ke krejčím, restauračnímu kuchaři nebo k nesmírnému množství jiných čilých pracovníků, chtějících si vydělati více. Ve Velkém státě budoucnosti větší část zaměstnání a činností bude soukromou a svobodnou, tak jako v životě zámožnějších tříd dneška.

Přál bych si obzvláště zdůrazniti, že jest možno mysliti si tento Veliký stát podstatně socialistickým, vlastnícím a spravujícím půdu a všechny velké obory veřejné služby, udržujícím každého v absolutní svobodě na stupni jistého minima pohodlí a blahobytu, a přece ponechávajícím volné osobní iniciativě lidí naprosto neúředních většinu zájmů, zábav a okrášlení osobního života a všechny možné způsoby kolektivních sdružení, sociálních a politických diskusí, náboženských věr, filosofii a podobné.

Tato otázka dosud čeká na řešení pomocí systematického vědění a badání a podrobného propracování všech s ní souvisících problémů estetiky, mravnosti a rozumové iniciativy. Na konec však, až bude rozřešena, zaplaší jistě noční můru strašící kolektivní duší,

organisovanou jako odvětví veřejné služby, a šilenstvím, jež zachází se spisovateli, kritiky, umělci, vědeckými badateli jako s loutkami na drátkách a úředně je ustanovuje asi tak jako nyní britský stát své biskupy pro péči o hromadnou duši.

Dovolte mi nyní naznačiti, jak se tato základní stanoviska dotýkají otázky rodiny a svobody žen. Postavení žen v Normálním Sociálním Životě se dá snadno určití. Postavení jejich jest sice podřízené, ale nesmírně důležité. Občanem jest pouze muž. Žena jest ve veřejnoprávním poměru k obci jen prostřednictvím muže. Ale v těchto mezích její funkce jako matky, ženy a hospodyně jest základní důležitosti. Jest to jedním ze zcela nepředvídaných důsledků, k nimž vedl úpadek Normálního Sociálního Života a jeho samosprávného domova, že veliký počet žen, zůstávajících doposud ve stavu podřízenosti, se stal naprosto nedůležitým. Tyto ženy přestaly do velké míry roditi děti, zanechaly většinou svých umění hodících se pro domácnost. Ony už ani nekojí ani nevychovávají dětí, pokud je ovšem mají, a nevzaly na sebe žádných nových břemen, jež by byly vyrovnáním za opuštěnou činnost domáckou. Podřízení ženy, jež jest životní podmínkou pro Normální Sociální Život, nezdá se býti nutným stavem pro Veliký stát. Snad musí a snad nemusí býti nutným. A zde jsme u nejnesnadnějšího ze všech našich problémů. Celý duch Velikého státu jest proti jakémukoliv ztročování, jemuž se lze vyhnouti. Duch té vědy však, jež bude oživovati Veliký stát, naprosto nám zakazuje nevyšímati si funkční a povahové odlišnosti ženy. Jest vynaléztí pro ženy nový stav, ženské občanství odlišující se v jistých ohledech od normálního mužského občanství. Bode jeho bude nutno vypracovati, nebol jest skutečně naší úlohou pokusiti se o docela novou soustavu vztahů mezi muži a ženami, jež bude prosta zjevů otroctví, nájezdů, dráždění a parazitismu. Zveřejnoprávnění mateřství jakožto takového zdá se nám býti asi tak jednou z prvních ukázek, svědčících o duchu tohoto nového stavu. Nový typ rodiny, vzájemné spojení na místě podrobenosti — to jest snad nejnapadnější

změna z těch všech, jimž se octneme tváří v tvář, až se dáme definitivně na cestu k Velkému státu.

Stejným tempem se vzrůstem jasnosti představ o Velikém státě budeme také lépe poznávatí problém přechodu do nových poměrů, problém, jak naléztí zmatkem nynější doby nejlepší cestu k vyhraněnosti a uskutečnitelnosti této nové fáse lidské organisace. O jedné věci nedá se pochybovati, že totiž vše, co zvyšuje myšlení a rozmnožuje poznání, pohybuje se na cestě k našemu cíli. A rovněž jest jisto, že nic nevede k němu, co by chtělo ošiditi svobodu ducha a duševní neodvislost mužů a žen. V mnohých směrech tudíž osoba věřící ve Velký stát bude projevovati spíše žárlivou pozorlivost vzhledem k vývoji současných směrů, nežli překotnou chuť již budovati. Jest nám nutno míti se na pozoru před bohatstvím. Ale zrovna tak nutno míti bedlivý pozor na zákonodárce, který mylně pokládá propagandu za pokrok a třídní předrážděnou mstivost za konstruktivní činnost. Nade vše jest důležité starati se o zachování volnosti diskuse, nepřipustiti žádného omezování svobody mluvíti, psáti, rozšiřovati knihy a umělecké publikace a udržeti nejvyšší svobodu kritiky všech současných institucí a společenských procesů.

SOUČASNÝ ROMÁN.

Okolnosti mě vedly k tomu, že jsem se v různých dobách hodně napřemýšlel o psaní románů a co to znamená a je a může být; a dlouho před tím, než jsem psal romány, psal jsem z povolání kritiku o románech. Píšu romány nebo o románech už dvacet let. Zdá se to teprve včera, co jsem napsal kritiku — první dlouhou a uznanou kritiku, které se mu dostalo — o Conradově románu »Almayer's Folly« v Saturday Review. Soustředí-li někdo takovou část svého života na román, není rozumné očekávat, že by o něm smýšlel příliš skromně nebo apologeticky. Považuji román za věc opravdu důležitou a nutnou v spletité soustavě nesnadného urovnávání a přerovnávání, v němž záleží moderní civilizace. Činím pro něj nároky velmi vysoké a daleké. V mnoha směrech myslím, že se nemůžeme bez něho obejít.

To ovšem, jak vím, není mínění, které by se sdílelo obyčejně. Víím, že je teorie, že román je zcela a výhradně prostředek k osvěžení. Přes zřejmá fakta takové bylo převládající mínění té velké doby, o níž teď pohlížejíce zpět mluvíme jako o době viktorianské, a názor ten se udržuje ještě podnes. Je to spíše mužská teorie nežli ženská. Mohli bychom ji nazvat teorií unaveného obra. Čtenář se v ní představuje jako muž přetížený, lopotící se, vysílený. Byl v úřadě od desíti do čtyř a měl snad jen dvě hodiny přestávku, aby pojezdil lunch ve svém klubu; nebo hrál golf; nebo lelkoval a hlasoval v parlamentě; nebo lovil ryby; nebo se přel o paragraf; nebo psal kázání; nebo dělal jednu z tisíce jiných vážných, důležitých věcí, které tvoří základ života zámožného muže. Tu posléze přijde ta malá drahocenná chvilka prázdně a unavený obr vezme knihu. Možná, že je rozmrzen: třeba se mu zaběhl míč, třeba se mu zapletla udice do stromu, třeba jeho oblíbené papíry náhle klesly nebo soudce měl pokažený žaludek a byl

k němu krajně nezdvořilý. Chce zapomenouti na obtížné skutečnosti života. Chce vyjiti sám ze sebe, chce být obveselen, potěšen, pobaven — zejména pobaven. Nechce ideje, nechce fakta; zejména nechce — problémy. Chce snít o třpytných, lehkých, veselých vzrušeních vymyšleného světa — v němž může být hrdinou —, o koních a o krajkách a o princeznách, které se vysvobozují a získávají. Chce obrazy šprýmovných brlohů a zábavných chudšů a směšných přístavních dělníků, laskavé podněty, které činí život milým. Chce dobrodružství bez jejich vzdorného vyzývání a humor bez žahadla; a má za to, že je věcí romanopiscovou, aby mu dodával to chladivé občerstvení. To je teorie románu, kterou jsme nazvali teorií unaveného obra. Britská kritika se jí řídila až do doby burské války — a tehdy se něco stalo značnému počtu nás a teorie ta si už nikdy nedobyla dřívější své nadvlády. Snad si jí zas dobude; snad se stane třeba něco jiného, co jí to zabráni navždy.

Jak beletrie tak kritika se dnes bouří proti tomu unavenému obru, zámožnému Angličanu. Nemohu dnes myslet na jediného spisovatele, jenž za něco stojí, kterému by stačilo sloužit jenom účelu těch hodin v trepkách, leda by to byl pan W. W. Jacobs. Zemle-
ný čtenář není zdaleka obrem náležitě unaveným, nýbrž poznáváme, že je to jen obr nevýslovně chabý, nedbalý a špatně cvičený. A my všichni jsme jednomyslně rozhodnuti zaměstnávat jeho vyšší ganglie všemožným způsobem. Proto neřeknu už nic víc o mínění, že román je jen neškodným uspávacím prostředkem pro volné hodiny zámožných lidí. Nikdy jím vskutku nebyl a podle jeho povahy pochybuji, že by jím mohl někdy být.

Myslím, že ženy při čtení nikdy zcela nepodlehly postoji unaveného obra. Ženy jsou vážnější netoliko pokud se týče života, nýbrž i pokud se týče knih. Žádný typ nebo druh ženy není schopný té povalovačné obranné tuposti, která je základem postoje unaveného obra, a po celou dobu raných let devadesátých, v níž počestná frivolnost Velké Britanie zanechávala nejtrvalejší známky na naší

literatuře, existoval odbojný spodní proud vážného a útočného psaní a čtení, udržovaný hlavně ženami, který ze lži usvědčoval převládající mělké cenění beletrie. Mezi čtenáři alespoň ženy a děvčata a mladíci budou naléhati na to, aby jejich romány byly významné a opravdové, a u těchto neustále obnovovaných živlů v čtenářstvu musí romanopisec hledati své pokračující osvobozování od chabějších a hrubějších vlivů, které jsou činny v současném životě britském.

A má-li být román uznán za něco víc než za osvěžení, musí být také podle mého mínění chráněn před omezováním, které mu ukládá zuřivé puntičkářství těch, kdož by chtěli určit jeho obecnou formu. Každé umění si musí dnes hledati směr plavby mezi úskalím mělkých a znehodnocujících pravidel a vírem kritiky libovolné a nerozumné. Kdykoli se kritika jakéhokoli umění stane odbornickou a řemeslnou, kdykoli se vytvoří třída soudců, jsou ti mudrcové náchylni pojmouti jako třída nedůvěru k svým bezprostředním dojmům a dychtiti po metodách srovnávajících dílo s dílem, počnou zavoditi s klasifikováním a přesným měřením vědeckým a vytyčovati vzory a pravidla jako základy takového klasifikování a měření. Rozvíjejí, jak tvrdí, smysl pro techniku, což příliš často není nic víc než pokus o to, aby vymáhali lopotnost metody nebo zdůrazňovali metodické zvláštnosti, které na kritika z povolání působí spíše tím, že jsou záslužné, než tím, že by byly opravdu přednostmi. V kritickém přetřásání jak románu tak hry pokročila taková věc už hodně daleko. Slyšeli jste všichni ten hluboký výrok, že určitá divadelní podívaná pro záhadné technické důvody »není hra«, ačkoli dojíhá, zajímá a od počátku až do konce neustále baví, a stejným způsobem je vaše oceňování beletrie ustavičně zvracováno tajuplným obdobným odsuzováním, že vyprávění, které se vám líbí, »není román«. Na román se hledí, jakoby jeho forma byla tak přesně určena jako sonet. Asi před rokem nebo tak byla na př. zcela vážná diskuse o náležité délce románu. Žádalo se na kritikovi, aby počínal svou trapnou povinnost měřením na lokte. To byla zřejmě polozapomenutá

ovzvěna Poeovy rozpravy o novellettě. Edgar Allan Poe velmi určitě žádal, aby se novelletta přečetla na posezení. Ale novelletta a román jsou naprosto dvě různé věci a uvažování, které vedlo amerického mistra k tomu, aby omezil novellettu nanejvýš na hodinu čtení, neplatí o delším díle. Novelletta je — nebo by měla být — prostá. Směřuje k jedinému živému dojmu. Musí se zmocnit pozornosti na samém počátku a soustředovati ji beze všeho popouštění víc a víc, až se dosáhne vrcholu. Proto je její omezení dáno hranicemi lidské schopnosti mít upjatou pozornost. Musí vybuchnouti a skončiti dříve, než nastane přerušeni nebo se dostaví únava. Ale román je podle mého mínění skladba rozbíhavá. Není založen na jediném zájmu, nýbrž je celým kobercem utkaným z různých zájmů. Tu nás při něm poutá tato záliba a zvědavost, tu zase jiná. Vždy je v něm něco, k čemu se můžeme vracet, a myslím, že vůbec není nijak možno omezovati jeho rozsah. Vlastní hodnota románu, která jej odlišuje od jiných děl literárního umění, je charakteristika a půvab charakteru správně pojatého není v tom, že známe jeho osud, nýbrž v tom, že pozorujeme jeho jednání. Co se mne týče, přiznám se, že romány Dickensovy přes svou délku mi připadají krátké. Lituji, že nesplývají více vespolek. Přál bych si, aby se Micawber a Dick Swiveler a Sairey Gampová objevili zase v jiných románech než jen ve svých vlastních, zrovna jako Shakespeare provedl skvělou rudost Falstaffovu celou skupinou her. Ale Dickens se o to pokusil jednou, když uvedl klub Pickwickův zase do » Master Humphrey's Clock«. Pokus se nezdařil a Dickens se už nikdy nepokoušel o nic takového. Po době Dickensově se román počal zase zkracovati a podřizovati charakteristiku příběhu a popis dramatickosti. Jak jsem slyšel, způsobily to úvahy hrubě zjištné, jimiž se tu nebudeme zabývat. Jsem však rád, že podle všech známek toho období zúžování a omezování přešlo a že se už na všech stranách ukazují podněty k návratu k uvolněnějšímu, rozlehlejšímu psaní románů. Hnutí to je z části původu anglického, reakce proti příliš

požadavkovitému a tísnivému pojmání umělecké dokonalosti, o němž promluvíme co nevidět, a návrat k shovívavé volnosti formy a k toulavé rozbíhavosti, kterou se vyznačoval starý anglický román jako Tristram Shandy a Tom Jones; z části přichází ze zahraničí a přijímá podnět z takových podniků smělych a původních, o jaký se pokusil Romain Rolland ve svém »Jean Christophe«. Dvojí původ přináší s sebou dvojí ráz; kdežto anglický duch spěje za rozbíhavostí a pestrostí, nové hnutí francouzské se nese spíš k úplnosti.

Zmatek mezi pravidly pro novellettu a pravidly pro román, který konec konců vede k nesmyslným sporům o správné délce, k níž by měl románopisec spěti, vede též k přerůzným požadavkům a k přerůznému odsuzování, pokud jde o metodu a sloh. Omyl, o který tu v základě jde, je vždy ten, že se má za to, že román jako povídka směřuje k jedinému, soustředěnému dojmu. Z toho vyrůstá bohatá žeň nesprávných tvrzení. Stále nalézáme v kritikách beletrie stížnost, že to neb ono je v nějakém románu zbytečné. V novellettě ovšem psátí o zbytečnosti je věc velmi snadná a nad míru osudná. Novelletta by měla jít k svému cíli tak zpřímá, jako se prchá před pronásledujícím tigrem; v takové chvíli si neprohližíme sedmikrásky na cestě ani si nevšímáme pěkného mechu na stromě, po němž šplháme, abychom se zachránili. Ale román můžeme srovnávat se snídání pod širým nebem za letního rána. Nic není zbytečné, je-li autor v šťastné náladě, a na lehkých krocích drozdových po zahradní pěšině a na lístku jabloňového kvetu, který se snáší do mé kávy, sejde zrovna tolik jako na vejci, které otvírám, nebo na chlebu s máslem, do něhož koušu. A všelike věci, které nutně maří napiatou illusi, k níž směřuje novelletta — na př. uvádění osobnosti autorovy —, jakýkoli komentář, který se zdá připouštět, že fikce je fikce, změna v metodě od kapitoly ke kapitole, burleska, parodie, invektiva, všechny takové věci nemusí být v románě nevhodné. Všecky tyto věci se ovšem mohou minouti účinkem; mohou skřípati, vaditi, zlobiti a všechny jsou nesnadné, mají-li se udělati dobře. Ale vyhybatí se nesažím

je u umělce stejně malou zásluhou, jako u lovce nechtíti třeba přes nejvyšší ohradu. Skoro všechny romány, které časem bezpečně dosáhly uznání jako veliká díla, jsou netoliko prosyceny autorovou osobností, nýbrž obsahují mimo to i zcela upřímné osobní výbuchy.

Dosud jsem jen odstraňoval některé tíživé a tísnivé domněnky týkající se románu, abych mu zjednal volnost v cíli i formě. Stále ještě jsem neřekl, co vlastně román podle mého mínění je a kde jsou jeho hranice, jsou-li vůbec jaké. Definovat román není nijak úkol snadný. Román není věc, která by byla bývala předem zamýšlena. Je to věc, která vrostla v moderní život a vzala na se funkce a vydala výsledky, které její původcové nemohli předvídati. Málo důležitých věcí v kolektivním životě lidském vzniklo proto, aby byly tím, čím jsou. Všimněte si na příklad všech těch nečekaných estetických hodnot, inspirace a rozmanitých citových výsledků, které vznikají z křížového půdorysu gotické katedrály, a nezamýšlené rozkošnosti a úžasnosti bílého mramoru, která vyplynula, jak mi bylo řečeno, ze zestárnutí a vybělení řeckých a římských soch realisticky zbarvených. I mnoho z půvabu starého nábytku a výšivek, které jsou dnes tak ceněny, záleží ve vlastnostech nabytých a předem nezamýšlených. A román jistě vyrostl z prostého vyprávění a z obecné touhy dětí — mladých i starých — po příbězích. Jen znenáhla jsme vypracovali rozlišení románu a vyprávění dobrodružného v tom smyslu, že román je příběh o lidských bytostech naprosto uvěřitelných a myslitelných na rozdíl od lidských bytostí zřejmě nadaných kouzelným zbarvením, úžasností a skvělostí světa, který má menší požadavky a živější události. Román je vyprávění, které nežádá nebo které se staví jako by nežádalo od čtenářů žádné zvláštní víry. Cílem románopiscovým je předvésti vám osoby a věci tak skutečné jako ty, s kterými se můžete kdykoli setkat v omnibuse. A myslím, že si lze zcela dobře představit román, který je ryze jen vyprávěním toho druhu a nic víc. Mohl by vás bavit zrovna tak jako vás baví dívat se z okna na ulici nebo poslouchati příjemnou hudbu, a na tom by jeho

působnost přestávala. Ale takřka vždy je román něco víc než to a jeho působnost sahává dále. S románem jsou nerozlučně spjaté důsledky mravní. Zanechává dojmy netoliko o věcech zřených, nýbrž i o skutcích posuzovaných a stavěných do světla sympatického nebo nesympatického. Konec konců se může ukázati, že jde o velmi slabé mravní důsledky a velmi mělké mravní dojmy, ale přes to jsou ty důsledky a ty dojmy jeho nevyhnutelnými průvodci. Nemůže být jinak. I když romanopisec se snaží být nestranný nebo to předstírá, nikdy nemůže zabrániti, aby se jeho postavy nestávaly příklady. Ještě méně může zabrániti, aby, jak se říká, nenasazoval čtenářům myšlenky do hlavy. Čím větší je jeho dovednost, čím přesvědčivější je jeho způsob vyprávění, tím živější je jeho schopnost sugesce. A stejně je mu nemožno neprozrazovati, že jednání této osoby je velmi hezké a podivuhodné a jednání oné osoby velmi ošklivé a hodné opovržení. A právě v tom, že román není jen smyšlené vyprávění o činech, nýbrž i studium činů a souzení činů a tím i studium a souzení ideí, které vedou k činům, myslím, záleží pravá a rostoucí cena — nebo snad lépe řečeno důležitost, abych se vyhnul sporům — románu a romanopisce v moderní době.

Není to žádný nový objev, že román stejně jako drama je mocný nástroj mravní sugesce. To se rozumělo v Anglii vždy už od dob prvního románu. To bylo vždy uznáváno stejně od pisatelů i čtenářů románů a také od osob, které za žádnou cenu nechťely vůbec romány číst. Richardson psal úmyslně pro povznesení a »Tom Jones« je mohutné a působivé volání po laskavém a i shovívavém posuzování lidí žijících nevázaně. Ale až na Fieldinga a jednu nebo dvě jiné částečné výjimky, které vždy existují při kritických generalisacích, je mezi románem dob minulých a tím, co nazývám moderním románem, rozdíl, který se dá přesně určit. Je to rozdíl vznikající tím, že na román padá odlesk rozdílu v obecném způsobu myšlení. Záleží v tom, že dříve existoval pocit jistoty o hodnotách mravních a pravidlech jednání, který dnes naprosto schází.

Neznamená to, že by lidé byli bývali za jedno v těch věcech — v těch věcech byly vždy úžasné rozdíly v názorech —, nýbrž že lidé na to, co náhodou věřili, kladli důraz v míře dnes neexistující, že si toho byli naprosto jisti a že v tom byli nezviklatelní. Náš věk je věk Balfourův¹⁾ a i náboženství se snaží hledati svůj základ v pochybnostech. V minulosti bylo asi stejně mnoho růzností jako dnes, ale obrysy byly tvrdší, ba byly tak tvrdé, že byly až pro naše citění divošské. Byl jste třeba římský katolík a pak jste nechtěl ani slyšeti o protestantech, Turcích, nevěřících, leda v tónu hrůzy a nenávisti. Věděl jste přesně, co je dobré a co zlé. Váš kněz vás o tom poučoval, a vše, co jste potřeboval v románu číst, bylo jen přímé nebo nepřímé potvrzení těch předsudků spíše živých než půvabných. Byli jste protestant, byl jste stejně drsný a neotřesitelný. Vaše sekta, ať už jste náležel k sektě kterékoli, znala celou pravdu a byli v ní všichni slušní lidé. Nemusila se učit ničemu ve světě a nechtěla se ani učit ničemu, co přesahovalo její sektářské přesvědčení. Nevěřící ovšem byli zrovna takoví a říkali svá křesťanství se stejnou zuřivostí, jenže do nich vkládali slůvko ne. Lidé všeho druhu — katolíci, protestanti, nevěřící atd. — byli si stejně jasni, že dobré je dobré a zlé je zlé, že svět sestává z dobrých povah, které mají nárok na vaši lásku, pomoc a podiv, a z povah zlých, jimž se může v zájmu dobra i lhát a jimž máme vše kazit a nad nimiž máme při každé příležitosti vítězit a nestoudně triumfovat. Takové to byly doby. Ten rys jistoty se obrátil v románu a jeho nejkrajnější laskavost byla, že sňal masku zdánlivému ničemovi a ukázal, že je to člověk v pravdě hluboce a přísně dobrý, nebo že sňal masku domnělému svěťci a ukázal pokrytce. Nebylo takového pronikavého a vše prostupujícího živlu pochybování a zvědavosti — a laskavosti ve věcech týkajících se správnosti a krásy jednání, jako dnes vidíme všude.

Čtenář v minulé době proto posuzoval román stejně jako čtenář v zapadlých částech dnešní Anglie podle názorů, které mu byly vštípeny výchovou a jeho knězem nebo duchovním. Shodoval-li se

román s těmito názory, schvaloval jej; nesouhlasil-li, zavrhl jej a to leckdy velmi energicky. Román, nebyl-li vůbec zapověděn jako něco rušivého a zbytečného, byl považován za věc podřízenou tomu, co učil kněz nebo duchovní nebo kterýkoli vůdce a kterékoli dogma, jehož se drželi. Skromným mravním posilováním počal román působiti teprve tehdy, když autorita dokončila své návody. Román byl dobrý, zdál-li se být v souhlasu s vážnějšími cvičeními řízenými panem Chadbandem, byl špatný a zavržen, řekl-li to pan Chadband. A teprve přes těla zdiskreditovaných a zklamaných Chadbandů uniká román ze svého otrockého a podřízeného postavení.

Spor autority a kritiky je jeden z věčných sporů lidstva. Je to spor organisace proti iniciativě, kázně proti svobodě. Byl to spor kněze s prorokem v staré Judei, Farizea s Nazarémem, realisty s nominalistou, církve proti františkánům a lollardům, počestných lidí s umělci, přistřihačů lidských plotů s rašícími poupaty. A dnes, kdy se utahuje i rozpíná sociální organizace, žijeme též v době dobrodružného a buřičského myšlení, v myšlenkovém jaru, jemuž v dějinách světa není příkladu. Víra, na níž jsou založeny lidské životy a lidská sdružení, a každé pravidlo jednání jsou předmětem obrovské práce kritické. Román, pokud je upřímný a dobrý, nemůže neobrážet ovzduší a nejistotu a měnící se rozmanitost této kypící a tvořivé doby a nemůže nepochybně s ní ruku v ruce.

A nemyslím pouze, že román nevyhnutelně musí zobrazovat tento širý a podivuhodný spor. Je přímo nutnou částí toho sporu. Základní rys této velké myšlenkové revoluce, uprostřed níž my dnes žijeme, té revoluce, jejíž filosofickou stránkou je obnovení a nové formulování nominalismu pod jménem pragmatismu, záleží v novém zdůrazňování případu jedinečného proti zevšeobecnování. O všechny své problémy sociální, politické i mravní se pokoušíme v novém duchu, v duchu zkoumavém a pokusném, který má malou úctu před abstraktními zásadami a deduktivními pravidly. Pozorujeme na př. jasněji a jasněji, že studium sociální organisace je prázdné a hluché,

nepodjímáme-li se ho jako studia sdružování a vzájemného působení individualisovaných lidských bytostí inspirovaných různými motivy, řízených tradicí a ovládaných sugescemi hromadné myšlenkové atmosféry. A všechny naše představy o vztazích mezi lidmi a o spravedlnosti a poctivosti a sociální žádoucnosti, nezkoušíme-li je kritériem reálně pojatých individualit, zůstávají něčím nepřiléhavým a nevhodným, něčím nepohodlným a možná škodlivým, jako kdybychom se pokoušeli nosit šaty s ostrými okraji zhotovené z plechu pro nějakého obra.

A právě tu se osvědčuje cena moderního románu a tu se naskytá pro něj vhodná příležitost. Pokud vidím, můžeme jen jeho prostřednictvím rozebírat velkou většinu problémů, které náš současný sociální vývoj přináší v takové hustotě. V jádře skoro každého z těchto problémů vězí psychologický problém, ba nejen to, nýbrž přímo problém, v němž individualita je základním faktorem. Řešíme-li tyto otázky nějakým pravidlem nebo generalisací, jednáme většinou tak, jakobychom táhli provaz kolem džungle plné nejrozmanitější zvěře. Pravý lov začne teprve tehdy, když provaz překročíme a pronikáme do houštin.

Vezměte na příklad obrovskou spleť nesnází, která vzniká z rostoucí komplikovanosti našeho státu. Na všech stranách jmenujeme úředníky a u srovnání s dobou před několika léty přichází u nás soukromý život v tuctu nových případů ve styk s úřednictvem. Ale my dosud nijak se opravdu nepokoušíme zjistiti zajímavé změny, které se dějí v takovém a v onakém člověku, když ho takřka vytáhneme z obecného davu lidského a zunifmujeme mu ne-li tělo, tedy mysl a nadáme ho mocí a funkcemi a pravidly. Je to zjevně studium nanejvýš důležité po stránce veřejné a osobní. Je to zjevně studium, jehož důležitost roste. Proces sociální a politické organisace, který se začal před čtvrt stoletím, postupuje teď jistě se stoupající silou — a o úplné závislosti následků celého problému na vzájemném působení mezi úřadem na jedné straně a slabými,

nejistými a nestejnými lidskými bytostmi, které se ujímají úřadu, na straně druhé se většinou těm energickým, počestným a více méně milým lidem, kteří svou činností v politice i za politickými kulisami takové změny způsobují, patrně ani nezdá. Předpokládají, že ten druh úředníka, který potřebují — spojení božské poctivosti a inteligence s neselhávající mechanickou poslušností —, se může udělat z kteréhokoli mladého synovce. A nevím, jak jinak bychom mohli lidi přesvědčit, že ten předpoklad je velmi neoprávněný, a jak jinak bychom mohli stvořiti inteligentní, kontrolní kritiku úředníků a pomáhati svědomitým úředníkům k účinné sebekritice, a vůbec jak jinak bychom mohli udržovat ovzduší úřednického života milým a zdravým, než románem. Ale dosud román stěží začal útočiti na toto zvláštní území lidského života a na všecku tu zajímavou pestrhou hru motivů, kterou obsahuje.

Nejde jen o karikaturu a satiru. Musíme mít nejen zcela úplné vypsání pokušení, ješitností, zlořadů a pošetilostí v úřadech, nýbrž i všech úřednických snů, úřednického smyslu pro konstruktivní pořádek, úřednických útěch, úřednického citu pro službu a ušlechtilých úřednických radostí. Snad řeknete, že tu žádám od našich románů a romanopisců víc znalostí a schopnosti, než můžeme doufat, že v nich najdeme. Tím hůře pro nás. Trvám při své větě, že dnešní komplikovaná sociální organizace nemůže se obejít bez tolika vzájemného porozumění a vzájemného vysvětlování, jakého vyžaduje takový rozsah charakterizační schopnosti v našich románech. Zdar civilisace je posléze zdar sympatie a porozumění. Nebudeme-li moci lidi přivést k vzájemnému zájmu daleko většímu, než mají dnes, k daleko dychtivější zvědavosti a horlivější kritice, a k součinnosti daleko jemnější než máme teď; nebudeme-li moci přivést třídu, aby se měřila jinou třídou a vyměňovala s ní zkušenost a sympatií, a aby stejně dělal temperament s temperamentem: pak nikdy se nedostaneme ve svém zápasení daleko za dnešní zmatené nepohodlí a stísněnost a změny a komplikace lidského života

zůstanou i v budoucnosti podobny zmačkávání a roztrhávání a komplikacím nesmírné laviny řítící se s vrchu, a v tom úžasném díle lidského usmiřování a osvčování myslím že právě román musí se o nejvíce pokusiti a nejvíce vykonati.

Možná, že cítíte chuť říci k tomu všemu: připouštíme, že jsou správné vaše hlavní premisy, ale proč vzhlížeti právě k beletrii jako k hlavnímu nástroji v tom nutném procesu, jímž má být lidstvo spojeno obecnou sympatií? Nemůže se to státi mnohem účinněji na příklad biografii a autobiografii? Což není tu lyrika a především drama? Ovšem, pokud jde o divadlo, považuji je za velmi půvabnou a vzrušující formu lidské činnosti, za velmi dojmavé a působivé rozvíjení činů a překvapení; ale mimo příležitost, kterou poskytuje k pronášení věcí udivujících a podněcujících myšlení — příležitost, které pan Shaw na příklad využívá do krajnosti —, nepozoruji, že by drama příliš rozšiřovalo naše sympatie a přidávalo k zásobě myšlenek řídících naše jednání. A díváme-li se na divadlo jako na hlasatele věcí udivujících a podněcujících k myšlení, připadá mi být aparátem náramně těžkopádným a nákladným. Mohli bychom zrovna tak chodit a psát hesla podněcující k myšlení (ať se tím už myslí cokoli) tužkou po zdech. Drama vzněcuje intenzivně naše sympatie, ale připadá mi příliš objektivním, aby je mohlo znatelně rozšířit, a právě rozšiřováním se zvětšuje rozsah porozumění, za nímž civilisace podle mého mínění spěje. Nároky biografie a zejména autobiografie u srovnání s románem jsou — to zhora připouštím — na první pohled větší. Můžete říci: proč nám dávati výtvoxy obrazotvornosti romanopiscovy, myšlení a jednání přeludné a fantastické, když můžeme míti příběhy ze skutečných životů opravdu prožitých — důvěrné vyprávění o skutečných mužích a ženách? K tomu lze odpověděti: Ach, jen kdybychom mohli je mít! Ale právě proto, že biografie pojednává o skutečných životech, o skutečných faktech, protože se dotýká zájmů, které trvají, a citlivosti současníků, kteří ještě žijí, právě proto je tak neuspokojující a tak nepravdivá. Její

neodstranitelná falešnost je nejhorší ze všech druhů falešností — je to falešnost vznikající zamlčováním. Považte, jaká bohatá, úžasná, matoucí osobnost musil být Gladstone ve svém skutečném životě, a pohlédněte na » Život Gladstonův« od Lorda Morleye, studený, důstojný — jenž jest vůbec spíš nabalsamovanými pozůstatky než životem, neboť vymizel žár, vymizely vášně a vnitřnosti byly pečlivě odstraněny. Každý životopis má něco této posmrtné studenosti a uctivosti. A pokud jde o autobiografii, člověk může zpola nevědomky ukázati svou duši po tisíceré stránce, ale nikomu není dáno, aby se přímo podíval na sebe a vysvětlil svou individualitu. Nejlepší autobiografie píše rození lháři a chvastouni, takoví Celliniové a Casanovové, lidé, kteří jsou zvyklí dívati se na sebe s jistým objektivním podivem. Naproti tomu román nemá ani intensivního vědomí sebe sama jako autobiografie ani ochromující zodpovědnosti biografový. Je poměrně volný a nezodpovědný. Jeho postavy mohou být zcela zprůzračněny, neboť jsou to fikce a fantomy. Mají sílu pravdivosti jdoucí daleko za pravdivost skutečných záznamů právě proto, že to jsou fikce a že víme, že to jsou fikce, takže nás nemohou upoutati ani o chvíli déle, přestanou-li býti pravdivé. Každý román má sám v sobě své ospravedlnění a své odsouzení, pokud jde o to, zdaří-li se mu či nezdaří nás přesvědčiti, že to tak opravdu bylo. Historie, biografie, úřední zprávy podávané parlamentu atd. téměř nikdy se nedostanou za konstatování, že fakta na povrchu byla taková a taková.

Ted vidíte, jaké nároky činím pro román. Má být sociálním prostředníkem, prostředkem porozumění, nástrojem sebezkoumání, přehlídkou morálky a bursou mravů, dílnou zvyků, kritikou zákonů a institucí a sociálních dogmat a ideí. Má být domácí zpovědnicí, zasvěcovatelem v poznání, semenem plodného sebedotazování. Chci tu být zcela jasný. Nemyslím ani na okamžik, že by se romanopisec měl stát učitelem, že by se měl stát knězem s perem v ruce, který by lidi měl k tomu, aby věřili a dělali to neb ono. Román není nový

druh kazatelny; lidstvo už vyšlo z doby, kdy lidé sedí pod kazatelnou a pod vlivy dogmatu. Ale romanopisec se stává nej působivějším umělcem, protože chce ukazovati jednání, vymýšleti krásné jednání, zkoumati jednání, rozbíratí jednání, navrhovati jednání, osvětlovali jednání skrz a skrz. Nechce učiti, nýbrž zkoumali, vytýkali, hájili a rozvíjeli. A když to je moje mínění, budete už připraveni na to, že chci prohlásili požadavek naprosté volnosti romanopisce ve volbě tematu a události a v metodě vyprávění; nebo spíše — mohli se odvážiti mluvit za ostatní romanopisce — ne tak požadavek, který klademe, jako spíše úmysl, jež oznamujeme. Budeme psáti o celém lidském životě, omezující se jen vlastními mezemi. Budeme pojednávatí o otázkách politických a náboženských a sociálních. Nemůžeme ukazovat lidi bez této volnosti, bez tohoto neomezeného pole. K čemu je vyprávění příběhů o lidských životech, nemůže-li se svobodně mluvití o náboženských věřácích a o organizacích, které je řídí nebo se marně snaží je řídití? K čemu předstírati, že píšeme o lásce a o věrnosti a zradách a sporech mužů a žen, nesmíme-li ani pohlédnouti na ty různosti fysického temperamentu a organické kvality, na ty hluboce vášnivé potřeby a tísně, z nichž vzniká polovička bouří v lidském životě? Chceme mluvití o všech těch věcech a má-li se zastavit nadcházející příliv útočného romanopisectví, nestačí na to nesouhlas venkovských knihovníků, nepřátelství několika vlivných osob v Londýně, šaškovský výsměch v jedněch novinách a umlčování v druhých. Budeme psát o všem. Budeme psát o obchodu a financích a politice a výsadách a domýšlivosti a slušnosti a neslušnosti, až tisíce šaleb a desettisíce klamů se smrští v nepatrnost v studeném, jasném vzduchu našeho objasňování. Budeme psát o zmařených příležitostech a skrytých krásách, až tisíce nových způsobů života se otevrou mužům a ženám. Budeme vyzývat to, co je mladé a nadějeplné a zvědavé, proti tomu, co je ustálené, důstojné a bránivé. Dříve než budeme se vším hotoví, obsáhne obzor románu celý život.

PLAT ZA MATEŘSTVÍ.

Jestliže nějaký fakt byl vtlučen do nás v posledních dvou desetiletích víc než kterýkoli jiný, je to myslím tento; že přílivu dětí v moderním státě ubývá; že porody a zejména porody dobré jakosti nejsou dost hojné; že číslice porodů a zejména porodů dobré třídy neustále klesá pod úroveň potřeby naší budoucnosti.

Kdyby nikdo jiný nebyl řekl slova o této důležité věci, bývalý prezident Roosevelt by ji byl sám vykřičel až na kraj země. Každý vzdělaný stát je hnán k »sebevraždě plemene« jako Řím byl vehnán do »sebevraždy plemene« na vrcholu své říše.

Je to ovšem nesmyslné budovati civilisaci pořád dál, když je v kolébkách jen mizející příliv dětí — a to ještě ne nejlepšího možného druhu —, a proto myslím, že je ve státech anglicky mluvících stěží nějaká inteligentní osoba, která nepomyslela na nějaký prostředek proti tomu — od naivního hubování pana Roosevelta a pošetilejšího hubování časopisů až k rozumným a srozumitelným plánům zákonodárným.

Příčiny, proč číslo porodů klesá, jsou zcela zřejmé. Je to nutný následek individualistické soutěže v moderním životě. Lidé mluví o tom, že se moderní ženy vyhýbají mateřství. Ale byl by to pošetilý svět, v němž by velká část žen měla přirozené a instinktivní přání vyhnouti se mateřství, a já myslím, že obrovská část moderních žen má tak vášnivou náklonnost k mateřství, jakou kdy ženy měly. Ale moderní poměry, jakoby sc spikly, stihají rodičovství těžkými nevýhodami a úžasně odměňují toho, kdo se z části nebo úplně vyhne potomstvu, a v tom je klíč k nesnázi. Naše společenské zařízení odstraňuje velmi mocně od rodičovství a rozumná věc, kterou by státník měl udělat v té otázce, není výmluvně se

rozhovořiti, nýbrž podniknouti něco bystrého, co by stlačilo to odstrašování na nejmenší míru.

Považte případ mladého energického muže a energické mladé ženy v našem moderním světě. Pokud zůstávají bez »příítěže«, mohou vyjít poměrně s malým příjmem a mají svobodu a volnost, aby číhali na příležitost, jak se vyšvihnouti výše, a aby šli za ní. Mohou cestovat, sbírat si vědomosti a zkušenosti; dělat pokusy, dobývat úspěchu. Skoro by se mohlo říci, že podmínkou úspěchu a vývoje v moderním státě je odkládat manželství, pokud je možno, a potom odkládat rodičovství, pokud je možno. A i tam, kde je rodina, je velmi silné pokušení omeziti ji nanejvýš na tři nebo čtyři děti. Rodiče, kteří mohou se dobře postarati o tři děti, raději to udělají, než aby nevhodně uvedli do světa řekněme osm dětí se špatným vzděláním, které by se staly služebníky a neúspěšnými soupeři potomstva těch, kteří se omezili. Ten fakt nás tlačí všechny, nevyžaduje zvláštního vyšetřování. Křik o »sebevraždě plemene« je velmi pěkná věc, ale pro všechny kromě lidí opravdu bohatých platí jasně, tvrdé podmínky současných poměrů a ty jsou tak zjevné, že velice o tom pochybuji, přidala-li všechna výmluvnost pana Roosevelta a desettisíce jejich ozvěn jen jeden tisíc nemluvnat k eugenickému bohatství světa anglicky mluvícího.

Moderní manželé, a zvláště manželé právě v té schopné střední třídě, z níž děti jsou se stanoviska státnického nejžádoucnější, budou míti jedno nebo dvě děti pro své potěšení, ale nebudou míti větší rodiny, pokud potvrzují tyto poměry, třeba by všichni bývalí prezidentové a všechny kazatelny na světě je pospolu vysokým hlasem vyzývaly, aby to učinili.

Je-li to věc soukromá, má-li někdo a vychová-li děti, pak nikdo nemá práva hubovati na malé rodiny. Je-li to služba veřejná, pak jsou rodiče oprávněni čekati od státu, aby uznal tu službu a poskytl nějakou náhradu za světské nevýhody, které s sebou přináší. Jsou oprávněni říci, že konají státu nejcenější službu na světě tím, že

vychovávají a vzdělávají rodinu, kdežto jejich soupeři břemenem tím nezatižení je předstihují, a že tedy stát je jejich dlužníkem.

Jinými slovy, moderní stát musí platit za své děti, jestliže jich opravdu potřebuje, a zejména musí platit za děti z dobrých domácností.

Druhá jediná možnost vedle toho je zatlačení naší rasy jinou a sociální úpadek. To je základní myšlenka vyjadřovaná heslem plat za mateřství.

Jak pak se má však placení prováděti? To vyžaduje obsáhlejší odpovědi, kterou tu naznačím jen zcela zhruba a zběžně.

Snad by se shledalo nejlepším, aby se plat dál matce jako správkyňi rodinného rozpočtu, aby jeho výše se řídila jakostí domácnosti, v níž jsou děti vychovávány, jejich zdravím a tělesným vývojem a úspěchem jejich vzdělávání. Mějme na paměti, že nepotřebujeme jakýchkoli dětí; potřebujeme dobré děti. Peníz, který by se měl platit — to bych chtěl zvlášť vytknouti — by se měl měniti podle postavení domácnosti. Lidé té výtečné třídy, která vydává víc než sto liber ročně na každé dítě, by měli dostávat asi tolik od státu, a lidé té třídy, která vydává týdně pět šilinků na každé, by dostávali asi tolik, atd. A kdyby tyto platy byly hrazeny zvláštní daní z příjmu, nebylo by ani trochu sociální nespravedlnosti v takovéto jejich nestejnosti. Každá společenská vrstva by platila podle toho, jak se jí daří, a jediné dělení, které by se opravdu provádělo, by bylo to, že by bezdětní lidé každé třídy platili na děti té třídy. Bezdětná rodina a malá rodina by platily stejně jako velká rodina, kdyby měly stejné příjmy, ale dostávaly by různě podle zdraví a obecné jakosti svých dětí. To podle mého mínění naznačuje zhruba zásady, podle kterých by se platy dály.

Kdyby ovšem tyto podpory měly za následek příliš rychlý vzrůst porodů, dal by se podnět k tomu zmenšiti. A kdyby na druhé straně počet porodů stále klesal, bylo by snadno podnět zesilovati, až by stačil.

To je stručně myšlenka platu za mateřství. Věřím pevně, že nějaké takové zařízení je naprosto nutné pro nepřetržitý vývoj moderního státu. Tyto návrhy vyrůstají tak zřejmě z potřeb naší doby, že nemohu pochopiti žádný opravdu rozumný odpor proti nim. Mohu však pochopiti stranické a pošetilé jejich provádění. Je nanejvýš důležitá, aby bylo placeno rodinám naší dobré třídy, ale celá tendence dnešního bázlivého a nepoctivého pokrokářství, které je zcela zaujato myšlenkami dobročinnosti a doráživé blahovlnnosti k chudým, by směřovala k tomu, aby se toho využilo jen pro chudé matky. Platiti matkám chudým a ze špatné třídy a nedbati naprosto jiných lidí by bylo jednání tak úžasné nesmyslné, tak škodlivé pro jakost našeho národa, že je velice pravděpodobné v přítomném stavu naší veřejné inteligence. Je to zcela stejná politika jako ta, která vyhladovuje školství pro střední třídy a působí, že naše střední třída je skoro nejhůře vzdělaná střední třída v západní Evropě.

Plat za mateřství nevábí byrokratický typ reformátora, protože poskytuje velmi málo naděje na to, aby se všetečné pletl lidem do života. Není tu naděje nato, aby se někdo »zjišťoval« a aby se podle výsledku užívalo blahovlnného, ale drsného donucování. Přes daleký svůj dosah bylo by to veřejnou nepříjemností v míře zcela malé. Ale na druhé straně byli by lidé úžasné podněcováni, aby pozvedli jakost svých domácností, aby studovali dětskou hygienu, aby vyhledávali pro děti dobré školy a aby konali svou povinnost důkladně a dobře, jako si všichni dobří rodičové přirozeně přejí ji dnes konati, kdyby jen hospodářské síly nebyly tak nemilosrdně proti nim.

LÉKAŘI.

V tom výstředním světě, o kterém sním, v němž lidé budou žít v rozkošných domcích a nájmy z pozemků nahradí místní daně a každý bude mít čáku na štěstí — v tom nemožném světě všichni lékaři budou členy velké organizace pro veřejné zdraví a všecek jejich příjem nebo velká jeho část bude jim zaručena. Pochybuji, že tam vůbec budou nějací lékaři soukromí.

Chraň Bůh, aby se mělo zdáti, že píší jediné slovo proti lékařům takovým, jací jsou. Denně se divím zázrakům, kterých dociluje praktický lékař, přihlédně-li se k potížím jeho postavení.

Ale nemohu skrývat před sebou a nechci skrývat před nikým jiným své pevné přesvědčení, že služby, které praktický lékař nám může prokázati, nejsou ani desetinu tak úspěšné, jak by mohly býti, kdyby byl členem zdravě organizovaného veřejného ústrojí místo aby byl soukromým podnikatelem spoléhajícím na náhodu. Považte, jaký je jeho výcvik a jeho vyzbrojení, uvažte zvláště potíže jeho práce a pak na okamžik uvažujte, jaké lepší podmínky by mohly být vymyšleny, a nebudete snad považovati můj odhad jedné desetiny v této věci za udání jdoucí příliš pod míru pravdy.

Skoro všecko naše lékařské povolání a valná část našeho zařízení pro učení a cvičení lékařů spočívá na tom, že se zcela po obchodnicku vydělávají honoráře. Tento hlavní pramen příjmů je doplňován rozmarnou dobročinností starých žen a značnými dary těch, kteří se honí za populárností, a malým, ale rostoucím příspěvkem z fondů veřejných (v podobě platů lékařským úředníkům zdravotním atd.). Ale zůstává faktem, že veliké množství lékařstva si nemůže zaopatřiti živobyčí leč platem za praxi v nemocnici nebo vyděláváním honorářů za přijímání anebo navštěvování soukromých pacientů.

Pokud lékař se učí nebo rozmnožuje vědění, nevydělává si nic a obyčejný neinteligentní člověk ani nenahlíží, proč by si měl něco vydělávati. Tak lékař, který nemá náboženskou vášeň pro chudobu a sebeobětování, opatří si nejmenší možnou míru výcviku a učnosti pokud možno rychle a lacino a vyplňuje, seč síly stačí, zbývající čas tím, že rychle přechází od pacienta k pacientovi. Čím se dovede udržet zaměstnanějším, čím méně má volného času pro myšlení a učení, tím více bohatne a tím více je vážen. O jeho čtyřech nebo pěti letech kvapného, přelplněného studia se má za to, že mu dají úplně a definitivní vědomosti o tom, jak léčiti každý druh nemoci, a on rok za rokem často beze vší jiné pomoci mechanicky pracuje v obyčejných případech praxe, v porodech, spalničkách a dusivém kašli atd., a dělá větší nebo menší omyly ve všem, co se naskytne jiného.

Není žádných veřejných specialistů, k nimž by se vhodně mohl uchýlovati s nesnáze, s nimiž se neustále setkává; jen při bohatých pacientech je specialista k službám. Není pro něho žádných náležitě organisovaných kanceláří informačních a není žádného prostředku, který by ho ustavičně informoval o pokroku a objevech ve vědě lékařské. Ani se od něho nežadá, aby vysadil každé dva nebo tři roky tak asi měsíc, aby se mohl vrátiti do přednášek a do nemocnic a osvěžiti svoje vědomosti. Ba příjem průměrného praktického lékaře by ani nic takového nedovoloval a téměř jediný prostředek styků mezi ním a současným myšlením je v tom neb onom z našich dvou lékařských týdeníků, na něž se náhodou předplatí.

Jako mám jen chválu pro průměrného praktického lékaře, tak mám ovšem jen chválu a podiv pro tyto zdatně vypadající publikace. Bez nich si nemohu představití nic než nejhroznější intelektuální úbytě mezi našimi lékaři. Ale protože jsou soukromý majetek, spravovaný pro zisk, musí se vypláceti a polovic jejich objemu sestává ze skvěle psaných reklam nových léků a přístrojů. Poskytují mnoho vědomostí, přispívají mnoho k přetřásání zmotaných otázek, ale

obsáhle pojatý a náležitě vybraný týdení oběžník by mohl, jak se domnívám, udělati více. V mé Utopii alespoň tato povinnost duševního sycení praktických lékařů nebude nechána podniku soukromému.

Za první linií mé lékařské armády bude druhá linie schopných mužů, kteří neustále budou zpracovávat nové výzkumy pro její praktické upotřebení — opravující, vysvětlující, oznamující, a vedle toho sbor veřejných specialistů, jimž každá potíž v diagnose bude svěřována. A bude tam náležitě organisovaná soustava výpomoci, která umožní praktickému lékaři a jeho pravé ruce, ošetřovatelce, aby se vrátili k osvěžení studia, dříve než se jejich vědomosti a myšlení otupí. Ale moje Utopie je ovšem soustava socialistická. Za naší nynější soustavy soutěžně tahanice, za jakékoli soustavy, která stlačuje lékařskou praxi na honbu za honorářem, nic takového není možné.

Potom bych chtěl mít ve své Utopii za každého lékaře zaměstnaného hlavně v praxi jiného zaměstnaného v badání nebo při badání. Lidé slyší tak mnoho o moderním badání, že si neuvědomují, jak je zcela nedostatečné v rozsahu i ve výzbroji. Naše široké obecnstvo je stále ještě příliš omezené, aby pochopilo nutnost a cenu vytrvalého zkoumání v kterémkoli odvětví vědomostí vůbec. Přes všechna poučení minulého století stále ještě nedovede si uvědomiti, jak objevy a zkoumání obohacují stát a jak výnosnou investicí je zaměstnávat veřejně bystré lidi tím, aby mysli a experimentovali ve prospěch všech. Stále ještě očekává, že dostane nějakého Newtona nebo Youla za osm set liber ročně a žádá na něm, aby prováděl svoje výzkumy v čase, který mu zbývá, když si odbude svých ročních osmdesát až devadesát přednášek. Myslí si, že objevy jsou jakási inspirace, která přichází, když profesori běží, aby chytili vlak. Jak se zdá, je neschopno pomysli, jak obrovské jsou možnosti badání, které dosud nebyly vyzkoušeny. Budete-li ovšem platiti hrstce lidí jen služné, na které by kuchař kteréhokoli

londýnského velkého hotelu ohrnul nos, nemůžete očekávat, že vám budou k službám velduchové světa; a až na několik nezávislých nebo oddaných lidí není tudíž rozumné se domnívat, že takový nutný krapítek lékařského badání, jaký se teď provádí, je v rukou osob obdařených duševní výzbrojí mnohem větší než průměrnou. Jak by to bylo možné?

Slyší se hodně o úsilném badání, které se teď provádí o problému rakoviny. Uvědomuje si čtenář, že všichni lidé na celém světě, kteří věnují značnější část svého času tomuto badání o rakovině, by se vešli do velmi malé světnice, že pracují v malých hloučcích bez jakéhokoli náležitě organisovaného systému vespolečných styků a že polovina jich si vydělává tímto nadměru důležitým zkoumáním méně než čtvrtinu platu, který má obchodvedoucí z Bond Street? A to ještě se u srovnání s jinými nemocemi věnuje rakovině obzvlášť dobrá péče.

Obecné uspokojení s tím, jak jsme ve věděni pokročili a jak v něm pokračujeme, je až k směšnosti neospravedlnitelné. Jistě byly v devatenáctém století vykonány obrovské věci v mnohých oborech věděni, ale vše, co se vykonalo, bylo nepoměrně nepatrné u srovnání s tím, co se mohlo vykonati. Mám za to, že celý nebývalý pokrok devatenáctého století v hmotném vedení byl dílo dvou nebo tří tisíc lidí, kteří se lopotili v zápase s opozicí, záštím a nekonečnými újmami bez řádných prostředků k vespolečným stykům a jen s ubohou příležitostí k pokusům. Objevy zřejmě lékařské byly dílo jen několika málo set lidí. Nuž myslíte si místo té rozptýlené družiny ojedinelých pracovníků velkou armádu statisíc lidí dobře placených; myslíte si na př., že by stát vydržoval tolik vědeckých a lékařských badatelů, co má bookmakerů a placených slídiců při dostizích a světáku — nevěděli bychom pak o nemoci a zdraví a zdatnosti a síle tisíckrát tolik co víme?

Ale to je vyptávání utopistické. Rozumný, praktický člověk

zavrtí hlavou, útrpně se usměje mé blouznivé tvrdošijnosti a vyptávání toho si ani nevšimne.

EXISTUJE LID?

Ze všech velkých zosobnění, která kdy ovládala mysl lidskou, největší, nejužasnější, nejnemožnější a nejneuvěřitelnější je jistě lid, ten nehmatatelný netvor, jemuž svět zasvěcoval své politické instituce v posledních sto letech.

Je teď pochybno, zdali ta ohromující pověra dosáhla svého hlavního kritického bodu, a nemůže být sporu nebo jen málo sporu o tom, že je souzeno, aby ještě po mnoho budoucích let hrála vynikající úlohu v dějinách lidstva. Má tudíž trocha poznámek o přívláskách této legendární bytosti zájem jak praktický tak filosofický. Píši »legendární«, ale ukazuji se tím být skeptikem. Velmi značnému počtu lidí je lid jednou z nejzákladnějších skutečností v životě. Věří — co vlastně věří o lidu?

Když mluví o lidu, míní jistě něco víc než všechno množství jednotlivců v nějaké zemi vzaté dohromady. To je obyvatelstvo, pouhé pestré nakupení osob nepuzené žádným společným motivem, spletitost vzájemného působení. Lid, jak rozumí tomu slovu věřící, je něco tajuplnějšího. Lid je něco, co ruší individuality, z nichž se skládá obyvatelstvo a co je k nim přidáno. Je takřka sám individualita vyššího řádu. Má vlastní vůli, která není vůlí žádné jednotlivé osoby v něm. Má schopnost úmyslu a úsudku dokonalejšího druhu. Je pokládán za základní skutečnost všeho národního života a za pravé sídlo všeho veřejného náboženského cítění. Na neštěstí nemá schopností vyjadřevácích a je tudíž potřebí vládců a vykládačů. Vyjadřují-li jej dobře v zákoně a v skutku, v knize a písni, daří se jim dobře za jeho tajuplného souhlasu; nevyjadřují-li jej dobře, bouří se nebo zapomíná, nebo dělá něco jiného, co je stejně ničivé. To je stručně představa lidu. Moje skromná these je, že nic takového neexistuje, že svět lidský záleží zcela z jednotlivců, kteří jej skládají,

a že kolektivní čin je právě algebraický součet všech činů individuálních.

Abychom pochopili, jak daleko může jít mínění opačné, musíme mluvit s inteligentními Američany nebo čísti současnou literaturu první francouzské revoluce. Shledávám na př., že tak typický mladý Američan jako nebožtík Frank Norris bez obalu tvrdí, že právě lidu máme připsati, že se jméno Shakespearovo vítězoslavně vynořilo z hromady jeho současníků, a místo, na němž se to tvrdí, dobře představuje obecný výraz tohoto druhu mystiky: »Musíme si udržovati víru v lid — v prostý lid, v městské obyvatele, v kramáře — jinak jsou umělci ze všech lidí nejubožejší a jejich učení plané. Doznejme a připusťme, že tato víra bývá vždy časem velmi trpce zkoušena . . ., ale na konec a posléze popřejí sluchu pravému tónu a budou rozeznávat mezi ním a tónem falešným.« A potom se uchyluje k ležatému písmu, aby zdůraznil: » Konec konců má lid vždycky pravdu.«

A Američan ještě typičtější, Abraham Lincoln, prohlásil stejnou důvěru v politickou moudrost této kolektivní bytosti. »Můžete někdy ošáliti všecken lid a můžete vždycky ošáliti někoho z lidu, ale všecken lid vždycky šáliti nemůžete.« Ta myšlenka je v samotných úvodních slovech americké ústavy a Theodor Parker nazývá ji ideou americkou a uhozuje ještě na vyšší tón: » Vláda všeho lidu, vším lidem, pro všecken lid; vláda všech zásad věčné spravedlnosti, neměnitelný zákon boží.«

Není možno jinak, nežli že se na těchto místech rozumí kolektivní moudrost rozdílná od jakékoli moudrosti individuální a osobní. Pan Norris si na př. nikdy nepředstavoval, že by velká vlna kritického rozeznávání byla prolétla řadami různých potravinářských živností a že by množství prostých všedních městských obyvatelů bylo dávalo přednost Shakespearovi a zamítalo Marlowa. Takové rozvedení jeho výroku bylo by jej změnilo hned v nesmysl. A ani žádný Američan nevidí lid takto rozvedený v podrobnosti. Oni věří

v lid jeden a nedělitelný, v prostou mystickou bytost, která proniká veškerý stát a ovládá jej a určuje jeho konečné kolektivní důsledky.

A na víře, že existuje lid, spočívá valná část politické organizace moderního světa. Ta myšlenka byla z hlavních plodů hloubání v osmnáctém století a americká ústava je její nejdokonalejší výraz. Obracíme se tudíž nevyhnutelně k americkému příkladu nikoli proto, že je jediný, nýbrž proto, že je v něm věc ve formě nejméně složitá. Máme tam skoro přesně logické uskutečnění té víry. Celý politický stroj je určen k tomu, aby zaznamenával vůli lidu, literatura je zcela odměňována a ovládána účinným hlasováním pultu knihkupcova, věda (dokud nezasáhlo věnování soukromé) byla v rukou zákonodárných sborů státních a náboženství zájmem dobrovolných shromáždění.

Má-li se za to, že lid existuje, nemohl by být žádný lepší stav věcí. Vy a já a každý až na nějaké hlasování nebo knihu nebo bohoslužbu tu a tam můžeme jít za svým zaměstnáním, vy do svého obchodu a já do svého, a řízení obecných zájmů bezpečně spočívá v rukou lidu. To není naprosto žádná karikatura způsobu, jakým myslí mnozí vzdělaní Američané, Shledáváte, že mají málo nebo nic společného se skutečnou politikou a že jsou náchylni dívat se na politiku z povolání s jistým opovržením; literaturou si hlavu téměř vůbec nelámou a obecný náboženský stav obyvatelstva pozorují bez jakéhokoliv zájmu. Toto jejich lhostejné stanovisko nevzniká z toho, že by byli nevlastenečtí nebo mravně mělcí; je to proto, že mají fatalistickou víru v tu vyšší moc. Nechtě vzniknou jakékoli zmatky a zlořády, věří naprosto, že »konec konců« lid to spraví.

A teď dejme tomu, že mám pravdu, že lid neexistuje! Dejme tomu, že dav není opravdu nic jiného nežli dav, nesmírná pestrá míchanice osob, která se každým rokem stává pestřejší. Dejme tomu, že ta představa lidu vznikla tím, že po vzoru Rousseauově byla sentimentálně idealisována stará stejnoměrná třída venkovanů, třída, kterou moderní vývoj průmyslový rychle smetá, a že i měla-li ta

představa v minulosti nepatrný základ v skutečnosti, základ ten nyní zcela je pryč. Jaké důsledky se mohou očekávat?

Z toho, že předmět vaší úcty je mrtvé slovo, nenásleduje, že se vám od svatostánku nedostane božských výroků. Zůstává-li posvátný lid lhostejný, němý, neeksistující, jsou vždycky strážci svatostánku, kteří se osvědčí laskavými. Politikové z povolání, lidé prodejní a násilní, se ujmou opuštěné politické moci, lidé, kteří žijí obchodem knižním, budou se jedině starati o literaturu, badání a učinnost budou podřízeny politické výhodnosti a velký rozvoj hlučně soutěžících náboženských podniků nahradí jakoukoli společnou náboženskou formuli. Nastane dlouhodobý úpadek v jakosti veřejného myšlení, cítění a jednání. Tento stav věcí se nedá zastaviti ani léčiti potud, pokud vytrvá ta pověrečná víra v lid jako v instanci, která má nezbytně »konec konců« pravdu. A je-li mé domnění správné, mělo by být možno nalézt ve Spojených Státech, kde víra v lid nesporně převládá, nějaké takové svědectví o bludnosti té víry. Je tomu tak vskutku?

Píšu jako někdo, kdo poslouchá z dálky. Ale přicházejí zprávy o korupci v zákonodárství a ve správě, o organisovaném veřejném vyděračství, které, jak se zdá, se shodují s důsledky mé these. Myslíme na to, jak Edgar Allan Poe, který snil o založení svérázné americké literatury, byl opit a zabit takřka symbolicky při voličské agitaci a jak ten ničema Griswold ho téměř obelhal o všechnu posmrtnou úctu; myslíme na státní university, které nejsou než mincovnami na falešné hodnoty akademické; myslíme na křesťanskou vědu a na Zion City. Tyto věci jsou zcela nedostatečné pro úplný důkaz, ale prohlašuji, že jsou na prospěch mého tvrzení.

Myslete si, že lid vůbec neexistuje, nýbrž jen obrovské různici se miliony lidí. Daleko široko sdílené generalisace všeho druhu se shroubí, jestliže tento základ se odstraní. Podávám to vaší úvaze jako věc hodnou přemýšlení.

AMERICKÉ OBYVATELSTVO.

§ 1.

Sociální podmínky a sociální budoucnost Ameriky tvoří systém problémů, docela rozdílných a odlišných od sociálních problémů kterékoli jiné části světa. Největší podobnost podmínek, třeba jen v mnohem menším a užším měřítku, nalzáme v britských koloniích a v částech Sibíře nejnověji osazených. Neboť kdežto dnešní obyvatelstvo skoro každé jiné části světa vzniklo více méně z předhistorického obyvatelstva téže krajiny a svůj sociální řád rozvíjelo pomalým růstem, trvajícíím mnohá staletí, americké obyvatelstvo je výhradně přesazené obyvatelstvo, stále plynulá a nedokonalá směs velkých zlomků, jež se v různých obdobích odtrhly od evropských národů na různých stupních jejich vývoje. Evropské sociální systémy rostou a rozkvétají ze svých kořenů na půdě, která je utvářela a jíž jsou přizpůsobeny. Americké sociální nahromadění je pestrou směsí odnoží, přesazených do nové půdy a dýchajících nový vzduch, tak nezvyklý, že stále ještě je pochybnost o tom, a mnozí skutečně pochybují, zdali a pokud tyto výhonky skutečně zapouštějí kořeny a žijí a rostou, zda skutečně jsou určeny k něčemu více než k dočasnému životu na nové polokouli. Chci rozebrati a zvážiti určité důvody pro víru a proti víře, že těchto devadesát milionů lidí, jež tvoří Spojené Státy americké, je určeno, aby se rozvíjelo ve velkou, výraznou národnost s vlastním charakterem a kulturou.

Prostě řečeno, Spojené Státy americké (a totéž platí o Kanadě a o všech bohatších, lidnatějších a pokročilejších krajích Jižní Ameriky) jsou rozsáhlým mořem lidí nově přibylých a mělce zakořeněných. Ze sedmdesáti šesti milionů obyvatelů, napočítaných sčítáním v r. 1900, deset a půl milionu bylo narozeno a vychováno v různých evropských sociálních systémech, a rodiče dalších dvaceti šesti

milionů byli cizinci. Jiných devět milionů je afrického původu černošského. Čtrnáct milionů ze šedesáti pěti milionů obyvatelů v Americe narozených nežije ve svém rodném státě, nýbrž v jiných státech, do nichž se přestěhovali. Z třiceti a půl milionu bělochů, jejichž rodiče s obou stran byli rodilí Američané, velká část měla pravděpodobně jednoho, ne-li více předků cizinců. Skoro pět a půl milionu z třiceti tří a půl milionu bělochů v r. 1870 byli cizinci, z dalších pět a čtvrt milionu děti cizích rodičů. Děti těchto pěti a čtvrt milionu jsou však ve sčítání r. 1900 počítány jakožto tuzemci z tuzemských rodičů. Přistěhovalectví se kolísá nepravidelně dle čilosti obchodu, ale v r. 1906 po prvé přesáhlo milion.

Tato čísla je snad těžko pochopiti. Návštěvník Ellis Islandu, přijímací to stanice přistěhovalců do přístavu novyorského, může viděti fakta v konkrétnější formě. Na toto místo se dostaneme s jakýmisi průtahy z dopravní kanceláře Spojených Států v Battery Park, a abychom vše dobře viděli, je třeba doporučovacího dopisu na komisaře konajícího službu. Pak projdeme rozsáhlými baráky, které jsou napěchovány lidmi všech evropských národů, všech typů evropských obleků nižších tříd a všech stupňů špinavosti, a přijdeme do ústřední dvorany, v níž se koná prohlídka. Podlaha této dvorany je rozdělena v jakési bludiště točených chodeb mezi mřížovím, a těmito chodbami jdou neustále, den za dnem, přistěhovalci, cikáni s plachýma očima, Arméni, Řekové, Italové, Rumuni, kozáci, němečtí sedláci, Skandinávci, též trochu Irů, zchudlí Angličané, někdy Hollandané; zastavují se na okamžik u malých stolků, aby předložili své papíry, u jiných, aby ukázali své peníze a dosvědčili, že nejsou nemajetní, aby si dali jedním lékařem prohlédnouti oči a druhým zjistiti svůj celkový zdravotní stav. Pořizují se otisky jejich palce, a jejich jména, výška a váha a tak dále jsou zaznamenávány do lístkového seznamu. A tak jdou pomalu vstříc Americe, a konečně dojdou k malým dvířkům, bráně to New Yorku. Těmito kovovými dvířky kape proud přistěhovalectva — po celý den, každé dvě nebo

tři vteřiny míjí přistěhovalec s kufříkem nebo uzlem malý stolek a jde kolem dobře zřízené směnárny. Po pečlivě rozdělených cestách, podle toho, zdali vedou k té neb oné železnici, dostane se pomocí úředních průvodců a ochránců — do nového světa. Velká většina z nich jsou mladí muži a ženy od sedmnácti do třiceti, dobrý, mladistvý, nadějný selský rod. Stojí v dlouhém zástupu, čekajíce, až na ně přijde řada, by prošli těmito dvířky, s uzlíky, s malými cínovými krabicemi, s lacinými tlumoky, s podivnými zavazadly, stojí ve dvojicích, v rodinách, jednotlivě, ženy s dětmi, muži s celou řadou příslušníků, mladé dvojice. Celý den tu čeká tato řada lidských skupin, strká se ku předu, čeká znovu; celý den a každý den, stále jsouc doplňována, stále vypouštějíc dvířky krajní skupiny, až jednotlivci jdou do set a sta do tisíců ... V tak příznivém roce, jako byl rok 1906, prošlo těmito dvířky do Ameriky více přistěhovalců, než se narodilo dětí v celé Francii.

Tento obraz neustálého přílivu nových cizích občanů je dostatečný, aby ukázal základní rozdíl mezi sociálním problémem Ameriky a kterékoliv evropské nebo asijské obce.

Celé početné obyvatelstvo Spojených Států se dostalo tam de facto jen z Evropy průběhem posledních sto let, a zejména od nastoupení královny Viktorie na trůn Velké Británie. To je první fakt, jež si musí uvědomiti ten, kdo se zabývá americkou sociální budoucností. Jenom docela malá část americké krve pochází dnes od těch, kteří bojovali za svobodu v dobách Jiřího Washingtona. Americký stát není zmohutnělou kolonií, jež se stala autonomní. Je to veliká a hluboká nádržka obyvatelstva, hromadícího se na prostoře, kterou tito předchůdci osvobodili, a od té doby živená bohatě přítoky ze všech evropských států. Čerstvý materiál je stále dodáván v nesmírném množství, v množství tak velkém, že je s to, aby materiálně změnilo rasovou kvalitu v několika letech. Je zvláště pozoruhodno, že každý přírůstek nové krve jakoby činil své předchůdce neplodnými. Kdyby nebylo ve Spojených Státech vůbec

bývalo přistěhovalectví, nýbrž kdyby byl až do r. 1900 trval stupeň vzrůstu, jenž převládal v létech 1810—20, obyvatelstvo, v tom případě čistě amerického původu, bylo by dostoupilo čísla jednoho sta milionů — to jest přibližně o devět milionů více, než je nynější celkový stav obyvatelstva. Nové vlny jsou občas neobyčejně bohaté, a pak následuje náhlý pokles počtu porodů. Poměr přistěhovalecké a domácí republikánské krve v obyvatelstvu je tedy pravděpodobně ještě nepříznivější, než naznačují čísla, jež jsem uvedl.

Tyto přírůstky nového obyvatelstva přicházely v řadě vln, zcela tak jakoby nádržky přebytečného obyvatelstva ve Starém světě byly postupně naráženy, vypouštěny a vyčerpávány. Nejdříve přišli Irové a Němci, pak Středoevropané rozmanitých typů, pak začalo Polsko a západní Rusko vylévatí svoje množící se obyvatelstvo, a obzvláště své Židy; následovaly Čechy, slovanské státy, Itálie a Uhry, a mezi nejnovějšími příchozími je velký počet Levantinců, Arménů a jiných národů z Malé Asie a Balkánského poloostrova. Uherští přistěhovalci mají stále nejvyšší počet porodů na světě, totiž 46 na tisíc obyvatel ročně.

Nutno si povšimnouti, že značná část příchozích od Středozemního moře, zejména Italové, nepřicházejí, aby se tu usadili. Pracují nějaký čas nebo několik let, a pak se vracejí do Itálie. Ostatek tam zůstává.

Veliká část těchto přírůstků amerického obyvatelstva od r. 1840 sestávala, s výjimkou východoevropských Židů, z venkovanů, částečných neb úplných analfabetů, zvyklých na nízkou životní úroveň a těžkou tělesnou práci. Pro většinu z nich přesídlení do nové země znamenalo odloučení od náboženské obce, v níž byli vychováni, a vystoupení z poměru služebního neb z poměru podřízenosti, jemuž uvykli. Nepřinášeli žádné nebo jen nepatrné sociální tradice do syntesy, do níž přinášeli svou krev a svaly.

Dřívější němečtí, angličtí a skandinávští příchozí pocházeli ze

sociální úrovně poněkud vyšší a byli v mravech i víře starým zakladatelům Republiky mnohem příbuznější.

Naše otázka zní: V jakou sociální soustavu se tato nádržka lidské směsi vyvíjí nebo pravděpodobně vyvine?

§ 2.

Srovnáme-li kterýkoli evropský národ s americkým, zpozorujeme hned jisté hluboké rozdíly. První je ve srovnání s druhým vyvinutý a organisovaný, druhý je ve srovnání s prvním nakupený a chaotický. Skoro v každé evropské zemi je sociální systém, často zcela dokonale roztríděný a definovaný; každá třída se smyslem pro svůj úkol, s představou o tom, co jí náleží a co se od ní očekává. Skoro všude najdete vládnoucí třídu, duchem aristokratickou, která je často zajisté hodně změněna vlivem nedávných hospodářských a průmyslových změn, ale přes to udržuje více méně tradici feudální šlechty, pak určitou třídu velkoobchodnickou, potom mohutnou sebevědomou střední třídu učených povolání, menších obchodníků a tak dále, pak novou průmyslovou třídu zaměstnanců v továrních a městských okresích a selské obyvatelstvo, zakořeněné v půdě. Ovšem v této formě jsou mnohé místní obměny: ve Francii je šlechta většinou vyvlastněna; v Anglii ode dnů Johna Bulla ztratil venkovan svá veřejná práva a své statky a stal se »zemědělským pracovníkem« v nové třídě statkářů hospodařících ve velkém. Ale to jsou rozdíly v maličkostech; fakt organisace, a ještě důležitější fakt tradičního citu pro organisaci, trvá ve všech těchto starších státech.

A skoro v každé evropské zemi církev, třebaže je někde poněkud oloupena a jinde zbavena výlučné nadvlády, nebo třeba že ji ještě jinde představuje odpadlý »reformovaný« člen, je strážkyní velké mravní tradice, je v těsném spojení s národními universitami a s organisací národní myšlenky. Typické evropské město má svůj zámek nebo panský dům, svou katedrálu nebo kostel a své čtvrti pro střední a nižší třídy. Z dálky pěti mil je možno viděti, že americké

město je zbudováno dle zcela jiného plánu. Pan Henry James upozorňuje ve své významné »Americké scenerii« na to, že tu naprosto chybí chrám, jak je všeobecně viděn a cítěn v Evropě, a přidává k tomu poznámku stejně povzbuzující jako neurčitou. Mluvě o vzezření kostelů, pokud se totiž objevují v americké městské scenerii, praví:

„Vypadajíce většinou stejně zakořeněny a usídleny jako omnibus, jenž se právě zastavil, jsou zcela na úrovni holé měšťáckosti (na úrovni pouhých soukromých požadavků přizpůsobených potřebě), a osudně jsou prosty vši staré, skvělé církevní zpupnosti... Pole amerického života zrovna tak postrádá chrámu jako kulečník nějakého předmětu uprostřed. To jest pravda, kterou tisíce malých budov navštěvovaných v neděli a o večerech, kdy církevní společnost má volno, hlásá s takovým hlukem, jako by píšelo milion myší...“

»A nehledě k vnějšímu dojmu, jimž působí na pozorovatele toto odstranění chrámu, ono samo v sobě ve své úplnosti a ve spojení s nesčetnými podivnými okolnostmi, které na ně upozorňují, představuje v dějinném vývoji mravů a morálky odchýlení, v jehož prostém změření bude se asi pro kritika skrývali v budoucnosti jisté vzrušení. Pravím »v budoucnosti«, poněvadž tu jde o jedno z oněch četných měření, která ve Spojených Státech dosud nedozrála. Podle mého náhledu jest v čele seznamu všech slavnostních úsudků, které cítíme jako »zapověděné«, toto zvláštní vyřazení soudu. Jestliže mocný stát přemění podivným procesem starobylý poklad cenných nádob pokrytých zářícími drahokamy a umělecky zpracovaných v podivuhodné tvary na drobnou minci, na pouhý směnný prostředek dolarů a niklových peněz, tu v tomto případě můžeme toliko prohlásiti, že se tím uvedou v oběh hodnoty nového řádu. Jakého však řádu, nelze určili dříve, dokud se to neuvidí.«

Amerika nemá církve. Nemá ani selského stavu ani aristokracie, a až do viktoriánské doby neměla nadměrně bohatých lidí.

V Americe, mimo kraje, kde je hojnost černochoů, není nižší

vrstvy. V tomto státním zřízení není vůbec »lidí při zemi«; i člověk, jenž je nejvíce »na dně«, je svobodný muž volně se stěhující, jenž umí čísti a jehož myšlenky sahají nad kopání a nad chov drůbeže, leda děje-li se to tu a tam pro jeho vlastní potřebu. Nikdo nechce býti podřízeným. Následkem toho je těžko najíti lidi pro jakékoliv povolání, jež vyžaduje uznání přirozené méněcennosti; se stanoviska evropského je tu neobyčejný nedostatek služebných a ten trvá přes veliké přistěhovalectví sedláků. Otrocká tradice tu nyní nezapouští kořenů; odumírá ihned. Rozsáhlý dovoz evropských nevolníků a sedláků pokračuje, ale sotva se dotknou této půdy, jejich páteř se začíná vzpřimovati novým sebevědomím.

A na druhém konci stupnice postrádáme ještě jednoho živlu. Není tu teritoriální aristokracie, není tu aristokracie vůbec, není tu trůnu, není legitimních uznaných představitelů oné vrchní společenské vrstvy, jež měla pohodlí, moc a státní zodpovědnost, a o níž se ve staré evropské sociální teorii předpokládalo, že celku dodává významu. Americká společnost, jak možno zcela jasně pozorovati, neodpovídá vůbec celé společnosti evropské, nýbrž pouze jejím středním částem, obchodní a výrobní třídě v hranicích mezi magnátem a příručím a vyučeným řemeslníkem. Je to střední část evropského organismu bez snící hlavy a podmaněných nohou. Ba i silně feudální, v otrokářství založené tradice »hrabských rodin« ve Virginii a na Jihu mizejí teď z paměti. Tedy minulost amerického národa je v pravém slova smyslu v Evropě, a tradiční pořádek založený na minulosti je tam zanecháván. Tato společnost byla odtržena od svých kořenů, okleštěna od větví a přenesena sem. Nezačínala s otroky ani pány, nýbrž s měšťany a farmáři; sledovala normální vývoj střední třídy, jak se děje všude pod vlivem pokroku, a stala se kapitalistickou. Rozsáhlé přistěhovalectví pozdější obrátilo se do velkých průmyslových středisek a doplnilo schema pouze mocným živlem k otročení nenáchylných zaměstnanců.

Amerika bývala je ještě z velké části jest zemí jedné třídy. Je to

veliké moře lidských bytostí, odpoutaných od tradic svého původu. Společenská odlišnost od Evropy se jeví všude, a nikde nápadněji než v železničních vozech. V Anglii jsou v nich oddělení, buď »první třída«, odjakživa určená pro aristokracii, nebo »druhá třída« pro střední třídu, nebo »třetí třída« pro lid. V Americe je jenom jedna třída, jeden universální prostý demokratický vagon. V jižních státech je však část těchto prostých demokratických vozů označena slovem »Bílí«, a je z nich vyloučeno devět milionů lidí. Ale k tomuto původnímu prostému zařízení byl brzo přidán nádhernější typ vozů, salonní vůz, přístupný za zvláštní příplatek; a pak přišly zvláštní typy vlaků, sestávající pouze ze salonních vozů a vyhlídkových vozů a podobně. V Anglii skoro každý vlak má ještě první, druhou a třetí třídu, nebo první a třetí. A nyní Amerika, vzdalujíc se úplně anglického rozlišení, tvoří soukromé vagony a soukromé vlaky, jaké Evropa vyhražuje pouze korunovaným hlavám.

Americké dráhy vydávají tedy silné svědectví o tom, co potvrzuje i sto jiných příznaků, že totiž rozlehlé, na třídy nerozdělené moře amerického obyvatelstva není určeno, aby takým zůstalo, a že již rozvíjí své vlastní rozdíly a rozlišení a vrstvy. A nestvůrně architektonické přezvěsti v Bostonu nebo Salt Lake City opravňují pozorovatele k předpokladu, že i tento chrám zbavený ráz, jenž tak podnítil přemítavého ducha pana Henry Jamesa, jest jenom počáteční beztvarou fasí společnosti, určené vytvořiti nejenom třídy, nýbrž i intelektuální a morální formy velmi pozoruhodného způsobu.

§ 3.

Je dobře si všimnouti, jak těchto devadesát milionů lidí, jejichž sociální budoucnost probíráme, je rozděleno. Ohromný rozvoj lidských prostředků a zdrojů se tu děje ve společnosti, která je dosud přes hustou lidnatost New Yorku a překypující tlačeni v East Side neobyčejně rozptýlena. Amerika, jak si vzpomínáme, je stále ještě neosazenou zemí, přes niž kvapí nejposlednější vymoženosti

civilisace. Zabýváme se tu souvislou plochou země, jejíž rozloha, neběreme-li v úvahu Aljašku, rovná se Velké Británii, Francii, Německu, Itálii, Belgii, Japonsku, Holandsku, Španělsku a Portugalsku, Švédsku a Norsku, evropskému Turecku, Egyptu a celému císařství indickému, a počet obyvatelstva, rozptýleného po této rozlehlé prostoře, je dosud menší než součet obyvatelstva prvních dvou jmenovaných zemí, a ani ne čtvrtina obyvatelstva indického.

K tomu ještě není obyvatelstvo rozptýleno rovnoměrně. Mnoho je ho v nerozdělených chumáčích. Není to rolnické obyvatelstvo; pouze polovička je na svých statcích a ve vlastních domovech a obcích. Je to obyvatelstvo krajně moderního typu. Soustřeďování v městech v něm již daleko pokročilo; patnáct milionů je napěchováno asi ve dvaceti velkých městech a kolem nich, a dalších osmnáct milionů tvoří pět set měst. Mezi těmito středisky obyvatelstva probíhají sice železnice, telegrafní dráty, telefonní spojení, různé dopravní prostředky, ale pro evropské oko jsou to pouhá škrábnutí na nedotčeném povrchu. Pustá divočina proniká touto tenkou sítí lidského pohodlí, ba objevuje se v jejích okách i podél tratí.

Amerika je v podstatě stále ještě neosazenou zemí jenom s několika náhodnými dobrými cestami na příhodných místech, bez všeobecné policie, bez hostinců u cest, kde by si mohl civilisovaný člověk odpočinouti, stále ještě s nejprostší venkovskou poštovní dopravou, s dalekými rozlohami močálů a lešů a pouští podél dráhy, kam dosud průmysl nevnikl. To všechno lze dosti jasně viděti východně od Chicaga. Západně stává se to pravidlem. Konečně v Idahu nastupuje nedotknutá a snad nepřemožitelná poušť, rovná a souvislá po dlouhé hodiny jízdy. Na nesmírných plochách není ani jednoho člověka na čtvereční míli, a ještě větší díly mají sotva dva ..

Národ se soustřeďuje, a zdá se, že je určen k soustřeďení v Pensylvánii a v státu New York a v pruhu velkých měst, jenž se táhne od Chicaga do Milwaukee a Madisonu. Je třeba jenom pohlédnouti

na barevnou mapu lidnatosti, abychom si to uvědomili. Jiná soustředění jsou na venkově a jsou podřízená; mají k hlavní ose tentýž vztah, jako v britském schématě Glasgow nebo Cardiff k Londýnu.

§4.

Pravím-li, že toto ohromné množství, těchto devadesát milionů obyvatelů v Spojených Státech amerických jsou většinou odvenkovštění sedláci a prostý lid, odtržený od svých vlastních sociálních tradic, nechci tím říci, že americká společnost je naprosto bez tradic. V Americe je vskutku velmi výrazná tradice, jež oživuje celý národ, jež dodává jednotného výrazu jeho tisku a všem jeho veřejným projevům, a zjevně je východiskem, z něhož se musí dítí úprava budoucnosti.

Pouhý pohled na hvězdy a pruhy praporu stačí, aby tu tradici připomněl; »Yankee« v ústech Evropana naznačuje něco z její podstaty. Hned pomyslíme na bezstarostné zanechání vší domýšlivosti, na neúnavnou energii a odvážnou podnikavost, na nesmírnou sebedůvěru, na neúctu k minulosti tak dokonalou, že i mumie je komickým předmětem, a zhašení nedbale ostříhaného posvátného ohně roztomilým žertem. pomyslíme na mrakodrapy a na humor knih »A Yankee at the Court of King Arthur« a »Innocents Abroad«. Hlavní znaky americké tradice jsou demokracie, svoboda a důvěra. Nábožensky je založena bez pověry, je vědomě křesťanská s přídechem křesťanství téměř unitářského, vřelá, ale zploštělá; asi tak jako se zploští pulpenny, přejede-li jej expresní vlak; zůstane totiž v podstatě týž, ale zřejmě ztratí obrys a podrobnosti. Je to tradice romantických ústupků dobrým a nevýbojným ženám a vysoký rozvoj oné osobní mravnosti, jež klade pohlavní zdrželivost a umírněnost v požívání alkoholu nad všechny občanské cnosti. Stejně je to tradice občasných výbuchů obětavosti pro celek zcela v rázu neohroženosti, pěkných a překvapujících darů lidu, nezištné práce v úřadech a podobně. Je výbušně vlastenecká, prohlášujíc, že bojovat

a zemřít za svou zemi je nejvyšším dobrem, ale stejně připouštějí, že pracovat a žít pro sebe sama je docela v mezích čestného konání. Zbožňuje vlajku, ale podezřívá stát. V Americe je možno vidět více národních vlajek a méně služebníků národa než v kterékoli jiné zemi na světě. Její pojetí mravů představuje svobodného, drsně upřímného muže, vážícího si žen a chránícího je před většinou životních drsností, pohrdajícího aristokratiemi a monarchiemi, jenž si však prostě, přímo, směle a často zajišťuje stejné právo na úctu u všech ostatních lidí. Je-li možno mluvit o tradičním národním kroji, je to zvyk chodit bez kabátu. A vlastnické právo je ctěno nad kterékoli právo jiné.

Takovéto podrobnosti přicházejí hromadně na mysli pozorovateli v odpověď na otázku po americké tradici.

Od války za neodvislost až po naše časy zůstala tato tradice, tento velmi určitý ideál zcela pevně tžž. Je to obraz muže a ne obraz státu. Duch oživující ho byl duch svobody za každou cenu, bezpodmínečné a nezodpovědné. Je to duch mužů, kteří svrhli jho, kteří si žárlivě chrání právo býti neobmezenými pány svého »majetku«, vedle něhož vše ostatní má jen podružnou důležitost. Takový byl duch drobné anglické šlechty a třídy obchodnické, zámožných statkářů, členů parlamentu v době Stuartů. Ba v dřívějším čase je to z větší části duch Morovy »Utopie«. Tento duch přiměl samotného Olivera Cromwella, že se chystal do Ameriky, ačkoli neopatrný, bezradný a neprozíravý král mu nedovolil odejít. Tento duch viděl ve veřejných daních svrchované bezpráví a vyvolal ozbrojenou vzpouru v každé zemi, nejdříve v mateřské zemi a pak v kolonii. Je to duch britských Whigů a britských Nonkonformistů skoro až do dnešního dne. V Reformním klubu v Londýně visí v rámu ze sklem právě proti Veliké chartě americké prohlášení neodvislosti; jsou to příbuzné trofeje téhož podstatně anglického ducha tvrdošijné nepoddajnosti. Ale jeho americká stránka

pokračovala, nezadržována komplementární stránkou anglického charakteru, již vyjadřuje britský toryismus.

Válka o neodvislost povýšila tu whigistickou nedůvěru a nepřátelství k vládě a zásadu nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a odmítání každé spolupráce pro státní účely, krom spolupráce dobrovolné, citové a nepředepisované, na náboženství. Americká ústava pak, jejímž jediným pružným živlem jsou rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora, upevnila tyto zásady neochvějně v politické struktuře. Zorganizovala disorganizaci. Osobní svoboda, odpor k autoritě a »hvězdy a pruhy« byly v myslích lidí vždy spojeny, a následující vlny přistěhovalectva, Irové, prchající před hladem, za nějž činili zodpovědnými Angličany, a východoevropeští Židé, unikající neustálému pronásledování, přinášeli s sebou přesvědčení, jakoby nesmírná veřejná bezpráví byla nezbytným průvodcem systematické vlády, a tak beze změny osvěžovali tuto vzdornou žízeň po svobodě za každou cenu.

Ve své knize »The Future in America« jsem se pokusil ocenit, jak působí tato americká tradice bezpodmínečné svobody na dospělého mužského občana. Ukázal jsem, že se stanoviska někoho, jenž pokládá civilisaci za organizaci lidské vzájemné závislosti a jenž se domnívá, že pevnost společnosti může býti zabezpečena jenom vědomým a ukázněným podřaděním vůle jednotlivcovy, je to tradice neobyčejně a nebezpečně nedostatečná v tom, co jsem nazval »smyslem pro stát«. A tím »smyslem pro stát« míním ne pouze neurčité a sentimentální a okázale veřejné nadšení — toho mají Státy více než dosti —, nýbrž skutečné trvalé pochopení kolektivního zájmu, vtěleného ve státě jakožto předmětu prosté povinnosti a jakožto rozhodujícího činitele v životě každého jednotlivce. Smysl pro stát znamená smysl pro službu a smysl pro » místo «, smysl pro všeobecnou zodpovědnost a pro všeobecné blaho, jež stojí nad blahem jednotlivcovým, což jsou právě cnosti, jež americká tradice napadá a ničí.

Po větší část století znamenala americká tradice stejně pro to, co přezírá, jako pro to, co podává, velké uvolnění lidské energie, mohutné, třebaže hrubé a nespořádané využití ohromných zdrojů, jež evropské vynálezy železnice a telegrafního spojení daly americkému lidu na dosah ruky. Pobídla muže k takové individuální činnosti, jaké snad svět předtím vůbec neviděl. Lidmi bylo sice špatným vedením plýtváno, ale bylo tu méně zhouby od nečinnosti a lenosti než v kterékoli předešlé společnosti. Veliké množství věcí a veliké souhrny věcí byly vykonány, nesmírné rozlohy zkultivovány, rozsáhlá města zbudována v divočině.

Ale tato tradice nevytvořila začátků nebo slibu nějaké nové fáse civilisované organisace, její růst zůstával dlouho neurčitý a chaotický, a souběžně se svou schopností skvělého a ohromného vzrůstu rozvinula hrozná zla politická i hospodářská. Není pochyby, že přírůstek lidské energie byl pozoruhodný, ale bylo ho mnohem méně, než se na první pohled zdá. Značný díl lidské energie, kterou Amerika v posledním století projevila, není rozvojem nové energie, nýbrž jiný směr staré. Přírůstek energie byl též provázen poklesem počtu porodů, jehož ani příval přistěhovalectva úplně nenahradil. Americké lpění na individualitě, její pohrdání kolektivní organisací, její názor, že žena a děti jsou soukromou záležitostí muže, mělo svůj přirozený výsledek. Snaha mužů se nesla zcela za osobními a bezprostředními úspěchy a konkrétními vítězstvími; neměli žádného vztahu nebo jen bezvýznamný citový vztah k národu. Každý muž dbal jen o sebe a nebylo tu nikoho, kdo by dbal o budoucnost. Kdyby se byl splnil slib z r. 1815, bylo by teď ve Spojených Státech amerických sto milionů potomků jednotného a svobodomyšlného národního obyvatelstva oné doby. Těch však není více, jak ukazuje skutečnost, než třicet pět milionů. A je jich možná, jak jsem naznačil, mnohem méně. Za odkaz měst, železnic, dolů a průmyslového bohatství musí americká tradice zaplatiti cenu šedesáti pěti milionů rodilých Američanů, kteří nenalezli času, aby se narodili, a jejichž místo je teď více méně

vyplněno cizími náhradníky. Biologicky řečeno není to pro americkou tradici triumf. Je to však zcela zřejmě výsledek silného individualismu této tradice. Pod jeho převahou spálila svou budoucnost v peci, aby udržela páru.

Nejbližším nutným zlem, vyplývajícím z tohoto povýšení individua a soukromého vlastnictví nad stát, nad národ a nad veřejný majetek, je pohrdání veřejnou službou. Ztotožnilo ducha veřejnosti s křečovitými činy veřejné dobročinnosti. Americkým politickým ideálem se stal Cincinnatus, pro něhož nikdo neposlal a jenž tedy nikdy neopustil svého pluku. Z toho vyplynul zkažený a znehodnocený život politický, mluvící úskočné, temný násilím, nevzdělaný a postrádající státnické vědy, zakazující každý zdravý sociální vývoj domácí veřejnou organizací, a zvyšující nebezpečí zbytečných a zhoubných válek s cizinou každým rokem, kdy vzrůstající snadnost dopravy přiváděla cizí národnosti blíže.

A na třetím místě třeba poznamenati, že americká tradice porušila své nej dražší snahy po všeobecné svobodě a skutečné rovnosti. Ekonomický postup posledního půl století ospravedlnil, pokud se týče Ameriky, Marxovy generalisace úplně. Bylo tu trvalé soustřeďování majetku a půdy, jež se stávalo významnou formou moci v rukou nepatrné rázné menšiny, a trvalé blíženi se velkého zástupu občanstva ke stavu tak zvaného proletariátu v evropských státech. Místo šesti set tisíc rodin z roku 1790, všech skoro stejné úrovně majetkové, a nehledě na zvláštní postavení sedmi set tisíc černochů sotva s jedním člověkem v postavení námezdném, vidíme nyní jakožto nejnápadnější, třebaže nikterak nej důležitější fakt amerického sociálního života bezvýraznou směs milionářských rodin, právě tak marnotratných, pošetilých a rozmazlených, jak se nezodpovědná lidská stvoření s neobmezenými prostředky vždycky jevila. A souběžně se zjevem tohoto soustředění velkých majetků objevuje se též chudoba, chudoba takového stupně, jaký byl téměř neznám ve Spojených Státech v prvním století jejich života jakožto

samostatného státu. V několika posledních desetiletích se s úžasnou rychlostí začala vyskytovatí doupatá lidské bídy právě tak hrozná jako v Evropě a nastal vývoj temnější stránky průmyslu, záležející v osudném využívaní lidské práce v nejnižších zaměstnáních až do vysílení.

V knize »Poverty« od pana Roberta Huntera čteme o »neméně než osmdesáti tisících dětí, z nichž většina jsou děvčátka, v přítomné době zaměstnaných v textilních továrnách této země. Na Jihu pracuje ted šestkrát tolik dětí jako před dvaceti lety. V této části země přibývá dětské práce rok od roku. Každého roku více a více maličkých je odváděno z polí a pahorků k životu v ponižujícím a znemravňujícím ovzduší továrních měst. . .«

Děti jsou cílevědomě dováženy od Italů. Dověděl jsem se od vrchního komisaře Watchorna na Ellis Islandu, že počet malých synovců a neteří, dětí přítelových a podobně, jež s sebou přivádějí, je neobyčejně vysoký, a slyšel jsem ho vyšetřovati a záporně rozhodnouti jeden podezřelý případ. Byl to obzvláště odpuzující Ital, střežící malého hošíka mdlého pohledu, jehož příbuzenstvo se nedalo zjistiti.

V nejhorších dnech továren na bavlnu v Anglii byly poměry sotva horší těch, jež panují dnes na Jihu. Děti, nejmenší a nejslabší, pěti a šestileté, vstávají časně ráno a jako dospělí muži a ženy jdou do továren za svou denní práci; a když se vrátí domů, »unaveně se vrhnou na lůžka, příliš vyčerpaný, aby se svlékly«. Mnoho dětí pracuje po celou noc — »v třeštivém hluku strojů, v ovzduší nezdravém, prosyceném vlhkostí a prachem«.

»Potrvá dlouho,« dodává pan Hunter ve svém popise, »než zapomenu na tvář šestiletého hošíka, vztahujícího ruku, aby opravil něco na stroji, na jeho zsinalou tvář a vyhublé tělo, jevící již fysické účinky práce. Toto šestileté dítě pracovalo dvanáct hodin denně.«

Z páně Spargova »Hořkého nářku dětí« dovidám se mnoho o radostech jisté části mládeže v Pennsylvanii.

»Deset nebo jedenáct hodin denně se děti desíti a jedenáctileté naklánějí nad černým proudem a vybírají břidlici a jiné příměsky z uhlí, jež se pohybuje kolem nich. Vzduch je černý uhelným prachem a hluk drtičů, prohazovaček a hrnouchů se náhonu uhlí je ohlušující. Někdy spadne některé dítě do stroje a je strašlivě roztrháno, nebo sklouzne do černého proudu a je udušeno. Mnoho dětí bývá usmrceno tímto způsobem. Mnohé jiné dostanou po nějakém čase záduchu jako uhlokopové a souchotiny, jež postupně podřý vají jejich zdraví. Protože dýchají den za dnem mraky uhelného prachu, jejich plíce zčernají a jsou přeplněny drobnými částmi anthracitu .. «

Vážený pan J. F. Carey vypráví, jak v Massachusettsu u Fall River malí nazí hoši, svobodní Američané, pracují pro pana Bordena, novoyorského milionáře, skládající plátno do bělicích kádí v lázni chemikálií, jež jim rozežirají tělíčka jako těla malomocných ...

Celkem se zdá, že aspoň půldruhého milionu dětí zakrňuje ve Spojených Státech amerických následkem nezřízeného industrialismu a vyrůstá bez řádného vychování. Tyto děti, špatně živěné, špatně vedené, duševně ztemnělé, třebaže jsou živé a činné, třebaže jsou aktivním a pozitivním, nikoli negativním zlem, jsou s amerického stanoviska ještě mnohem osudnější, než oněch šedesát pět milionů dětí dobrého rodu a zdravé výchovy, které se již nikdy nenarodí.

§ 5.

Je třeba opakovati, že americká tradice je ve skutečnosti tradicí jedné zvláštní složky v této velké směsici a shonu národů. Touto součástí jsou osadní Britové, jejichž puritanismus v sedmnáctém století a merkantilní radikalismus a racionalismus v osmnáctém století zjevně poskytly všecku látku, z níž je americká tradice vytvořena. Je to látka, jež byla přesazena do panenské půdy a překotně vyhnala v nesmírný a překypující optimism obrovským a netušeným hmotným blahobytem a úspěchem. Z této britské tradice středních tříd pochází individualistický duch protestantský, smělá sebedůvěra a osobní zod-

povědnost, nezodpovědné vynakládání sil, nekázeň a mystická víra, že věci se uspořádají správně, ponechají-li se samy sobě. »Státní slepota« je přirozenou a skoro nevyhnutelnou vlastností tradice střední třídy, třídy, jež nebyla nucena vládnouti ani poslouchati, která byla soustředěna a to úspěšně soustředěna na soukromý zisk.

Tento středostavovský britský díl amerického obyvatelstva byl a až do dneška je jedinou skutečně učeněnou součástí v jeho duševním složení. A tak se mu dostalo monopolu na opatrování myšlenkových forem Americe. Jiné části národů, jež byly přijaty do této národní syntesy nebo do ní přišly, mlčí nepřispívajíce k zásobě národních myšlenek a ideálů. Jsou tu na příklad tyto mocné živly: španělsí katolíci, francouzské katolické obyvatelstvo v Louisianě, irští katolíci, francouzští Kanadčané, kteří teď vytlačují neplodné anglické obyvatelstvo z Nové Anglie, Němci, Italové, Uhři. Ti celkem neříkají ničeho. Ze všech desíti milionů barevných se ozývají sotva dva nebo tři řečnické hlasy, Booker Washington, Dubois, paní Church Terrellová, pouhé to protesty proti zvláštním bezprávím. I čilí, neúnavní východoevroští Židé stále ještě nenašli svého výrazu. Profesor Münsterberg psal s jistou hořkostí o tom, že německého živlu v americkém obyvatelstvu není slyšeti. Dovolují, jak vytýká, aby s nimi nebylo počítáno. Upozorňuje, že se zdálo, jakoby neexistovali ani v politice, dokud prohibiční bouře neohrozila jejich pivo. Pak sice americký Němec přerušil své mlčení a vynořil se z temna, ale jenom, aby zachránil svůj korbelt, a pak ustoupil zase v záhadné mlčení.

Je-li nějaká výjimka z této převažující severanské tradice rázu měšťanského, která užívá anglického jazyka a myslí v duchu anglickém, můžeme ji nalézt v sociální demokracii, rozšířené mimo nezdravé činžovní domy chicagské v dolech a zemědělských oblastech středního západu. Je to prudká forma socialistického učení, již mluví tyto oblasti, mnohem příbuznější revolucionářskému socialismu evropské pevniny, než konstruktivnímu a

evolucionářskému socialismu Velké Británie. Její typický orgán je *The Appeal to Reason*, jenž vychází týdně ve více než čtvrt milionu výtiscích v Kansas City. Je to socialism dýšící třídním cítěním a třídní nenávistí a v celku anarchistického ducha; nový a silně neztravitelný příspěvek k americké morální a intelektuální syntese. Je zvláště významný jakožto jediná ostrá výjimka ve světě tvárného přizpůsobování.

Je však nemožno uvěřiti, že toto ohromné mlčení těch dovezených a k ztrávení přijatých činitelů, jež americký národ v sebe pojal, je tak uklidňující, jak se zdá. Není pochyby, že ve velké míře přijímají tradiční formy americké myšlenky a výrazu klidně a bez protestu a užívají jich. Ale budou jich užívat jako člověk, nosící nevhodně ušité šaty; upravuje a přizpůsobuje je každým dnem více svému přirozenému tvaru, tam napínaje šev a jinde vyrovnávaje zbytečnou volnost. Přizpůsobovací síla je zajisté v činnosti. Je jistě činná, i když nehledíme na fakt, že s výjimkou sociální demokracie se nikde neukazuje jakožto protest nebo svěží začátek výzvy proti panujícím formám.

Pokud už byla doopravdy činná, to může snad nejlépe posouditi, kdo pozorně prohlíží zástupy za nedělního večera v New Yorku, nebo to lze vyčísti z archů takového zrcadla lidového vkusu, jako je nedělní vydání *New York Americanu* nebo *New York Heraldu*. V prvním listě je zcela typicky projeveno právě to, co jsem mínil mlčelivou přeměnou staré tradice. Jeho úvodníky píše pan Arthur Brisbane, syn jednoho z oněch Utopistů z Brook Farm, toho shromáždění, jehož se účastnil Hawthorne a Henry James starší a Margaret Fullerová, a o něž se zajímal celý skvělý svět bostonské minulosti, svět Emersonův, Longfellowův, Thoreauův. Pan Brisbane je velmi jemný muž zcela bez ohledu na to, že dostává ze všech žurnalistů světa největší plat. Píše s vtipem a přímostí, s nimiž žádný jiný žijící člověk nemůže soupeřiti, a ukazuje vytrvale to, co je v podstatě americkým ideálem minulého století, čtenářům, kteří

zřejmě potřebují posily v něm. Tímto ideálem je vsuktku postava muže a nikoli státu; je to muž čistý, hladce oholený a s čelistmi takřka dotěrně silnými, čestný, svalnatý, čilý, pohyblivý, statečný, spoléhající sám na sebe, nepolitický, vyjma když se dostane k chytrému a pronikavému hlasování — »můžete někdy ošáliti celý národ«, atd. — a nezávislý — nezávislý — ve světě, v němž proto jistě prorazí.

O jeho pochybách, jeho otázkách, jeho snahách pojednává pan Brisbane s prostou, přímou otcovskou láskou, se vši laskavou přesvědčivostí obrodného kazatele. Miliony čtou tyto úvodníky a pocitují na okamžik jejich dobrodiní, dříve než se dostanou k aktuálnější částem novin. Pan Brisbane se ptá: »Proč jsou všichni muži oddáni hře?« Probírá naši touhu po nesmrtelné nedokonalosti a »Žili jsme už jednou na měsíci?«. Doporučuje nahraditi čistou whisky směsí whisky se sodovkou, srovnáváje přitom účinek rozředěné a nerozředěné tekutiny jakožto oční vodičky (»Zkuste whisky na oko svého přítele!« je nadpis), doporučuje spánek (»Muž, jenž ztratí spánek, bude míti v životě nezdar, nebo mu aspoň ubude nadějí na úspěch«) a výchovu ženské intelligence (»Kráva, jež odhání své odstavené tele, myslí to s ním dobře«).

Docela tak se důvěrně dovolává morálního motivu, jenž byl tak dlouho záchranou puritánského individualismu, z něhož se americká tradice odvozuje. »Ta ruka,« píše, »jež podepírá hlavičku novorozeného dítěte, ruka matčina, podepírá civilizaci světa.«

Ale tyto věci nezachrání starou domorodou notu v obyvatelstvu. Povzbuzují lidi nepochybně, ale nepřiměřeně. A zde je místo, které je téměř kvintesencí amerikanismu, všeho jeho hlubokého mravního cítění i sentimentální nepravdivosti. Uvažuji, zda by některý člověk vyjma Američana nebo britského nonkonformisty kdy ve stavu řečnického vzrušení uvěřil, že Shakespeare psal své hry nebo Michel Angelo maloval své obrazy v jakémsi humanitářském nadšení »pro dobro všech lidí«.

»O co se máme snažiti? O peníze?

»Vydělej tisíc milionů. Tvůj den přijde, a po určité době bude hřbitovní krysa hlodati na tvé hromadě majetku právě tak klidně jako na obyčejném kabátě chudáka.

»Tedy se máme snažiti o moc?

»Jména prvních velkých králů světa jsou zapomenuta, a jména všech těch, jimž závidíme moc, klesnou brzo v zapomenuti. Co znamená nejmocnější muž světa, stoje s bušícím srdcem na břehu Niagary? Co je jeho moc ve srovnání se silou větru nebo s energií jediné vlnky, běžící podél břehu?

»Moc, kterou člověk může vybudovati v sobě samém, pro sebe, je ničím. Jenom pošetilé rozumování uspokojeného sobectví může vyvolali zdání cennosti.

»Tedy co má cenu? Pohlédněme na několik mužů, kteří přišli a odešli, a jejichž život nás inspiruje. Vezměme namátkou několik jmen:

„Kolumbus, Michel Angelo, Wilbeforce, Shakespeare, Galileo, Fullon, Watt, Hargreaves — ti postačí.

»Položme si tuto otázku: „Bylo něco, co vyznačovalo celý jejich život, co pojilo všechny tyto muže, činné na polích tak různých?“

»Ano. Každý z nich a vůbec každý, jehož život stojí za vyprávění, učinil něco pro dobro jiných lidí...

„Vydělávej peníze, můžeš-li. Získej si moc, můžeš-li. A pak, chceš-li býti něčím více než deset tisíc milionů neznámých lidí, tisících se v prachu pod tebou, hled, jaké dobro bys mohl vykonati svými penězi a svou moci.

»Jsi-li jedním z těch mnoha milionů lidí, kteří nemají a nemohou získati peněz ani moci, přemýšlej, co dobrého bys mohl udělati bez toho obojího.

»Můžeš pomoci starci nésti břímě. Můžeš povzbuditi a posíliti ubožáka, snažícího se o nápravu. Můžeš dáti dobrý příklad dětem.

Můžeš státi při lidech, s nimiž pracuješ, a bojovali čestně za jejich blaho.

»Byly časy, kdy nejschopnější muž by byl raději zabil deset lidí než nakrmil tisíc dětí. Ty časy minuly. Nestaráme se sice mnoho o nasycení dětí, ale máme menší zájem o zabíjení lidí. Do té míry jsme se již polepšili.

»Přijde den, kdy raději pomůžeme sousedu, než bychom ho — zákonitě — oloupili o milion dolarů.

„Dělej, co dobrého můžeš, již teď, dokud je to neužitečné, a měj zadostiučinění, že jsi průkopníkem a výstředním člověkem.«

To je hlas americké tradice, znějící co nejhlasitěji, aby jej bylo slyšet v novém světě, a hýřící kursivou i velikými začátečními písmeny. Ostatek tohoto ohromného balíku papíru je mluvčím veřejnosti, jež je prázdná mravní citižádosti a nemá smyslu pro všeobecnější věci, veřejnosti hluché k ideám, nepřístupné generalisacím, veřejnosti, jež dovedla pojem svobody k jeho logickému extrému naprosté osobní neváza nosti. Tyto mnoho povídající sloupce jsou plny účasti jen s osobami a s dramatem osobního života. Neprojevují jiného zájmu krom zájmu o význačné individuální zkušenosti. Zasnoubení, milostné historie, aféry vynikajících lidí jsou podávány s nemilosrdnými podrobnostmi v člancích, ozdobených portréty žijících lidí a sensačním ilustračním doprovodem. I klepaři, kteří podobné věci píší, vyhovují žádostivosti této osobní noty a umísťují své mocně svalnaté portréty na začátku svých článků. Vraždy a zločiny jsou zpracovávány s nej smělejším realismem, a každé nové hrubosti v módním šatu, každému novému lékařskému vynálezu nebo léku, každému novému průlomů do mravního zákoníka, každému novému tanci nebo atletice, každé novince v mořských koupelích, ženskému sedlu nebo něčemu podobnému je věnováno množství pestrých ilustrací, nápadná záhlaví a výmluvná odsouzení. Je tu kolorovaná příloha s nehoráznými vtipy, psaná převážně zvláštním dialektem

newyorských brlohů. Je to řeč, z níž »th« zmizelo, a představuje svět, kde kopnutí mezkem, jež má za následek nekonečnou řadu tragikomických obětí, je nevyčerpatelným zdrojem zábavy pro staré i mladé. »Dat ole Maud!« Menší balík papíru se zabývá sportem. V insertní části nenajdeme ničeho o knihách, ničeho o umění; ale najdeme tu velký výběr prostředků pro vývoj poprsí, pro vzrůst vlasů a pro posílení nervů a oznámení o prodeji látek, o bytech a o příležitostných koupích.

Mohlo by se obrazně říci, že lidská osobnost si tu skutečně udělala domácí pohodlí a ukazuje se, jak lid říká, bez kabátu. Až na jednu výjimku. Výmluvnost pana Arthura Brisbane se může považovati za poslední steh starého šatu — není již více než pouhá dekorace. Vzrušení zůstává jednou zbývající věcí v životě. »New York American« reprezentuje zákaznictvo, jež se může počítati do sta tisíc, a to nemá patrně žádných jiných starostí, nežli jak by ukojilo svou žádostivost života.

§ 6.

Změny, jež nastanou v americké tradici tím, že ji přijímají ony mlčelivé cizí složky v rasové syntese, sotva k ní něčeho přidají a sotva ji nějak vypracují. Směřují jen k tomu, aby ji zjednodušily na pouhý nezodpovědný amorální individualism. S podrobnostmi a vlastnostmi tradice je to zrovna tak jako s flexivní soustavou řeči: přejme-li ji druhý národ, jemnosti zmizují. Ale na americké tradici pracují jiné síly o změnách mnohem nadějnějšího rázu. Americká tradice vstoupila do fáse konstruktivní. Kdyby tomu tak nebylo, byl by americký sociální výhled do budoucnosti vskutku beznadějný.

Účinnou měnicí silou při díle není cizota ani povahová nepřizpůsobivost nových žvlů obyvatelstva, nýbrž uvědomělé ujasnění si nepřiměřenosti tradice inteligentnějšími částmi amerického obyvatelstva. Ten národní nedostatek chápavosti, jenž odmítal jakoukoliv kritiku a nepřiznával nedostatků, zmizel. V posledním desetiletí stala se s americkou myslí změna, jaká se někdy

stává se silným a svéhlavým dítětem. Najednou se zdá, že vyspělo, že začalo měřiti své síly a uvažovati o možných svých nedostacích. Byl čas, kdy americká důvěra a spokojenost se sebou samým se zdály nedotknutelnými; při nejslabším zdání pochyby uchylovala se Amerika k prudké retorice, jako piják sahá po nápoji. Nyní žaloba, kterou jsem drsně, otevřeně a nelichotně nastínil v § 4., dosáhla by potvrzení celé řady Američanů. Klesající počet porodů u všech nejlepších žvlů státu, rozežírající vliv politické korupce, rozpadávání neodvislosti a rovnosti následkem postupujícího hromadění bohatství — tomu Američan musí čeliti nemoha toho popřítí. Povstala nová literatura, literatura národního zpytování svědomí, jež se zdá určena, aby hluboce změnila americkou tradici. Zdá se mi, že obsahuje naději a možnost vědomé kolektivní organizace sociálního života.

Byla-li kdy kniha, vyznačující epochu, byl jí jistě spis Henryho Demaresta Lloyda »Wealth against Commonwealth«. Vyznačuje epochu ne tak tím, co praví, jako tím, co mlčky opomíjí. Kniha byla vydána v r. 1894, a vytkla výrazy co nejjasnějšími neslučitelnost téměř neomezené svobody vlastnictví, jak ji povoluje ústava, se skutečnou svobodou a obecným štěstím lidu. Nutno připustiti, že Lloyd nevyvodil důsledků z tohoto jím vytčeného protikladu. Vyslovil své návrhy řečí tradice, na niž útočil, a naznačil, jak nahraditi chaos pořádkem v stejně chaotických a mystických výzvách. Zde na příklad typické místo ze spisu »Man the Social Creator:«

»Majetek je nyní lidu závadou, jako byla vláda. Majetek nebude zrušen, ale jako vláda bude demokratisován.

»Filosofie soukromopodnikatelského zisku jakožto sociálního řešení byla dobrou životní a pracovní syntešou ve dnech, kdy civilisace posunovala své hranice o dvacet mil za den napříč americkou pevninou, a každý muž byl sám sobě nejlepší možnou sociální mobilisací.

„Ale dnes je to opožděné strašidlo, jež nezmizelo, když kohout

zakorhal. Tenkrát byly zálesácké mravy. Ale totéž se stává nanejvýš nemravným, když zálesák zanikne a průkopník se stává občanem, a tyto zálesácké mravy jsou i nanejvýš nehospodárné, jakmile práce může být rozdělena a výtěžek zmnohonásoben. Nejvýš nehospodárné, neboť povyšují závory za heslo průmyslu a to vede ne k bohatství, ale k tomu strašnému plýtvání národním jměním, které je každému z nás patrné v naší nezaměstnanosti — nejen v nezaměstnanosti dělníků, nýbrž i v tom, že ladem leží země, stroje a co hlavního — srdce. Ti, kteří dosud provozují tuto zálesáckou morálku, jsou jako zločinci, které nová věda, penologie, prostě označuje jako návrat starých typů. Jejich pud po nabývání, kdysi božský jako Merkurův, teď není na místě, vyjma v žaláři. Protože se nehodí již do této doby, jsou nebezpečím. Bude to asi smutný den pro ty, kteří budou státi v cestě, až obrozený lid povstane, aby se jeden druhému vrhl do náručí, aby společně šli a žili, vzájemně se podporující. Dělnické hnutí vážne, protože tak mnozí z jeho řad — a všichni jeho vůdcové — nevidí jasně zlaté niti lásky, kterou byla obepjata všechna slavná minulá lidská sdružení, a která má posloužiti za pojítka novému sdružení přátel spojených v práci, jehož heslem je ,Všichni za všechny .«

Zřízení zmateného kooperativního státu nárazem osmdesáti milionů zapálených entusiastů s nadšením v oku, to je ve skutečnosti Lloydův návrh. Nechce pohlédnouti tváří v tvář — a to chce dnes málo Američanů — chladné potřebě přísné vědy o sociálním zřízení a ukázněném a správně spořádaném státním stroji, kterým by takové nadšení bylo uvedeno ve skutek. Zdá se, že nikterak nedovedou vybočiti z tradičního proudu. Nicméně vyjádřil dosti jasně začínající fási amerického rozčarování z divokého pojetí zásady »jdi, jak ti libo«, jež dodávalo rázu americkému životu po celé prudké, silami plýtvající, rozpínavé století. A byl předchůdcem mohutné dnes a neobyčejně vlivné literatury národní kritičnosti. Množství spisovatelů, můžeme je nazvati literárními badateli nebo sociologickými

literáty nebo revuálními publicisty — je poněkud těžko je zařaditi — podniklo vyšetřování o stavu občanské správy, o hospodářské organizaci, o národní politice a rasových stycích s upřímnou nebojácností a bez jalové výmluvnosti, což bylo pro mnohé Evropany překvapujícím objevem těchto netušených sil v americké duši. President Roosevelt, ten velkolepý opakovač ideí, ten paprsek účinné lidskosti, to první fantastické přerušení řady řemeslných politiků v Bílém Domě, odpovídal jasně na toto hnutí, a učinil je podstatnou, částí všeobecného intelektuálního hnutí amerického.

Na tyto první příznaky potřeby »myslu pro stát« v Americe jsem zejména chtěl obrátiti čtenářovu pozornost v této rozpravě. Jsou to začátky něčeho, co je zcela jasně velkou a složitou snahou rekonstruktivní. Připouštím, že jsou to jenom začátky. Mohou zcela zavadnouti a předčasně zahynouti; ještě pravděpodobněji mohou býti uchopeny dobrodruhy a proměněny v novou soustavu frásí právě tak prázdnou a neplodnou jako byla stará. Faktem však je, že tyto slabé hlasy v čilé a nesmírně hlučné vřavě téměř sta milionů lidí stále zřetelněji oznamují úmysl ujmouti se veřejných záležitostí v novém duchu a na nových zásadách, posíliti stát a zákon proti soukromému podnikání, vypořádati se s těmi národními pověrami, pod nimiž tak dlouho se skrývaly a bujely přetvářka a zrada a soukromá loupež.

Pokud se tyto reformní snahy budou dařiti a rozvíjeli, potud je možna organizace Spojených Států amerických ve velký, sebevědomý, civilisovaný stát, kterému nebude ve světové historii rovno; pokud budou upadati, potud bude upadati i americká budoucnost. Ten, kdo se vědecky zabývá civilisací, shledá, že skutečný zájem Ameriky v příštím století záleží v tom, aby se vývojem těchto pokusů, prožívajících dosud své dětství, vypracovala a ujasnila z její rasové motanice, z jejího lidského chaosu idea kolektivního státu, jako měřítko pro individuální život.

§ 7.

Naznačil jsem v posledním oddílu možnost, že nová vlna

konstruktivních idejí v americkém myšlení muže rychle vyvinouti svou vlastní řadu frází. Ale i tehdy je konstruktivní řeč lepší než destruktivní. I vědomý pokrytec musí něco dělat, aby ospravedlnil své nároky, a zmizí-li prostě z běžných myšlenek přesvědčení, že organizace je chybou a kázeň nepotřebnou věcí, již to vyčistí půdu od ohromné překážky, i když to ještě nezaručuje, že se opravdu bude stavěti.

Ale jsou nehledě k tomu pevnější a účinnější síly za tímto novým hnutím myšlenkovým, jež pracuje nynějšího času pro organizaci v americké směsici?

Hlubající spisovatel, který pátrá po takovýchto živlech, narazí na čtyři skupiny možností, které vyzývají k diskusi. Za prvé je třeba se ptáti: Jak dalece je pravdou, že americká plutokracie je pouze marnotratnou a neučleněnou třídou, a jak dalece je pravděpodobno, že se stane vědomě aristokratickou a konstruktivní? Za druhé a ve vztahu k předešlému, jaké možnosti vůdcovství a hrdosti jsou ve velkých universitách amerických? Dobudou si brzo vlivu na veřejné smýšlení jako ukáznující a řídicí síla? Za třetí, pochopí náhle vzrůstající socialistické hnutí americké, jež je dosud právě tak anarchistické a v duchu neukázněné jako všechno ostatní v Americe, konstruktivní závěry svých všeobecných návrhů a stane se státnickým a konstruktivním? A za čtvrté, jaké jsou utajené schopnosti amerických žen? Stanou se ženy, až si budou stále více uvědomovati samy sebe jakožto třídu a problémy svého pohlaví, silou na straně anarchistické, silou podporující národní sebevraždu, či se stanou silou na straně konstruktivní, jež dělá plány a staví a nese budoucnost?

Jediná možná odpověď na každou z těchto otázek je v přítomné době pouze hádání a odhadování. Ale jedinou cestou, jíž můžeme dosáhnouti nějaké představy o americké sociální budoucnosti, je diskuse o nich.

Začněme pozorováním, jaké asi konstruktivní síly existují v nové plutokracii, která již tak silně ovládá hospodářský a politický

rozvoj americký. První dojem je dojem výstřední a bezúčelné marnotratnosti, dojem třídy nezodpovědné a rozmařilé nade vše minulé. Zolovský obraz tohoto rázu nalézáme v knize Uptona Sinclaire »Metropolis« a také v módních zprávách populárních newyorských nedělních publikací, a mnohé náhodné pohledy na elegantní americký život v Paříži a na Rivieře skýtají potvrzující důkazy. Známý proces Thawův, odečtou-li se jeho theatrální živly, byl jistě velmi přesvědčivým důkazem o zkaženosti, bezúčelné výstřednosti a lenosti bohaté třídy. Ale je nutno býti opatrným v této věci, chceme-li býti spravedliví k událostem. Je-li nějaká věc složkou dvou živlů, z nichž jeden je křiklavě a živě zbarven a druhý klidný a bezbarvý, první náš dojem bude, že věc je totožna s živlem křiklavě a živě zbarveným. Člověk pravděpodobně slyší mnohem méně o velikých plánech a schopnostech chytrých, pevných a konstruktivních jednotlivců určité třídy, než o jejich pošetilých ženách, marnotratných synech, jejich milenkách a o jejich okamžicích podráždění a pošetlosti.

V kariéře velikých boháčů je vždy složka šťastné náhody a složka úmyslu a vůle. Setkáváme se někdy s boháči, kteří se zdají býti jenom šťastnými hráči, kteří nám připadají právě jako tisícátý muž v myriadě divokých dobrodruhů, kteří opravdu nejsou nic jiného, než nicky vynesené náhodou vírem. Jiní zase nám připadají jako výjimečně šťastní poloničmové. Ale jsou tu jiní, jichž růst je rozváznější a osobní kvalita je vůbec vyšší. Vezměme na příklad takové muže jako je pan J. D. Rockefeller nebo pan Pierpont Morgan — výše jejich jmění jim dodává téměř charakteru veřejnosti — a hned nám bude zřejmo, že jednáme s osobnostmi docela jiné intelektuální síly, než na příklad je britský Colonel Norths nebo jihoafrický Joels. Ve své knize »Future in America« jsem prvního celkem pojal podle úsudku slečny Tarbellové, a pojednával jsem o něm jako o případě ziskuchtivosti, vyrostlé v baptistickém prostředí. Ale pochybují velice, že to úplné jej charakterisuje v přítomném jeho stavu. Představme si muže vycívaného k šetrnosti a k »prospívání« jako

k náboženství, muže velmi podnikavého, velmi trpělivého a umírněného a nepochybně s velkou organizační schopností; zbohatne měrou převyšující všechnu lakotnou fantasií. Dosáhne toho všeho a je náramný boháč. Co bude dělati dále? Každý nový krok, jež učiní při vzestupu k vrcholu bohatství, otvírá mu nové obzory a nová stanoviska.

Snad se zdálo mladému Rockefellerovi, příručím v chicagském obchodě, že býti bohat je samo o sobě nejvyšším cílem; v prvním záchvatu radosti při objevu, že je nesmírně bohat, snad děkoval nebi za to jako za nejvyšší dobro a mluvil ke shromáždění v nedělní škole, jakoby se pokládal za nejvíce vyznamenaného z lidí. Ale to všechno se stalo před dvaceti nebo více lety. Člověk nesnese dlouho tento způsob uspokojení; pustí se do nových činů. A takoví muži jako Rockefeller a Pierpont Morgan nežijí v hotovém a chráněném světě s myslí pěstěnou, ochočenou a sytou a stráženu předě všemi vnějšími dojmy, jako je to u královských veličenstev. Mínění světa jako vlnobití proráželo až k nim; četli a poslouchali rozpravy o sobě samých po několik desítekletí; mívali bezesné noci, kdy se zpytovali. Úspěch v získání ohromného jmění nerozluští problému života; naopak, otvírá jej v nové formě. »Co mám dělati se sebou samým?« prostě se vrací zase. Snad jste se rozhodli pro další úspěchy v získávání jmění. Dobrá, došli jste jich opět. Nyní znova přichází otázka: »Co mám dělati? «

Bylo mi řečeno, že Pierpont Morgan sbíral umělecká díla. Dovedu pochopiti, že to uspokojuje bohatého pána, jenž jinak nic nedělá, ale ne muže, jenž prožil pohnutí, vyplývající z vědomí, že drží mocné, velké věci ve svých mocných velkých rukou. Saul, jda hledati oslici svého otce, našel království — a dal se velmi zmužile do kralování, a mně se zdá, že z těchto velkých průmyslových a finančních organisátorů, nechť měli ve svém mládí jakékoli plány, mnozí musí přijíti k poznání, že jejich organizační síla musí býti k službám věci ne menší než je budoucnost národa. Napoleon si

kdysi chtěl zaříditi dům pro podnájemníky a člověk může začíti spekulovali s petrolejem a skončiti jako otec civilisace.

Jsem nakloněn se domnívati, že nějakou takovou myšlenku slyšeli v hlavě zníti někteří z těchto velikých boháčů. Jsem ochoten zařadili mezi možnosti naší doby tu, že taková myšlenka se může brzo státi jasně a určitě ideou inspirující mnohé z těch, kteří se shledávají přemocně bohatými. Nenahlížím, proč by tito čilí boháči neměli rozvinouti státnický smysl, a mohu si zcela představit, že jej rozvinou velmi pozoruhodně. Z faktu, že tito muži byli schopni uplatnili svou organizační sílu za doby, kdy byla nedostatečná hospodářská organizace, nezdá se vyplývati, že budou fanaticky zaujati pro to, aby neobmezená volnost a svoboda vlastnictví trvala dále. Období hospodářské svobody se končí, jak Marx dávno předtím ukázal. Americký obchodní svět se stává více a více spořádaným světem, v němž je stále méně divokých možností úspěchu. Ze všech lidí by si to měli velcí milionáři nej jasněji uvědomovati, a skutečně leccos tomu nasvědčuje, že tak činí. Zdá se mi, že výchovná horlivost pana Andrewa Carnegieho a universitní a vědecké fundace pana Rockefellera nejsou pouhou okázalou dobročinností; vyjadřují určité vědomí přítomné potřeby konstruktivní organizace v sociálním plánu. Přišel čas, aby se budovalo. Myslím, že lze dobře odůvodniti očekávání, že státní smysl milionářů se stane v příštích letech organizovanějším, vědecktějším a obsáhlejším. Je jistě věrohodným tvrzení, že osobní hodnota americké plutokracie za poslední tři desetiletí stoupla, stoupla od hodnoty pouhého nezodpovědného boháče k hodnotě skutečného aristokrata se »myslem pro stát«. To můžeme zaznamenati jako první nadějný paprsek v americkém výhledu do budoucnosti.

A s tímto rozvojem vědomí veřejné zodpovědnosti u velikých boháčů je těsně spojen jednak úpadek pošetilé myšlenky, kdysi v Americe převládající, že politika je nevhodným zaměstnáním pro »gentlemana« a jednak úpadek demokratické žárlivosti na jiné, než

chudé politiky. V New Yorku se mluví velice mnoho o »gentlemenech«, a zdá se, že »gentlemeny« se rozumějí bohatí muži ze »společnosti« s universitním vzděláním, Nyní se zdá, že »gentlemeni« se víc a více přiklánějí k politice, a méně k životu obchodnímu nebo soukromé zjemnělosti. President Roosevelt na příklad byl jedním z průkopníků v tomto novém rozvoji, v tomto opětném povznesení mužnosti k gentlemanskému ideálu. Jeho kariéra značí objevení se nového a lepšího typu muže v americké politice, konec vlády idealisovaných nicek.

Leckdy bylo pronášeno proroctví, že ve Spojených Státech by se mohl vyvinouti cesarismus, a dojistá by se postavení presidentovo lehce mohlo stati postavením imperátora. Není pochyby, že v případě silného úpadku národního systému by se taková katastrofa mohla přihoditi, ale nadějnější a pravděpodobnější směr vývoje je ten, v němž uvědomělá a mocná, třebas i formálního potvrzení postrádající aristokracie bude hráti vynikající úlohu. Ona věru asi nikdy nebude mítí zevních forem aristokracie nebo určitého veřejnoprávního potvrzení. Američané mají právě takovou úzkost před korunkou a známými aristokratickými tituly, jakou měli Římané před slovem král. Octavius z tohoto důvodu nikdy nenazval sebe králem ani Itálii královstvím. Byl prostě Caesarem republiky, a císařství bylo zavedeno již po mnoho let, nežli si Římané plně uvědomili, že se vrátili k monarchii.

§8.

Americké university jsou ve svém vývoji těsně spjaty s objevením se a vzrůstem třídního uvědomění této majetkové aristokracie. Otcové země dojistá uznávali, že je universit potřebí, a v každém státě ustanovil kongres státní půdu, která by opatrovala universitu hmotnými prostředky. Každý stát má universitu, ač v mnohých ohledech jsou tyto ústavy nanejvýš chabé. V dobách upřímné demokracie zkomírání vlády a nechuť ke všem zřejmým nerovnostem zahrnovaly v sobě též zkomírání vyššího vzdělání. A

k tomu ještě naprosto umělá povaha státních hranic, jež nepředstavují nijakého přirozeného rozštěpení a křížují náhodně dopravní trati, učinila některé z těchto státních ústavů zbytečnými a jiné nedostatečnými pro soustřeďující se nároky. Již od začátku šly bok po bok s universitami státními university založené dobrodinci; a s vývojem nových středisek obyvatelstva objevovaly se nové a svrchovaně štědré plutokratické fundace. Hlavní americké university dneška, pokladnice intelektuální prestiže, jsou skoro všechny plutokratického původu, a i na státních universitách, je-li potřebí nových prostředků k založení nových fakult, k podpůrným fondům pro výzkumy nebo publikace a podobně, jsou požádání skoro zpravidla státně uvědomělejší boháči a ne státní sbor zákonodárný. Státní volič, drobný individualista, má méně konstruktivní představivosti — je individualističtější než velký individualista.

Tato síť universit, která je teď rozestřena po Státech, vyměňující mezi sebou učitele, literaturu a myšlenky a vychovávající nejenom odborníky pro učená povolání, nýbrž též značnou část obchodních vůdců a bohatých lidí, nezbytně bude míti důležitou úlohu při rekonstrukci americké tradice, rekonstrukci, jež se již nyní děje. Věnuje velkou a stále rostoucí pozornost předmětům, jež mají nejbezprostřednější vztah k zvláštním praktickým problémům americké politiky, psychologii, sociologii a politické vědě. Má stále bezprostřednější vliv na tisk, dodávající značnou část žurnalistů a vytvářející ovzduší kriticizmu a iniciativnosti. Na jedné straně udržuje styk s populární literaturou veřejné kritiky v oněch nových a zvláštních orgánech veřejné myšlenky, deseticientových revuích; a na druhé buduje stále pevnější podklad všeobecného porozumění, na němž se může sejiti novější generace plutokratů. Starší sentimentální vlastenectví musí pod jejím vlivem učiniti místo určitějšímu a účinnějšímu pojetí kolektivních cílů. Musíme přihlížeti k mravnímu a intelektuálnímu vlivu trvalého vědeckého studia na universitách, a k mocnému vzrůstu universitně vzdělaného živlu v obyvatelstvu,

chceme-li se ohlížeti po nových pokrokových metodách, po dosažení vytrvalého, plánovitého a přesného sociálního rozvoje za dřívější stav systematické lhostejnosti a prodejnosti ve veřejných záležitostech, s níž se občas střídaly epileptické záchvaty »reformátorství.«

§ 9.

Třetí vliv, jenž může též velmi podstatně přispěti k rekonstrukci americké tradice, je socialistické hnutí. Je pravda, že posud americký socialismus měl převážně anarchistickou formu, byl ve skutečnosti téměř jen revolucionářské hnutí dělnické třídy proti soukromým podnikatelům. Bylo již poukázáno na to, že se neodvozuje od současného anglického socialismu, nýbrž od marxistické sociální demokracie evropské pevniny, a nemá ani tolik konstruktivního ducha, jaký vyvinuli angličtí socialisté skupiny fabiánské a Labour Party, nebo novější němečtí evolucionističtí socialisté. Nicméně kdykoliv se na socialismus rozumně reaguje diskusí nebo kdykoliv se přibližuje praktickému uskutečnění, stává se pro skryté v sobě možnosti konstruktivní silou, a není důvodu předpokládati, že nebude naň celkem konec konců v Americe reagováno rozumně. Druhá možnost pro vývoj socialismu mezi pracujícími davy v Americe je revolucionářský anarchismus, od něhož se však pomalu, ale jistě odlučuje. V Americe je nutno si pamatovati, že se zabýváme ohromným množstvím lidí, kteří jsou z největší části a stále zřejměji za nynějšího systému volné průmyslové soutěže k tomu určeni, aby byli buď velmi drobnými živnostníky, drobnými farmáři zápasícími s dluhy, nebo dělníky pracujícími za mzdu po celý život. Mají žiti omezeně a stísněně — a vědí to. Skoro každý dovede teď čisti a diskutovati, a proces soustřeďování majetku a stálého upevňování poměrů, jež byly kdysi nejisté a dobrodružné, stává se teď každému zřejmým. A také je třeba si uvědomiti, že i tito lidé jsou pod vlivem americké tradice, jež působí, že každý se má právě za tak dobrého jako je druhý a právě za tak oprávněného plně žiti. Ať měli jejich

otcové jakékoliv sociální tradice, jakékoliv představy o místě, jež nutno zastávali pokorně a vážně, a o povinnostech, jež nutno konati, ty byly zanechány v Evropě. Žádná církev neovládá scenerie této nové země a nenabízí autoritativním a přesvědčivým tónem posmrtnou útěchu za život prožlý chmurně, ale zbožně. Ať se přihodí cokoli v jejich národní budoucnosti, o jedné věci mohou být vlastenečtí Američané ujistěni, a to je nesmírná všeobecná nespokojenost pracující třídy a mocné hnutí, hledající všeobecné zlepšení. Praktické formy a výsledky tohoto hnutí budou záviseli skoro úplně na průměrné životní míře dělníků a jejich všeobecném vzdělání. Upracovaní a špatně organisovaní cizinci, jaké nacházíme v New Jersey, žijící v poměrech velice bídných, budou zuřiví, netrpěliví a celkem nebezpeční. Budou zle rozhořčeni každým vyliččením plutokratického přepychu ve svých novinách, a snadno sáhnou k ničivému násilí. Horník Západu a zemědělec Západu tísnění nesnesitelně se strany jedné věřiteli a se strany druhé všelijakými železničními kombinacemi, budou skoro stejně nakloněni divokým metodám projevu. List »The Appeal to Reason« na příklad, o němž jsem se zmínil již dříve v této kapitole, zuřivě dychtí po zničení nynějšího kapitalistického systému, ale je příliš rozpálen a nedočkavý na toto zadostiučnění, než aby nějak jasně naznačil, co by systém ten mělo nahraditi.

Nazývati tuto nespokojenost, která vře ve spodině amerického systému, socialismem je chybné označení. I kdyby vůbec nebylo socialismu, bylo by zde právě tolik této nespokojenosti, tatáž povstalecká síla a touha po násilí, jež by si našla jiné jméno a daleko ničivější metody. Tato nespokojenost je částí téhož bezplánovitého zmatku, jenž na druhé straně se projvuje svévolnými výstřednostmi hejsků v New Yorku. Ale socialismus sám, ve všech formách výrazu přijatých těmi, kdo prohrávají v hospodářském boji, obsahuje konstruktivní schopnosti a vede své přívržence k ideálu organisovaného státu, plánovitého a vyvinutého, z něhož může být

tato strašná sociální tíseň vyloučena, a jenž je také ideálem, k němuž dnes směřuje sociologie a myšlenky každého prozíravého a konstruktivně smýšlejícího člověka. V socialistické hypotese kolektivního vlastnictví a správy jakožto sociální base je zárodek »smyslu pro stát«, jenž se může po případě vyvinouti v rozsáhlé pojetí sociálního řádu, pojetí, na němž osvícení milionáři i neosvícení dělníci se na konec budou moci sejiti v šlechetné a vlastenecké spolupráci.

Zdá se tedy, že naděje americké budoucnosti se kolísají mezi dvěma možnostmi, pokud více nebo méně konstruktivní socialismus nabude nebo nenabude vrchu a nenadchne pracující dav obyvatelstva. V nejhorším případě — předpokládáme-li, že nabude vrchu vášnivě a prázdné nepřátelství k soukromému vlastnictví jako takovému vydávající se za socialismus — můžeme očekávat rozhořčený a bezúčelný třídní boj mezi vyvlastněným množstvím a několika vlastníky majetku, boj, jenž nebude všeobecným povstáním, nýbrž jenž se projeví místními výbuchy, stávkami a surovým potlačováním; bude to boj, pozvedající se ke krvavým srážkám a klesající k hrubě zkorumpovaným zápasům politickým, v nichž může jedna strana získati převahu na tom a druhá na onom místě, a jenž se může vyvinouti v trvalou občanskou válku v méně obsazených částech země nebo v neodolatelné hnutí pro secesi mezi západem a východem. Při tom předpokládáme největší možnou prudkost a nejkrátkozračnější sobectví a největší nerozumnost, jakou si jen můžeme představit, na obou stranách, u dělníků i u plutokraticky jednajících vlád. Ale jestliže silnější a vzdělanější části amerického obyvatelstva si včas uvědomí nesmírné mravní schopnosti socialistického hnutí, jestliže se vynasnaží o pochopení jeho dobrých stránek místo aby zdůrazňovaly špatné, budou-li s ním udržovati styk a napomáhati rozvoji konstruktivního obsahu v jeho návrzích, pak — jak se mi zdá — lidový socialismus bude moci

býti pokládán za třetího velkého činitele při tvorbě civilisovaného amerického státu.

V žádném případě se mi však nezdá pravděpodobným, že by tu mohlo býti nějaké národní revoluční hnutí nebo nějaké naprosté zaražení vývoje aristokratické fáse v amerických dějinách. Plocha země je příliš veliká a spojovací prostředky mezi dělníky v různých částech země nedostatečné pro smluvené povstání nebo i jen pro působivé politické jednání v davech. V nejhorším případě — a jenom v nejhorším případě se velké povstalecké hnutí stává pravděpodobným — noviny, skladiště, telefony a telegrafy, všechny prostředky veřejného dorozumívání, železnice, arsenály, děla, létadla a všechen válečný materiál budou v rukou držitelů kapitálu, a nezbytně vysoké bude číslo zrádců mezi vůdci třídy rasově nejednotité, rozhořčené, podezíravé, spojené pouze svými nevýhodami a žádnými konstruktivními záměry. Takže ačkoliv vzrůstající rozpor mezi dělnictvem a kapitálem může znamenati nesmírnou sociální desorganizaci a bezzákonnost, ačkoliv může podporovati i lidové snahy v nových pokusech o secesi, nevidím v něm schopnosti a síly k tomu novému podnětu, jež revoluční socialisté předpokládají; vidím v něm pouze jednu z mnohých sil působících konec konců také konstruktivně a smířlivě, zvláště jestliže university, jak se dá očekávati, budou prostředkovati.

§ 10.

Jaké změny asi nastanou v intimnějším sociálním životě obyvatelstva Spojených Států? Dva vlivy pracují, které jej mohou hluboce změnit. Jeden je ono rozšíření vzdělání a provázející je změna v mravním stanovisku, která činí americký domov, kdysi plodný, stále neplodnějším, a druhý je stoupající úroveň ženského vzdělání. V tomto věku vytvořilo se v ženách nové vědomí. Vstupují v okruh kolektivního myšlení v míře, která nemá ve světové historii příkladu, a s příznaky, které zároveň znepokojují i matou.

V § 5. jsem vypočítal složky, jež jsem nazval mlčelivými činiteli

v americké syntesi, přistěhovalé evropské cizince, katolíky, barevné a tak dále. Chtěl bych teď připomenouti, že při vytváření americké tradice byly také ženy v širokém rozsahu a zcela patrně mlčelivým činitelem. Tato tradice patří od základu nejen střední třídě a je nejen anglická, nýbrž je také od základu mužská. Občanem je muž. Žena mu náleží. On za ni volí, pracuje za ni, vykonává za ni všechno obtížnější myšlení. Ona je doma za krámem nebo v mlékárně na farmě se svými dcerami. Připravuje jídlo, zatím co muži hovoří. Americká představitost a americké cítění se silně soustřeďují kolem rodiny a »matky«. Americké ideály jsou domácí. Sociální jednotkou je domov a jestliže se touto jednotkou stává domov s jedním dítětem nebo vůbec bez dětí, působí tu jiná a rozdílná řada vlivů a úvah, na něž se vůbec nikdy nemyslí, když se mluví o citu pro domov, o nichž by vskutku bylo nejemné se zmiňovati v takové chvíli.

Tento ideál domova, patřícího muži a zbožňujícího matku, je vůdčím americkým ideálem od přistání lodi Mayfloweru až po úvodníky pana Arthura Brisbanea. A je jasno, že velmi značná část mezi současnými vzdělanými ženami nemíní přiznávat se déle k tomuto ideálu. Nechtějí býti majetkem, nechtějí býti hýčkány a uctívány. Pokud představují v tomto ohledu své pohlaví, je velmi těžko říci. Je sotva přehnáno, řekneme-li, že v Anglii v středních a intelektuálně nejčinnějších třídách všechny nejschopnější ženy mladší než pětatřicet let pracují pro volební právo žen a pro ideál rovného a nezávislého občanství a že se činně účastní kritiky poměrů, v nichž dnes ženy žijí. Je aspoň pravděpodobno předpokládati, že se blíží den, kdy už nebude uspokojující vyhlídkou pro velkou většinu žen alternativa mezi celibátem nebo životem hospodářské závislosti a fyzické podřízenosti muži, jenž si ji vyvolil a na jehož laskavosti závisí její štěstí, nebo prostitucí, a kdy s nově vzniklým politickým vědomím budou ženy připraveny jako třída usilovati o to, aby se tyto poměry změnily. Možná, že to je nesprávné, a že většina žen stále ještě nalézá a bude nalézati největší uspokojení života v oddanosti

k přijatému muži a k jeho dětem. Ale pisatel má dojem, že taková prostá a prostosrdečná oddanost je vzácná, a že ženy, uvolněné od tradice — a vzdělání, čtení a diskuse znamenají uvolňování od tradice — dychtí právě tak po iniciativě, svobodě a zkušenosti jako muži. V tom případě vytrvají v nynější agitaci za politická práva, a až si je zabezpečí, přistoupí k tomu, aby požadovaly velmi pronikavou přestavbu našeho nynějšího sociálního řádu.

Je zajímavo vytknouti směr, jímž je asi tato touha po samostatnosti povede. Ženy objeví, že jejich dnešní závislost není ani tak zákonem způsobena, jako že je to spíše závislost hospodářská, vzniklá z hospodářských nevýhod, jež na ně uvaluje jejich pohlaví. Mateřství a to, co je provází, jsou okolnosti v jejich životě, které tím, že vyčerpávají energii a nezískávají jim ničeho, uvádějí je v postavení hospodářsky nevýhodné. Od stupně, na němž majetek přestal býti výrobkem hlavně ženské zemědělské práce (tak zvaný primitivní matriarchát) až k naší nynější době musí ženy spoléhati na mužovu ochotu živiti je, aby mohly uplatniti organický účel svého bytí. Ať už mají rovná občanská práva nebo ne, ať mají hlasovací právo nebo ne, tato nutnost závislosti potrvá za našeho systému soukromého vlastnictví a volné neomezené soutěže. Zde je jenom jedna zřejmá cesta, po které ženy mohou jakožto třída uniknouti z této závislosti na jednotlivých mužích a ze vši praktické podřízenosti, kterou tato závislost přivozuje, a ta jest změnit tak své postavení, aby učinily mateřství a výchovu dětí břemenem nikoliv manželovým, nýbrž obce. Zveřejnění mateřství je jedinou cestou, kterou mohou zástupy žen dosáhnouti oné osobní svobody a nezávislého občanství, kterého si tak mnohé z nich žádají.

Tato idea mateřství co státní instituce — nebo, jak je to často formulováno, domova co státní instituce — je moderními socialisty uváděna jakožto nerozlučná část jejich návrhů, a je zajímavo poznamenati, že zde je styčný bod, který může přivésti ženské hnutí zcela po bok konstruktivnímu socialismu. Je samozřejmé, že dříve

než se udělají první kroky ve směru sestátnění rodiny, budou veřejné ústavy a státní organizace nuceny projevit mnohem více poctivosti a výkonnosti, než nyní v Americe jeví. Přece se však události ve všech současných civilisovaných státech berou tímto směrem, a je to směr, jenž najde mocnou posilu ve starostech mužů, jež jim připravuje vzrůstající a stále patrnější nezdar vypěstovati v nitru nepodporované soukromé rodiny potomstvo, přiměřené sociálnímu rozvoji. Vášnivě výzvy presidenta Roosevelta ujasnily již vši americké inteligenci tuto sebevraždu domácího obyvatelstva, ale pouhá retorika sama o sobě nestačí, aby učinila plodnými lidi s nejistým postavením a bojující za udržení snesitelné, životní míry proti velkému hospodářskému útisku. Výzva k neomezovanému rodičovství, jež se rovná volání k neobyčejně těžké a zcela neodměňované sociální povinnosti, selže. Muž i žena stejně se obávají přílišného břemene. Cestování, prázdení, svoboda, pohodlí, majetek a zvýšená schopnost k obchodní soutěži jsou odměnami zdržlivosti v plození, a ani nesouhlas presidenta Roosevelta a pýcha z potomstva nevyvažují dostatečně těchto pohnutek. Mnohočlenné rodiny mizejí ze Států, a stále větší počet manželství je bezdětných. Ti, kteří mají děti, omezují jejich počet, aby je zaopatřili tak, aby měly pravděpodobně nějakou výhodu v životě. To je, jak nám osvětluje k tomu nezbytné poznání, právě tak prakticky nevyhnutelným následkem individualistické soutěže a staré americké tradice, jako objevení se brlohů a třídy milionářů.

Tato fakta jdou až k samému kořeni amerického problému. Vytkl jsem již, že přes ohromné přistěhovalectví obyvatelstvo Spojených Států bylo na konci devatenáctého století o dvacet milionů menší, než by mělo být svým vlastním národním vzrůstem, kdyby byl býval zachován počet porodů se začátku století. Po sto let byla Amerika »napájena« Evropou. Tento napájející proces nebude pokračovati neobmezeně. Přistěhovalectvo přicházelo ve vlnách, jakoby nádržka po nádržce byla narážena a vyčerpávána. Nyní Anglie, Skotsko, Irsko, Francie a Skandinávie neposílají už skoro

nic; nemají více co posílati. Německo a Švýcarsko posílají jen málo. Podpora jihoevropská není tak hojná jako dříve. Může přijít čas, kdy Evropa a západní Asie nebudou již míti přebytek obyvatelstva k vývozu, kdy i východní Asie vstoupí do méně úrodného období, a kdy Amerika bude nucena ohlížeti se po svém vlastním přirozeném přírůstku pro pokračující rozvoj svých zdrojů.

Zůstane-li nynější osamocená rodina za soukromé soutěže stále sociální jednotkou, zdá se nepravděpodobným, že by v Americe byl větší přirozený přírůstek, než jaký vykazuje Francie.

Vyvine se mezitím vzrůstající idea těsnější sociální organisace tak dalece, aby mohla projevit nějaké kolektivní úsilí v této věci? Nebo přijde to všechno teprve tehdy, až obyvatelstvo celého světa projde obdobím naprostého poklesu? Zvláštní ústava Spojených Států dává pozoruhodnou svobodu pokusu v těchto záležitostech každému jednotlivému státu, a vývoji v určitém okrsku netřeba čekati na změnu ve smýšlení celého národa, ale na druhé straně již povrchní pohled přesvědčí anglického návštěvníka, že každé takové hluboké vměšování do rodinné autonomie se protiví všemu, co se nynějšího času zdá Američanům drahým. Ale to všechno ovšem jsou nové ideje a nové úvahy, které teprve musí být přiměřeně předloženy národnímu svědomí, a je naprosto nemožno vypočítati, jak obyvatelstvo, žijící v měnících se poměrech a se zvyšující se úrovní vzdělanostní a s rozvíjejícím se uvědoměním žen bude asi mysliti a cítiti a chovati se za dobu jedné generace. Dosud je Amerika pro všechnu politickou a kolektivní akci demokracií individualistických mužů odmítajících jakékoliv poručníkování, kteří by nesnesli takového vměšování do poměru mezi sebou a ženou, kterou si vyvolili za manželku, jakým je sestátnění mateřství, a kteří na »caparty«, jež se občas i v nejspřádanějších rodinách objevují jako něco, co působí potíže, by se nedovedli dívat jinak než jako na velmi zábavné vedlejší produkty individuálních náklonností.

Nalézám v londýnském »New Age« z 15. srpna 1908 popis

»Johna Smitha«, průměrného britského voliče, od pana Jeroma K. Jeroma. John Smith by mohl v některých ohledech posloužili za typ průměrného muže všech moderních kultur. Mezi jinými věcmi, které John Smith myslí a si přeje, jest:

»Míti úplně pro sebe domek se zahradou na venkově. Jeho přání ukojeno by bylo asi půl akrem půdy. Chtěl by mít piano v nejlepším pokoji; bylo vždy jeho snem mít piano. Jeho nejmladší dceruška, jak je přesvědčen, je hudebně nadána. Jako muž, jenž se potloukal po světě a přemýšlel, oceňuje zcela dokazování, že spolupráce může značně usnadnit mater riální stránku života. Nahlíží zcela, že spojením půl tuctu rodin v jednom velikém domě se může dojít k lepším praktickým výsledkům. Je právě tak lehké řídit vaření pro sto osob jako pro půl tuctu. Bylo by tu méně ztrát na potravě, uhlí, světle. Vyhradit jedno piano pouze pro jednu dívku je nesmysl. On vidí to vše, ale to nezmění ani za mák jeho vášnivého zaujetí pro ten malý domek se zahradou, jenž by patřil zcela jen jemu. Je tak založen. Je typem velmi mnohých jiných mužů a žen, povahově uzpůsobených podle téhož vzoru. Co s nimi chcete udělati? Změnit jejich pudy, jejich základní povahu, kořenící ve staletích? Či, jako druhou možnost, přeměnili socialismus, aby se hodil Johnu Smithovi? Co se asi ukáže býti kratší operací?«

To však jen mimochodem. Zde je na konec pointa, o niž nám jde;

»Slyšel, že socialismus navrhuje uznati službu prokazovanou od ženy státu tím, že jí bude platiti týdenní mzdu, přiměřenou počtu dětí, jež zrodila a vychovává. Nechci opakovati jeho námitek proti této ideji; sotva by mohly býti nazvány námitkami. Zlý pohled se zjeví v jeho očích; něco přímo nevyjádřitelného, prehistorického, skoro nebezpečného z nich vyhlíží... Mluvte-li k němu o tomto předmětu, zdá se vám, že nemluvíte k muži. Je to, jako byste se byli octli tváří v tvář čemusi za civilisací, za lidstvím, čemusi hluboko na spodině mezi temnými začátky stvoření ...«

Není ovšem pochyby, že pan Jerome zde píše přehnaně. Ale je dosti pravdy v tomto citátu, aby zde mohl státi jako hrubý symbol jiného činitele v této otázce. John-Smithismus, tento mužný a individualistický živel v občanu, vzdoruje a stojí proti všem silám organisace, jež by jej chtěly podrobiti společným záměrům. Nestará se o nastávající národní úbytek a vylidňování, nestará se o ducha vzpoury pod zdánlivou spokojeností paní Smithové, nestará se o svou vlastní nevyhnutelnou porážku v hospodářském boji, nestará se, protože nemůže porozuměti žádné z těchto věcí; má zatvrzele zakalený mozek a stojí na něčem, co, jak sám chápe, je proti obecně i proti všem jakýmkoli ostatním Johnům Smithům. John-Schmithismus je činitel vedle všech ostatních činitelů. Tvořivý, dobyvačný, výbojný duch těch větších Johnů Smithů, kteří mají úspěch proti myriádám Johnů Smithů, kteří prohrávají; širší obzory a účinnější metody vzdělaných mužů; probouzející se třídní uvědomění žen; nevyhnutelná marnost John-Smithismu s jeho strnulou neodvislostí, jež způsobuje, že John Smith nenávidí i ukázněnou spolupráci s Tomem Brownem k dosažení společného cíle; Smithova skutečně podstatná neschopnost ke kolektivní činnosti — to vše stojí proti konečnému vítězství Johna Smitha a pracuje i ke konečnému jeho zcivilisování.

§ 11.

Je možno pochybovati, zda vzrůstající kolektivní organisace společnosti, k níž Spojené Státy americké, jak se zdá, směřují zároveň se vším ostatním světem, bude vskutku v širokém rozsahu organisací národní. Ústava je nesmírnou a složitou překážkou účinné centralisaci. Jsou zde mnohé důvody pro předpoklad, že národní vláda zůstane vždy trochu neúčinná a odloučená od plného proudu amerického života, a to přes velikou moc, jíž je obdařen president.

Jedním z těchto důvodů je dojista zvláštní náhoda, jež umístila sídlo vlády na Potomacu. Pro myslícího návštěvníka Spojených Států stává se tato poloha ústřední vlády v ústraní v drobném okrese,

vzdáleném ode všech velkých středisk myšlenky, obyvatelstva a obchodní čilosti, tím význačnější, tím více zneklidňující, tím jasnějším znamením nezhojitelné slabosti v národní vládě, čím jistěji pochopí zvláštnosti americké situace.

Nechápu, jak by mohla ústřední vláda toho velkého amerického národa, o němž sním, býti ve Washingtoně, a nevím, jak by mohla býti nynější ústřední vláda přenesena do nějakého jiného střediska. Ale jíti do Washingtonu, viděti Washington a mluvit k Washingtonu znamená nabýti neobyčejného dojmu svrchovaného osamocení a beznadějnosti Washingtonu. Národní vláda jakoby byla zalezla do kouta, aby něco kutila po tmě. Přicházíme z bujného pohybu a čilosti severních měst do tohoto slunného a vysilujícího místa nedbale pěstovanou krajinou Virginie, a najdeme špinavý, nedokončený slib města, široké třídy, vroubené černošskými chatrčemi a kusy civilizace, velké veřejné budovy a ohromný poštovní úřad, museum bez života, nečinnou universitu, nádhernou opuštěnou knihovnu, ulici obchodů s památkami, řemeslně zařízené prohlížení Washingtonu a pitomě ohromný obelisk. Zdá se, že to je ideální hnízdo pro manipulace s celním systémem a místo, kde zahnívají delegáti a agenti za nimi se táhnoucí. V Bílém Domě za času presidenta Roosevelta našel pisatel přechodný plamen intelektuální čilosti, plivátka a skleněné zástěny, které jej kdysi činily podobným londýnské kořalně, byly odstraněny, a dřívější orgie potřásání rukou byly omezeny na minimum. Bylo však cítiti, že je to pouze náhodná fáse, Zavraždění Mc. Kinleyovo bylo pouze přerušením v normálním washingtonském chodu. Na toto místo, které je každému z cesty, přicházejí senátoři a členové kongresu, většinou nechávající své rodiny doma ve svých rodných státech. Sem se také schází množství žurnalistů a politických agentů a úředníků, spousta špatně vychovaných, prostředních lidí. Pro většinu z nich tu není ani společenského ani intelektuálního života. Americká myšlenka je daleko odtud, soustředěna nyní v New Yorku; obchodní a

hospodářský rozvoj se soustřeďuje v New Yorku; až na presidenta setkáváme se v New Yorku s lidmi, kteří něco znamenají, a new-yorské ovzduší probouzí a rozvíjí ideje a cíle. New York je přirozené hlavní město Spojených Států, a muselo by jím býti v každém vysoce organisovaném národním systému. Vládne-li se však z okresu Columbia, znamená to samo sebou negaci jakéhokoliv vysoce organisovaného národního systému.

Ale vláda z tohoto neúčinného, netečného místa je jenom nejpádňším výsledkem oné neohebné soustavy, kterou hádající se delegáti v r. 1787—88 konečně vytvořili z konfliktu státních žárlivostí. Pčinili se ze všech sil, aby učinili centralisaci nebo nějaké spojení Států nemožným a soukromý majetek nedotknutelným, a potud se jejich dílo osvědčilo neobyčejně účinným. Jenom velký přírůstek intelektuální a mravní síly v národě je může někdy odstraniti. A zatím, co stále neplodnější miliony Spojených Států zápasí se zákonnými a tradičními obtížemi, jež slibují zaraziti na konec jejich rozvoj vůbec, ostatní svět půjde k novým obdobím. Probuzená Asie bude reorganisovati své sociální a politické soustavy v souhlase s moderní vědou a moderními idejemi, a též Jižní Amerika bude pracovati na svém přístím osude, možná, že ve formě mocné konfederace států. Celá Evropa dá projiti svým Johnům Smithům školou jemnější kázně a širších ideí. Je zcela možno, že američtí Johnové Smithové budou míti málo příčiny vychloubati se národní převahou anno Domini 2000. Je zcela možno, že Spojené Státy budou pokorně seděti u nohou učitelů, dnes netušených.

NĚKOLIK MOŽNÝCH OBJEVŮ.

Přítomná doba jsou žně pro proroky. Šťastný spekulant v budoucnosti sedí na navršeném voze a zpívá: »Já jsem vám to říkal«, neboť ponorka a letadlo a telegram Markoniův a severní točna jsou šťastně dosaženy. Ve shonu uskutečňování snad uniká pozornosti, že prorocká výroba nových nadějí nijak neudrží krok se žněmi dosažení. Přítomná tendence vědeckého vývoje není zdaleka tak zřejmá, jako byla před dvaceti lety. Její sliby nemají elementární šířky té prostší doby. Když jste jednou letěli, tak jste letěli. Když jste se jednou projeli pod vodou, tedy jste se projeli pod vodou. Nezdá se, že by víc velikých věcí toho druhu bylo dosažitelné, takže skoro lituji, že si Commander Peary a kapitán Amundsen tak pospíšili. Nikdo neočekává alespoň pro několik staletí, že se půjde za naší atmosféru. Do všech elementů jsme teď vtrhli. Lze si představit, že by člověk teď mohl vynalézt nějaký žízalovitý přístroj, tak aby mohl procházeti skrze skály zrovna jako žízala prochází půdou, prozkoumává všecko, vyhlubuje v předu a nechává v zadu vyhloubený rum, ale, abych to řekl mírně, jsou při tom značné nesnáze. A pochybuji o výsledku na obrazotvornost. Celkem myslím, že hmotná věda už teď sklidila ukázky své žně v dnešní úrovni a že jí zbývá v budoucích letech hlavně to, aby je vypracovala v podrobnostech a provedla je ve větším měřítku. Věda jistě bude dávat stále ještě velké překvapující výsledky všeho druhu, ale podle mého mínění nic, co by v dramatické novosti, v důkazu, že člověk se dostal k něčemu naprosto novému a zvláštnímu, se vyrovnalo Montgolfierovi nebo bratrům Wrightům, Kolumbovi nebo dosažení točny. Zbývá tu ovšem dobytí atomové energie, ale tomu kladu ještě 200 let.

Pokud tedy sahá mechanická věda, jsem nakloněn mysliti, že

budoucí období bude se stanoviska obyčejného člověka téměř bez senačního zájmu. Jistě bude tu nesmírně mnoho obohacování a vyplňování, ale nikoli toho druhu, který se dostává na vynikající místo v denních novinách. Na každém kroku budeme docilovati úspor a všude se budou zjednodušovat metody, budou se objevovati nové umělé látky s novými schopnostmi a nové metody, jak užít nové síly. Postupně se bude měnit aparát a jakost lidského života — bude to ten druh změny po procentech, který nepůsobí žádný myšlenkový otřes. Elektrické topení na př. se stane možným v našich domech a pak lacinějším a konečně tak laciným a dobrým, že nikdo nebude už nikde topiti uhlím. Malá elektrická zařízení učiní hrubou práci zbytečnou ve více a více směrech. Stavitel zavede nový praktičtější, zdravější a hezčí materiál a mladý architekt se bude stávat více a více znaleckým zkoumatelem novinek. Parní stroj, uhelné skladiště a vysoký komín, ba opravdu všechny komíny zmizí klidně z pohledu na městský náš kraj. Cestování bude rychlejší a levnější a zvyšování jeho rychlosti a pohodlí bude neustále pokračovali rozšiřující zkušenost. Soustavnější a chápavější věda sociální bude odhadovati pravděpodobný vzrůst a pohyb obyvatelstva a bude upravovati město a venkov způsobem, který by se zdál dnes téměř nepochopitelně moudrým a velkomyslným. To vše znamená klidné rozšiřování a provzdušování a okrašlování života. Utopistické požadavky, pokud sahá hmotná stránka věci, budou prováděny a dodávány posléze s největší pohotovostí.

Vědeckých výsledků, které udiví naše děti, bude podle všeho dosaženo ve směru zcela jiném. Pokrok v lidských věcech se nikdy nejeví být stejného rázu. Mezi oblastí a oblastí jsou spletené vztahy, Jeden obor musí naznačovat pochod na místě, dokud jiný není s to, aby ho dohonil s výsledky dostatečně uspořádanými a konklusemi dostatečně zjednodušenými k užití, Lékařství čeká na organickou chemii, geologie na mineralogii a obě na chemii vysokých tlaků a teploty, A jemné variace v metodě a v převládající duševní

povaze pracujícího spisovatele vedou k pozoruhodným rozdílům v jakosti a množství konstatovaného výsledku. V dějinách každého vědeckého území jsou mimo to období osívání, kdy mnoho se pracuje bez bezprostředního zřejmého užitku, a období, jako na př., poslední dvě desetiletí využití elektřiny, kdy se plodně uskutečňuje, Je nanejvýš pravděpodobno, že fyziolog a organický chemik pracují k součinnosti, která snad udělá oblast lékařskou novou vědeckou říší pohádek.

Dnes je dieta a životospráva výhodné pole pro mastičkáře nebo dryáčníka a pro ten druh ochotnického specialisty, zpola odborníka zpola podvodníka, který kvete tam, kde není vypracovaných a určitých vědomostí. Spousta obyčejných lékařů z povolání, vyzbrojených malou zkušeností a zmateným výcvikem, chodí a předstírá, že má přesné vědomosti, které prostě neexistují. Lékařské badání je málo podporováno a hloupě podporováno, ne tak pro soustavné zkoumání vědecké jako spíše pro nevědecké vyhledávání prostředků pro určité nemoci — pro rakovinu, souchotiny atd. Ale třeba jsou zakrývána, překrucována, omezována a zdržována, přece podle všeho pokračuje teď práce o vybudování správné vědy o životních dějích při zdraví a nemoci stejně, jako se učistila fyzika a chemie v pozdější době osmnáctého a v raných létech devatenáctého století. Není nerozumno míti zato, že lékařství snad brzo dospěje k dalekosáhlým zevšeobecněným přesvědčením a že přistoupí k tomu, aby se ujalo toho velkého zázemí lidských zájmů, které mu po právu patří.

Ale lékařství není jediné území, na němž rozumně můžeme čekatí náhlý vývoj zázraků. Srovnávány jsou s vědami o hmotě, daly dosud psychologie a věda sociální pozoruhodně málo příčiny světu k údivu. Nejen naše lékařství je slabé a zlomkovitě, nýbrž naše věda o výchově je nejubožejší směs aforismů a klamavých chytráctví. Opravdu hned jak překročíme dosah měření a vážení a třídění, shledáme, že se provádí jakési tápání z místa se nehýbající, které vrhá nej silnější pochyby na praktickou užitečnost běžných

pojmu logických a metafysických v těchto oborech. Vyvázli jsme jen částečně z doby scholastiků. V tomto směru jsme nevyvázli z ní vůbec. Je zcela možno, že v universitních posluchárnách a v odpuzujících foliantech metafysických diskusí i teď postupuje osvobozování lidského rozumu a vůle. Snad brzo lidé zaútočí na problémy sebeovládání lidského života a lidského osudu v nových výrazech a v duchu zcela novém.

Dohady o věcech dosud neobjevených musí nutně být nejasné. Ale moje předtuchy se rozpadají ve dvě skupiny. Předně jsem nakloněn očekávat velký soustavný vzrůst individuální lidské moci. My ještě asi nemáme ani tušení o tom, co se může udělat s lidským tělem a s lidskou myslí zvyšováním jejich výkonosti. Vzpomínám si, jak jsem mluvil s nebožtíkem Sir Michaelem Fosterem o možnostech moderní chirurgie a jak se mně přiznal, že se neodvažuje z obavy o svou pověst říkati obyčejným lidem věci, o kterých myslí, že se jednou stanou operacemi zcela všedními. Po té stránce myslím, že mluvil za velmi mnoho svých kolegů. Je již možno odnítí kteroukoli část lidského těla, počítaje v to v případě potřeby velké části mozku. Je možno přenést živé maso na živé maso, vytvářeti nová spojení, formovati, přemisťovati a přerovnávat. Není ani nemožno vyvolávat místní hypertrofi a hluboké změny mohou být způsobeny nejen nožem a léčbou fysikální, nýbrž jemnějšími metodami hypnotismu. Kdyby jen naše vědění o funkci a hodnotě bylo přiměřené, mohli bychom se opravovat a vyvíjeti se způsobem nejzvláštějším. Naše vědění není přiměřené, ale snad nezůstane vždy nepřiměřené.

Dostalo se nám již několika velice udivujících nápovědí v tom směru od doktora Mečnikova. On považuje lidský žaludek a tlusté střevo netoliko za orgány degenerované a zbytečné v ekonomii lidské, nýbrž za ústroje přímo nebezpečné pro útočiště, které poskytují bakteriím urychlujícím stařecký úpadek. Navrhuje, aby se tyto vnitřnosti odstranily. Laikovi, jako jsem já, je to pomyslení zcela

úžasně a děsivé, ale doktor Mečnikov je muž největšího vědeckého věhlasu a zastává se té myšlenky nepůsobí mu žádnou výčitku hrůzy nebo absurdnosti. Jsem zcela jist, kdyby mně navštívil pán upravený způsobem, který jen nejasně naznačuji, s obsahem svého břicha většinou vykuchaným, s plícemi a se srdcem asi zvětšenými a zlepšenými, s mozkem z části vyňatým, aby se vyloučily škodlivé náklonnosti a udělalo místo pro rozpětí zbytků, s myslí a vnímavostí zvýšenou a zbavený podřízenosti únavě a potřeby spánku, že bych skrýval svou nevýslovnou ošklivost a hrůzu s největší námahou. Ale vždyť kdyby pan Blériot se svým letadlem, klapkami na uších a leteckými brýlemi se byl snesl třeba roku 54. před Kristem v Doveru na mé předky modře pomalované — každý ženatý muž v Britanii byl můj předek v těch dnech — byli by měli zcela podobné pocity. Já teď nepojednávám o tom, co je v lidstvu krásné, nýbrž co je možné — a o co se lidé pravděpodobně pokusí, protože je to možné.

Z toho, že lidé budou mít jednou tuto ohromnou moc nad sebou po stránce tělesné a duševní, nenásleduje, že nutně budou hroznými — i podle dnešních měřítek hodně by nás bylo stíhlejších, čilejších a půvabnějších, kdybychom »Mečnikovali« — a také chirurgie nevyčerpává možné metody. Jsme stále ještě ve věku barbarském, co se týče potravy a drogů. Cpeme všemožné látky do svých nešťastných vnitřností a slepě se dostáváme do nejrozmanitějších důsledků. Málo je lidí sedmdesátiletých, kteří nestráví celkem největší část roku trpíce špatným zažíváním a jsouce podle okolností mdlí, zlostní nebo strádající bolestmi. Nikdo by nebyl tak lehkovážný a nevědomý, co by se týkalo paliva, které by spaloval ve svém automobilu, jako je většina z nás, co se týče paliva, které spalujeme ve svém těle. A jsou všemožné věci, které podněcují a rozveselují, které podporují trávení, které potlačují únavu, které ušetřují námahu a kterých se neodvažujeme užívat, protože se bojíme své neznalosti jejich přesného působení. Není, jak se zdá, příčiny, abychom se domnívali, že by lidský život, kdyby se mu

dobře rozumělo a kdyby se dobře řídil, nemohl býti neustálou řadou rozkošných a ponejvíce činných fází tělesných a duševních. Jen naprostá nevědomost a špatná správa udržuje většinu lidí v té nepřijemné soustavě stavů, kterou naznačujeme, říkáme-li, že máme trochu špatnou barvu nebo že jsme trochu zlenivěli. Mohlo by se zdát ted šíleně utopickým naznačovati, že by vlastně každý mohl být čistý, krásný, neustále činný, schopný dlouhého věku, se známkami všech přestálých operací zcela zahojenými a skrytými, ale nebylo by to šíleněji utopické než by se bylo zdálo králi Alfredu Velikému, kdyby mu byl někdo řekl, že každý v této zemi až k samotným pasákům veprů bude uměti číst a psát.

Mečnikov uvažoval o možnosti oddáliti stáří a já nevidím, proč by se jeho metody nemělo užít na denní potřebu spánku. Žádný životní proces se nezdá být absolutně určen sám v sobě; je to věc závislá na podmínkách a schopná modifikace, Má-li Mečnikov pravdu — a do jisté míry musí mít pravdu —, stařecké chátrání je zaviněno změnou organických procesů, která může býti zastavena a oddálena a pozměněna vhodnou potravou a životosprávou. On slibuje novou fazi v lidském koloběhu, po fazi zápasu a vášně fazi klidné činnosti rozumové, kmetství se vši jeho zkušeností a žádnou z jeho chatrností. Ještě více závisí únava a potřeba odpočinku na chemických změnách v těle. Zdálo by se, že není možno vytrvale se namáhat z části proto, že se naše tkáně vyčerpávají, z části však daleko více proto, že se krev naplní produkty únavy — musí přijít přestávka k opětnému nabytí sil. Ale není příčiny se domnívat, že obvyklá potrava dnešní je potrava, která se dá nejrychleji asimilovati, že se nedá mysliti rychle stravitelná nebo vstřebatelná látka, která by náramně urychlila zotavení a že by vyloučení a zneutralsování produktů únavy nemohlo též být neskonale urychleno. Není žádné vnitřní nemožnosti v myšlence, abychom nejen přiměli žlázy k tomu, aby byly činny způsobem pozměněným, nýbrž abychom dokonce zařadili do oběhu zachycovače a umělé struktury žlázovitě.

To může jistě i dobrodružnému chirurgovi být fantastické. Ale považte, co lidé, i autoritativní lidé, říkali před dvacíti lety o létání a o elektrickém pohonu. Dnes člověk podle všeho nedocílí více než tří neb čtyř hodin největší duševní a fyzické výkonnosti denně. Málo lidí se může tak dlouho udržeti v napětí všech sil ať při práci tělesné nebo rozumové. Ostatek času uplyne v jídle, trávení, spaní a posedávání a všelijakém rozptylování. Je zcela možno, že se věda v brzku pustí do toho, aby soustavně prodlužovala ten poměrný čas výkonnosti. Rozsah největší výkonosti může vniknouti do období, jichž teď vyžaduje trávení, spánek, pohyb, takže posléze člověkových čtyřia dvacet hodin bude zcela soustředěno na jeho základní zájmy, místo aby bylo rozptylováno mezi podružné ony jeho potřeby.

Rozumějte, prosím, že nepovažuji toto soustředění činnosti a toto dalekosáhlé umělé přetvoření lidského těla za věci vábné nebo žádoucí. Při prvním přednesení mnoho z tohoto zahrávání s přirozeným materiálem života každému, myslím, případně ošklivým a hrozným. Zrovna tak jako pohled na malé dítě sezelenalé a stále ještě omámené anestetickým prostředkem sevřel mi srdce mnohem strašlivěji než pohled na totéž dítě opravdu řvoucí bolestí. Ale úkolem tohoto pojednávání je promlouvati o věcech, které se mohou státi, a ne rozvijeti půvabné sny. Snad se věci tohoto druhu dají provésti bez přišernosti. Snad člověk dospěje k takové moudrosti, že ani nůž ani drogy a žádná z těch mocí, které mu věda klade do rukou, neubije pro něho krásu života. Můžeme předpokládati, že není takový pošetilec, aby to dopustil, a že posléze vyjde vítězem zužitkovav a ovládnuv všechny ty síly.

Však nejen že snad mohutnější věda dá lidstvu šťastnější těla a život mnohem činnější a bohatší událostmi, nýbrž možná také psychologie a věda o výchově a o společnosti, posilující literaturu a umění, odváží se mu zajistiti klid v duši. Neboť jistě každý, kdo pozoroval hřích a vinu a trest, nutně si posléze uvědomil, jak nesmírná část špatného jednání je jen nevědomostí a nedostatkem

myšlenkového rozhledu. Co se mně týče, nevěřil jsem nikdy v dábla. A snad raziti cestu dobré vůli a dobrému srdci mezi lidmi bude podnik větší, ale ne nemožnější, než prorážeti tunely skrze hory a hrázemi zatlačovati moře. Cesta, která vedla od temnosti jeskyně k elektrickému světlu, to jest cesta volného a nebojácného myšlení, volného a nebojácného experimentu, organisované výměny myšlenek a výsledků, a trpělivosti a vytrvalosti a jakési intelektuální jemnosti.

A s vývojem filosofické a vědecké metody, který půjde ruku v ruce s tímto velkým vzrůstem člověkovy moci nad sebou samým, jiná věc, která je teď jen zbožnou touhou nad propastmi nevědomosti a potíží, se posléze stane dosažitelnou. Už od Platona vzbuzuje neustále podiv filosofův, že lidé plemení své psy a koně a nechají kteréhokoli muže nebo ženu, nechť jsou jakkoli mrzčí, aby volně přiváděli na svět potomstvo v příští generaci lidskou. Stále se to ještě děje. Krásní a podivuhodní lidé umírají bez dětí a pochovávají svůj poklad v hrobě a my se spokojujeme soustavou manželství, která se zdá být určená k tomu, aby udržovala prostřednost. Přejde den, kdy lidé budou mít vědění a příležitost, kterými budou s to, aby ovládli tu posici. A pak bezpochybnosti bude to zajištěno, aby se každá generace rodila lepší než generace předcházející. A s tím historie lidstva vstoupí do nového období, do období, které bude k našemu životu se mít tak, jako denní světlo ke snům dítěte ještě nenarozeného.

LIDSKÉ DOBRODRUŽSTVÍ.

Člověk jediný mezi všemi bytostmi, které kdy tato zeměkoule zrodila, se vypořádává s osudem. Všechny ostatní bytosti poslouchají sil, které je stvořily, a když se rozmar té moci změní, podrobují se bez odporu vyhubení. Jedině člověk se dívá těmto silám v tvář, předvídá, že laskavost přírody se vyčerpá, hledá zbraně, aby se bránil. Jako poslední z dětí Saturnových on uniká jejich obecnému osudu. Zbavuje svého zploditele vši možnosti, aby jej nahradil něčím jiným, a uchvacuje žezlo světa. Před člověkem velcí tvorové-vládci šli jako v průvodu za sebou k vyhubení. Raní netvoří dávných moří, neobratní obojživelníci, kteří bez dechu se drali na pevninu, plazové, theriomorfa a dinosaurové, plazi mesozoických lesů s křídly jako netopýři, obrovští pitvorní první ssavci, netvorní lenochodi, mastodonti a mamuti — ty všechny jakoby nějaký snílek v prázdné chvíli vytvářel a pak je lámal a zahazoval. Až posléze přijde člověk a zachytí tvůrčí ruku, která by jej chtěla zase vyhladiti.

V celém světě není nic jiného, co by se tak obracelo proti mocnostem, které je vytvořily, leda člověkův průvodce, oheň. Ale oheň je bez inteligence. Malý potůček, změna větríku může jej zastaviti. Člověk přelstívá. Kdyby oheň byl jako člověk, stavěl by si čluny přes řeky a vyzrál by na vítr. Ležel by v úkrytu na chráněných místech, doutnaje, hospodaře se svým palivem, až by tráva zežloutla a lesy uschly. Ale oheň je pouhý výtvar člověkův. Náš svět před příchodem člověka nic o něm nevěděl na žádném z obydlitelných míst, nikdy jej neviděl, leda v zákmitu blesku nebo v dálce nad jícnem sopky. Člověk jej přivedl do ruchu života jako lesklého vzpurného otroka, aby mu odháněl poděšenou zvěř od místa jeho spánku a sloužil mu jako pes.

Myslete si, že by nějaká nepomíjející inteligence pozorovala

skrze věky postup života na této planetě, že by si všímala, jak se rozšiřuje ten druh a pak onen, jak dochází k půtkám, jak nastává přizpůsobování, převládání, vymírání, a představte si, jak by byla patřila na to podivné dramatické vykuklení vzácného veleopa v člověčství. Takové myslí nebyl by se zdál ten tvor zprvu ničím víc než jednou z několika odrůd šplhavých býložravých ssavců, trochu se jen odlišující náklonností k tomu, aby si pomáhala při neobratné chůzi kulem a posilovala si pěst kamenem. Popředí obrazu by bylo bývalo vyplněno nosorožcem a mamutem, velkými stády přežvýkavců, lvem s kly a velkými medvědy. Pak by si byl pozorovatel všiml, jak přibývá obskurnímu tomu typu zvláštní obratnosti, jak mu roste neobvyklá inteligence na dně očí. Byl by zpozoroval v tom tvoru náklonnost, kterou žádné zvíře před tím nedalo na jevo, náklonnost činiti se nezávislým na podmínkách podnebí a náhodách ročních dob. Nebylo-li přístřeší mezi stromy a skalami, tato podivná bytost počala si sama dělati své vlastní úkryty. Byla-li potrava nepravidelná, rozmnožovala potravu. Počala se šířiti ze svého původního prostředí přizpůsobujíc se novým potřebám, opouštějíc lesy, vpadajíc do rovin, sledujíc řeky proti proudu i po proudu a zanášejíc v krátku kouř svých ohňů jako dobytelský praporec do zimních pouští a na vysočiny zemské.

První útok člověkův musil být poměrně pomalý, první kroky ku předu vyžadovaly dlouhých věků. Pomalu přibývalo rychlosti. Pokrok od rozptýlené divokosti rané doby kamenné k prvním městům, historicky doba velmi dlouhá, byl by se zdá tichému tomu pozorovateli, který by byl měřil jednotkami astronomickými a vznikem a úpadkem plemen a rodů a řádů, krokem téměř náhlým. Udělati jej vyžadovalo asi nějakých tisíc generací. Za tu dobu člověk postoupil od zvířecí poslušnosti podnebí, počasí a vlastních pudů, od života v nevelkých, snad dvacetičlenných rodinných sdruženích na malých rozlohách shovívavé země k životu v společenstvech kmenových a národních a k začátkům měst. V tom úseku časovém

se zatím rozšířil po velkých rozlohách povrchu zemského a nyní se přizpůsoboval polárnímu kruhu na jedné straně a životu v trópech na straně druhé. Vynalezl si již pluh a loď a podrobil si většinu domácích zvířat. Počínal přemýšleli o původu světa a o tajemstvích života. Trvalé záznamy písma byly již přidány k ústnímu podání a člověk již stavěl cesty. Dalších pět nebo šest set generací přivádí ho až k nám. Do obzoru onoho diváka se dostáváme my, chvilkové vtělení té věčné bytosti, Člověka. A po nás přichází

Tu padá opona.

Čas, ve kterém jsme se zrodili, žijeme a umíráme my, jichž myslí se tu setkávají v tomto pojednání, by byl tomu myšlenému pozorovateli pouhou okamžitou fází v hemživém osvobozování našeho plemene od starých imperativů. Zdálo by se mu to fází nebývale rychlé změny a rozpětí a úspěchu. V této poslední hrstce let elektrina přestala být zajímavou hračkou a nosí teď polovici lidstva na jejích denních cestách, osvětluje naše města, až září víc než měsíc a hvězdy, a přivádí do našich služeb dvacítku kovů, o nichž jsme doposud neměli tušení. Došplháváme se k pólu své zeměkoule, slézáme každou horu, vzletáme do vzduchu, učíme se přemáhat malárii, která bránila našim bílým plemenům v přístupu do trópů, a odstraňovati žahadlo ze sta takových nosičů smrti. Naše stará města jsou přestavována ve věžicím se mramoru. Nová velká města vznikají, aby s nimi závodila, Nikdy, zdá se, nebyl člověk tak rozmanitý, čilý a vytrvalý a ani zdání není o něčem, co by mohlo zaraziti rozpínání jeho sil,

A ke všemu tomu neustále zrychlovanému pokroku došlo tím, že zbystrěna a zvýšena byla lidská inteligence a že byla zesílena řečí a písmem. Ke všemu tomu došlo přes divoké pudy, které činí člověka nejbojovnějším a nejničivějším z živočichů, a přes pomstu ve formě podivných nemocí a skoro všeobecných morů, o kterou se příroda pokouší čas od času za jeho vzpouru proti jejím vyšlapaným cestičkám. Ke všemu tomu došlo jako k nutnému výsledku prvního

nejasného zákmitu uvážlivé myšlenky a rozumu skrze závoj člověkovy živočišného bytí. Na začátku nevěděl, co dělá. Hledal jen své bezprostřední ukojení a ochranu a bezpečí. Stále ještě jen nedokonale chápe změnu, která se s ním děje. Iluze odlišnosti, která dělá možným živočišný život, to jest vášnivé soutěžení a plemenění a umírání, klapky, které příroda nám dala na oči, abychom se sráželi a navzájem se zbystřovali, stále nám zatemňuje zrak. Nežijeme ještě život, nýbrž miliony odlišných životů, stále ještě si neuvědomující až na vzácné zákmity osvětlení, že jsme více než ti naši zvířecí druhové, kteří opadávají se stromu života a hynou o samotě. Teprve v posledních třech nebo čtyřech tisíciletích chabými a tápavými metodami vyjadřovacími, neobratnými kosmogomiemi a teologiemi a s nesčíslným matením a zkreslováním hledá si mysl lidská cestu k nesmrtelnému svému bytí v plemenu. Člověk ještě chodí do války sám proti sobě, připravuje loďstva a vojska a pevnosti jako náměsíčník, který se sám zraňuje, jako nějaký poblázněný barbar, který si nožem rozsekává údy.

Ale Člověk se probouzí. Chiméry imperia a plemenných svárů a války, pitvornosti obchodní žárlivosti a tarifů, primitivní sny chtíce a žárlivosti a ukrutnosti blednou před denním světlem, které se mu prodírá mezi víčky. V malé chvíli my individua budeme věděti, že jsme v pravdě tělíska v jeho bytosti, že jsme myšlenky, které z podivného blouznění spolu přicházejí do souvislosti bdící myslí. Před několika dvacítkami generací všechny živé bytosti byly mezi našimi předky a několik dvacítek generací odtud všechno lidstvo bude podle střízlivých fakt potomky naší krve. Po stránce tělesné jako duševní my jednotlivé osoby přes všechnu svou různost a individuálnost jsme jen úlomky oddělené na chvílku, abychom se vrátili zase do obecného života se svěžími zkušenostmi a se svěžími znalostmi, jako včely se vracejí s pelem a potravou do společenství úlu.

A tento Člověk, toto podivné dítě staré země, jímž jsme my sami v rytmu svých srdcí a myslí, teprve teď počíná svoje dobrodružství.

Po všechen čas nadále on jenom počíná svoje dobrodružství. Tato planeta a její podmanění jsou jen rozbřesk jeho existence. Ve chvílce se rozpřáhne po ostatních planetách a pojme do svých služeb ten větší oheň, slunce. Užije své lučavkovité inteligence na záhady své individuální závislosti, promění každou žárlivost a každou vášeň, ovládne své vlastní rozmnožování, bude vybírat a plemenit pro své ztělesnění neustále ušlechtlejší, silnější a moudřejší rasu. Co nikdo z nás nedovede mysliti nebo chtíti leda v nesouvislé osamocenosti, on bude mysliti a chtíti kolektivně. Někteří z nás již cítí naše splývání s tím větším životem. Přicházejí okamžiky, kdy věc ta osvětluje naše myšlenky. Leckdy v tmavých bezesných samotách nocí přestáváme býti tím a tím, přestáváme míti vlastní jméno, zapomínáme svých půtek a ješitností, odpouštíme a rozumíme svým nepřátelům i sobě tak, jako odpouštíme a rozumíme půtkám malých dětí. Neboť víme, že jsme vskutku bytostí větší než naše osobní náhodnost, víme, že jsme Člověk letící na planetě hvězdnatým tichem prostoru rychle k nezbádaným osudům.